1892 1942

СПОМИНИ

1892 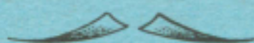 1942

СПОМИНИ

про

ПЕРЕЖИВАННЯ ПЕРШИХ УКРАЇНСЬКИХ ПЕРЕСЕЛЕНЦІВ

В КАНАДІ

ЗІБРАВ І НАПИСАВ

ВАСИЛЬ А. ЧУМЕР

ЕДМОНТОН — АЛБЕРТА — КАНАДА

1892 — — 1942

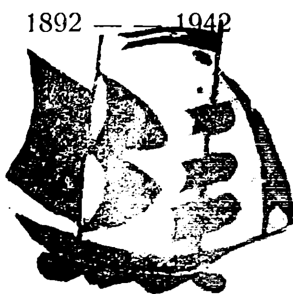

Книжка ця написана з нагоди 50-літньої річниці появи першихураїнських кольоністів в Канаді.

Бувша королева Великої Британії Вікторія,
рік 1892.

СПОМИНИ

Його Величество Юрій — король Британської Імперії.
Рік 1942.

ПЕРЕДМОВА

Ця книжка написана з нагоди 50-ть ліття появи перших українських кольоністів, які в 1892-гому році приїхали з родинами з Галичини в Европі аби поселитися на вільних пустих землях у Західній Канаді.

І книжка ця написана звичайною мовою, якою ґоворили наші вчасні кольоністи, які звали себе тоді ще, Русинами.

Написана для українського сина і дочки на спомими про пережите їхніми дідами і батьками у початках у цій новій прибраній вітчині — Канаді.

З цеї книжки довідаються будучі наші покоління, хто були їхні предки в Канаді, звідки сюди приїхали — за чим і як їм тут проживалося; чим журилися, за чим на початках тужили і з якими труднощами приходилося їм зберегати своє життя та виростати нове покоління у новій вітчині. — Довідаються ще й про те, які труди наші піоніри поклали аби здобути те, чим ми тепер тішимося та залюбки чванимося й перед другими. Бо західна Канада не була такою, якою ми її сьогодня бачимо, ні. Треба було великих зусиль, аби з пустих нетрів зробити країну медом і молоком текучу.

З цеї книжки довідаються і про те, хто дав почин до масового переселенняся українців з Европи до Канади; де повстали перші українські кольонії на фармах у західній Канаді і які були причини, що велика часть українців виеміґрувала з Европи до Канади.

В цій книжці прочитають і про деякі надзвичайні події між першими кольоністами та про соціяльне співжиття вже тоді, коли в Канаді знаходилося більше українських кольоністів.

Написалося ось ці скромні "спомини" на те, аби будучі наші покоління недорікали колись, що мовби їх предки вміли з західної Канади витворити своєю тяжкою працею і трудом пусті нетри і обернути у великі плодючі лани, а не вміли записати документально цего, бодай частинно своїх заслуг у книжку, як роблять це другі цивілізовані народи. Бо працю, яку поклали українці у західній Канаді у її розвою, заслугує на пильну увагу. І те, що наші піоніри лишили для нас у спадок, заслугує на вічні і милі спомини.

Книжка ця присвячена українським піонірам усіх станів і занять в Канаді.

Не є це ні історичний ні літературний твір, а звичайні спомини про пережите як самим автором, так і тими, про яких в цій книжці є мова. І згадується лише про важніші події, які діялися у першому двадцять пять літтю між нашими кольоністами у Канаді.

Хоч було на меті, аби в 50-ть літну річницю переселенняся українців з Европи до Канади, видати спільну, чи так би сказати загальну "Пропамятну Книгу", де би містилася ціла історія наших переселенців у Канаді, то на жаль, колєктивно, цего зробити не вдалося.

Ці спомини написалося на те, аби не розгубилися нитки, які приходилося колись з великим трудом сплітати в одно українське звено у прибраній вітчині, нашими піонірами. І написалося ні для зиску ні для слави, лише на вічні спомини тих, що не жалували ні труду ні здоровля і хоч самі починали свою господарку з малого у Канаді, то й малою книжкою починається і їхня історія. Прийдуть ще часи, що напише про них хтось більше і краще.

Автор.

Правдивий канадієць, Джов Самсон, начальник індіянського племени в Західній Канаді.

РОЗДІЛ І.

КОРОТКИЙ ОГЛЯД З ІСТОРІЇ ПІВНІЧНОЇ АМЕРИКИ І КОЛЬОНІЗАЦІЇ КАНАДИ

Зараз по відкриттю Америки Кристофом Колюмбусом, в 1492-му році, держави західної Европи надзвичайно заінтересувалися відкриттям нової землі за морями і почали висилати своїх відважних моряків на дальші відкриття. Приміром:— Іспанія вдруге висилає Колюмбуса. А там ще Англія в 1497 р. Джогна Кабота, який відкрив Нову Фунляндію. Франція в 1534 р. висилає Джекквеса Каршієра і той відкриває ріку Св. Лаврентія в Канаді. Потім вже, то є, в 1605-тім році, Самуїл Чамплейн пускається в глибину краю рікою, яку відкрив Кашієр і там здибає великі індіянські оселі Стадакону і Гошелягу. А в 1606-тім році привозить він з Франції вже й кольоністів і оселює їх в вище згаданих околицях.

Багато інших европейських моряків займалися відкриттям країв у Пів. Америці. Кожна виспа на широкому Атлянтику творила осібну країну. Хоч би взяти множество виспів Західних Індій, між яких перше Колюмбус заїхав.

Ті відкривачі, вертаючи з Америки домів, привозили з собою до Европи всякі дорогі річи, а навіть і диких людей, Індіянів. Оповідаючи при цім про великі багатства у новій землі. Своїми оповіданнями зацікавили багатих купців і ті живо заінтересувалися Америкою і почали торговлю з Індіянами.

Торговля европейців з Індіянами в Америці показалася дуже поплатною, бо Індіяни не знали вартости европейської мануфактури; міняли дорогі шкури за звичайні "світиделка" дуже таного виробу.

На початках, як появилися білі европейці в Америці, Індіяни називали їх білими богами, а коли переконалися відтак, що ті білі їх крепко в торговлі ошукують, називали европейців "білими чортами".

Скоро торговля европейців з Індіянами поширилася на більшу скалю, тоді до Америки приїздило все то більше купців і привозили вони з собою людей пильнувати торговлі—на місці. Торгували тоді купці з Індіянами не лише з Англії, Іспанії та Франції, але й других західно европейських країв.

Щоби заобезпечити собі торговлю в Америці, ті купці будували в догідних місцях так звані "Трейдінг Пости" — фортеці, для оборони від нападів будьто тубільців, будьто від злобних білих купців другої держави.

Найбільше таких торговельних "баз" в Америці мала Англія, Іспанія та Франція.

ЯК РОСЛИ КОЛЬОНІЇ БІЛИХ ЕВРОПЕЙЦІВ В АМЕРИЦІ

Щоби запевнити торговлю у різних сторонах, тої тоді ще, індіянської країни Америки, кожна держава, якої купці торгували з Індіянами, висилала все більше своїх людей пильнувати торговлі. Найбільше висилали вони туди кримінальників, які мали відбувати довголітні кари в кримінালі і таких злочинців виселювали з Европи до Америки. Тут, безумовно, уживано їх до тяжких робіт у тих "трейдінґ постах". Висилалося тоді звичайно лише мужчин. Перші родини, що виеміґрували з Европи до Північної Америки 1607-го року, були англійські, секта "Пюрітанів", і оселилися в околиці теперішнього міста Джеймставн, в північній части стейту Вірджінія, Зєдинені Держави.

Самітні мужчини, яких судьба кинула на американський континент у перших початках, скоро мішалися з тубільцями Індіянами і з таких виростали мішані подружа, червоні з білими, яких назвали "Гефбрідами". Однак ці гефбріди не творили сталих, солідних кольоній на місці, а переносилися з місця на місце, займаючися полюванням як й Індіяни.

Найуспішнішу кольоніяльну працю у самих початках показали голяндці в околиці Годсонської ріки, в стейті Ню Йорк, Зєд. Держави. Однак вже у половині сімнадцятого століття, англійські кольоністи числом їх перевисшили.

Співубіганняся за торговлею в Америці, витворювало у европейських народів заздрість і вони на перегони почали кольонізувати своїми людьми Північну Америку і в цей спосіб скоро виростали великі кольонії з білих европейців на американському континенті. Кожна держава думала і старалася захопити не лише торговлю у свої руки, але й як найбільше землі під свою власть. Найбільше цим журилася Англія, Іспанія й Франція. Другі держави Европи, менше кольонізацією Америки журилися, бо не було в них вдома доброго ладу, і через це, Америкою не були так заінтересовані, як ті перші.

За посілости і торговлю в Америці провадилася довголітня війна між Англією а Іспанією. І скоро Англія Іспанію у Північній Америці приборкала, зараз взялася до Франції. Остання битва між англійським а французьким військом за посілости у Північній Америці відбулася 1759 року під містом Квебеком у Канаді. Чотири роки потім, Франція раз на все зріклася своїх кольоній у Північній Америці в корість Англії.

ЗЄДИНЕНІ ДЕРЖАВИ ПІВНІЧНОЇ АМЕРИКИ

Не довго Англія тішилася своїми багатими кольоніями у Північній Америці, бо зараз по виграній війні з Францією, старалася кошта війни звалити на тамошніх кольоністів, цебто, зібрати податком від кольоністів в Америці. Кольоністи цему спротивилися, бо уважали, що війна між Англією а Францією провадилася не в корість кольоністів у Америці, а в корість англійських льордів в Старій Англії. Все одно Англія

стояла при тім, що ці кошта має зібрати від кольоністів і наложила мито "дюті" на товари, які спроваджувано з чужих країв до Америки. Це ще гірше розлютило кольоністів. І одної темної ночі тоді, коли причалив корабель з Азії наладований чаєм до пристані Бостону, вони попереб іралися і замаскувалися за Індіянів, і цілий ладунок чаю, з корабля, викинули в море.

Коли про це повідомлено уряд в Анґлії, то зараз потім Анґлія вислала до Америки карну експедицію—військо, покарати непокірних кольоністів.

Це ще гірше злостило і непокоїло кольоністів і викликали в краю повстання проти Англії, а за цим прийшло й до довголітньої війни між кольоністами і англійським військом в Америці, так, що тринадцять збунтованих і добре зорганізованих кольоній в 1776-тім році зірвали всякі зносини з Анґлією і проголосили і створили з себе республику, яку назвали "Зєдинені Держави Північної Америки".

Лишилися ще кольонії на півночі і у східно-північних побережах званої Нової Англії, які в революції не брали участи, бо уважали що не дуже мудро є відриватися від старого пня—матери, Англії і творити республику тоді, коли країна ще молода незаселена і може легко попасти в руки іншої держави. Показалося однак, що республиканці з своїм вождом Ґеорґієм Вашінґтоном не дармують, а все то більше кольоній підбивають і прилучують до республики, мусіли й вони піддатися. Були однак й такі, що лишали все своє майно в Стейтах і пересувалися до Канади, бо уважали Канаду за найбезпечнішу, по яку республиканці з полудневих стейтів, не будуть сягати. В Канаді тих втікачів назвали "лоялістами".

Хоч вже в 1812-14 р. Зєдинені Держави Америки, пробували прилучити ще й Канаду до своєї республики, то ті "лоялісти" із канадійцями так завзято боронили Канаду, що хоч американців було більше і зайшли майже під Квебек, то канадійці із поміччю англійського війська, вигнали республиканське військо аж поза ріку Ніяґара. І від тоді більше американці непробували завоювати Канаду, яка й лишилася англійською кольонією й до наших часів . . .

ГОРЯЧКОВА КОЛЬОНІЗАЦІЯ СХІДНОЇ КАНАДИ

По страті великих і багатих кольоній у Америці, Англія звернула відтак більше свою увагу на північ до Канади і почала її кольонізувати перше своїми людьми з Великої Британії. Виселювала бідне населення з Англії і на кошт Британії заселювали тух бідних переселенців у Східній Канаді.

Тут заосмотрувала їх в усе потрібне до рільництва; посилала за ними до Канади рільничу машинерію потрібну до управи ріллі та города і другі потрібні річи до будови. Достарчала їм даром харчів на цілорічний прожиток і так довго, доки ці переселенці не були взмозі самі

собі помогти. А в додаток до цього всього, ще уряд для кожної дорослої особи платив готівкою, давав позичку на розробок.

Мабуть подібні полекшіння і трактування діставали від британського уряду у Канаді, ті так звані "Лоялісти", які еміґрували зі Стейтів до Канади лише тому, що не хотіли зривати звязки з Старою Англією і воліли лишатися британськими підданими і триматися матірного пня— Англії дальше як і перше, чим належати до Стейтської Республики, цебто, Зєдинених Держав Америки.

Скоро еміґрація з Старої Англії до Канади вичерпалася, або більше звернулася до Зєдинених Держав та на інші британські посілости — виспи, де умовини і клімат був кращий, тоді Британія розвинула широку аґітацію за кольоністами до Канади, у сусідних краях. Приміром, в Німеччині, Данії, Скандинавії і Франції. І щоби тим західно европейцям дати більшу спромогу і полекшу у транспортації, британський уряд часть такої подорожі оплачував з державної каси, аби лише дістати якнайбільше кольоністів на землі у Канаді.

У Східній Канаді тоді, оселювалися кольоністи на взір старокрайового села, а не так як це потім бувало у Західній Канаді.

Тоді за кольоністами до Східної Канади плив і капітал з Британії на розбудову портів у Канаді. І не взяло довго, як порт Галіфакс, Ст. Джогн, Монтреал та Квебек, стали не менше оживленими портами від Бостону, Ню Йорку та Балтімору у Стейтах.

КАНАДА АВТОНОМНОЮ КОЛЬОНІЄЮ

До половини девятнадцятого століття населення Східної Канади зросло до тої міри, що зажадало тут само-управи. Бо до того часу Канада уважалася за звичайну британську кольонію, в якій весь уряд управління залежав не від кольоністів, а від Старої Англії. І коли населення побільшилося, а між цим було все більше кольоністів других національностей і відмінних релігійних поглядів, тоді і лад староанґлійській на пів февдальний, на кольонії, не всім був до вподоби, і не всіх там однаково трактувалося; для одних був фаворитизм, а до других упередження. Невдоволені кольоністи конечно жадали якоїсь реформи, а були другі, яким цей старий лад був до вподоби і були тими тоді порядками на кольонії вдоволені.

• Групу, що хотіла реформи, називали "Реформістами" або "лібералами". Тих, що вдоволялися старим ладом на кольонії називали "Фамілі Коипект", цебто "Консерватами".

Через довші роки між тими двома політичними ґрупами провадилася завзята боротьба. Бо траплялися одиниці а то й компанії, що не досить що вихісновували всякі ресурси краю, а ще й не милосердно визискували кольоністів. І скаржитись не було перед ким. Казали: "До Англії далеко, а до Бога високо"; і нім покривджений діждався справедливости, то дуже часто приходила вже по його смерти.

Британський уряд у Лондоні бачучи, що на кольонії приходить все до гіршого, і аби не повторилася історія з 1776-го року, як це сталося з кольоністами колись у Зєдинених Державах — де через нерозвагу, пропала кольонія, тому виготовив спеціяльний "статут" званий "Брітіш Норт Америка Ект", після котрого кольонії у Америці могли собою управляти незриваючи притім звязи з Англією. І цей "Брітіш Норт Америка Ект" увійшов у силу 1867-го року.

Для канадійців ще й сьогодні цей час є памятним, бо кожного року 1-го липня припадає державне свято у память, коли то східні провінції злучилися в одну федеративу звану "Домініон оф Кенада". Три роки потім прилучилася до цеї федерації провінція Манітоба, а рік потім ще й Брітіш Колюмбія. Аж в 1905-тім році прилучилися провінція Саскачеван і Алберта.

Першим премієром Канади був Сер Джогні МекДоналд, з партії консервативної, але розумний господар. Його парлямент—послів, кольоністи згорда називали: "Фадерс оф Конфедерейшен".

ПІВНІЧНО ЗАХІДНІ ТЕРИТОРІЇ КАНАДИ

Тоді, коли східні провінції і Манітоба та Брітіш Колюмбія представляли собою "Федеративу", то далекий захід уважався за "но менс ленд", територією незаселеною ані зорганізованою. Жили там лише Індіяни, горстка білих і Гефбрідів, які торгували шкурами поміж Індіянами. — І ця область до того часу була під виїмковою контролею "Фур Трейдерс", а ними були "Годсон Бей" і "Норт Вест Трейдінґ Ко."

Скоро уряд Канади зібрався і викував нові закони, після чого всі горожани мали б однакові права, тоді ті західні території поділено на чотири дистрікти: Ассінабойну, Алберту, Атабаску і Саскачеван. Тоді вище згадані компанії стратили ті давні привілеї, однак не без винагородження. Особливо Годсон Бей Ко. дістала відшкодування. Дістала великі наділи землі, а це у кожному Тавншипі дві секції землі, іменно: 8 і 26-та секція.

Над вище згаданими дистріктами від 1882-го до 1905-го року мав нагляд "ґубернатор" з осідком в Реджайні, Саск., і який мав до своєї розпорядимости кінну поліцію на заході—звану "Роял Кенедієн Мавнтед Поліс". Ось ця поліція була виконавчим тілом і авторітетом на заході аж до часу, доки ці дистрікти не увійшли в організацію провінціональну, Алберту і Саскачеван.

ПОЯВА ЗАЛІЗНИЦІ НА ЗАХОДІ КАНАДИ

Коли на сході Канади державна господарка розвинулася до певного пожаданого стану і коли добробут між кольоністами там процвитав, то тоді на заході, хоч би й в Манітобі, не проявлялося і не показувалося найменшого поступу. Горстка кольоністів з Гефбрідами незмогли розвинути будьякої господарки з браку комунікації з цивілізованим світом.—

Вся транспортація товарів зі Сходу на Захід і на відворот, провадилася літом Великими Озерами, ріками, а зимою псами. Подорож була надзвичайно довга і утяжлива.

Найближчим торговельним містом тоді на заході було місто Дулют, в Стейтах. А торговля тоді найбільша була шкурами і худобою.

Щоби улекшити транспортацію в один і другий бік, конечно треба було побудувати залізницю. І над цим питанням канадійський уряд в Оттаві ломив собі голову. Бо будувати залізницю не штука, але де взяти грошей?

Не все було ще гаразд і на Сході, але щоби поширити "бизнес" треба було дивитися на Далекий Захід. Бо тоді і Стейти посували свою кольонізацію все дальше на північ і в цей спосіб забірали Західно-Канадійський бізнес у свої руки. І така обставина не давала спати і канадійським бізнесовцям на сході Канади.

Фінансове питання і будову залізниці з Сходу на Захід скоро розвязали східно-канадійські і англійські фінансісти. Вже в 1972-му році озрганізували компанію під назвою: "Канадійсько Тихо-Океанська Залізниця", а в скороченню звуть її "Сі-Пі-Яр". Ця залізниця мала сполучити порт Галіфакс на Атлянтику з портом Венкувер на Пацифіку.

І коли в Канаді журилися будовою залізниці зі сходу на захід, тоді й стейтські фінансісти будували залізницю з міста Сейнт Павл, З. Д. на північний захід в напрямі міста Вінніпеґу, в Манітобі, Канада.

Залізниця з Сейнт Павл добилася до Вініпегу вже в 1879-му році, а Сі-Пі-Яр добився в рік пізнійше, то є, 1880-го року.

ВІННІПЕГ ВІКНОМ ЗАХОДУ

Не чекаючи на залізницю аж вона побудується з Онтаріо до Манітоби, кольоністи східної Канади вже завчасу старалися захопити добрі землі в Манітобі; громадами вандрували на захід. Одні через Стейти, інші плили Великими Озерами та переправлялися сушею і так діставалися на Далекий Захід до Манітоби. — Тоді на сході Канади пійшов клич до молоді: "Ґов Вест Май Бой, Ґов Вест". Всі добачували на заході велику будучність для молодих людей.

Еміґрували тоді на захід не лише кольоністи з Східної Канади, але й европейці були дуже за-аґітовані широкими степами Далекого Заходу Північної Америки, а при цім й Канади.

Першою фармерською оселею в Манітобі являється околиця Портедж Ля Прері, бо вже від 1862-го року там почалися осідати англійські і канадійські кольоністи. Тудою йшла індіянська дорога зі Сходу на Далекий Захід і це дало нагоду вандруючим проспекторам завважити добрий й урожайний чорнозем в тій околиці. А вже в 1874-му році, Манітоба тішилася кольоністами з Европи, як німецькі Менноніти з Росії, німці з Угорщини, французи, шведи, данці, ісляндці. Найбільше

ісляндців дісталося до Манітоби в 1887-му році. Оселилися вони тоді в околицях Портедж Ля Прейрі, Дufферін і Ґімлі, Манітоба.

Найбільше оживлений кольонізаційний рух до Манітоби почався около 1874 і тревав до 1886-го року. Найкращі землі в Манітобі були забрані і закуплені спекулянтами. — Згодом іміґраційна горячка в Манітобі припинилася на майже цілих десять років, бо аж до 1896-го року. Причиною того іміґраційного застою була слабість, яка навістила й кольоністів і гефбрідів і здесяткувала населення Манітоби. Найбільше потерпіли ісляндці, які мешкали в околицях озер Манітоба і Вінніпеґ. Потім прийшли великі морози, а за цим ще й посуха. В додатку до цього, індіяни підняли революцію в північному Саскачевані проти канадійського правительства. І це все спинило іміґрацію до Західної Канади. Звернулася вона тоді до північних Стейтів в Зєдинених Державах.

Кріза, яка навістила населення Манітоби, затрівожила не лише канадійський уряд в Оттаві, але заклопотала й Сі-Пі-Яр-ську компанію, якій грозило банкроцтво. І над долею бідних кольоністів, а більше над скрутним положенням Сі-Пі-Яра, залізниці, ломали собі голови й тодішні посли у федеральному парляменті в Оттаві, бо за банкроцтво залізниці уряд був відвічальний.

До 1894-го року, пожаданими кольоністами у Канаді були лише переселенці, які переселювалися до Канади з Західної Европи, або Зєдинених Держав у Америці. Всі другі народи уважалися за непожаданих. Хоч могли вони приїздити і купити собі землю чи реальність, то після "Канадійського Іміґраційного Закона" вони уважалися непрошеними гістьми і для них іміґраційної полекші, яку мали другі західно европейці, не було. Не було для них і вільної землі у Канаді.

І коли підчас дискусії послів в Оттаві піднесено питання: "чи не булоби пожаданим і інтересом Канади вдатися за кольоністами до Середної, а хочби й Східної Европи тоді, коли еміґрація з Західної Европи до Канади вичерпалася?" Тоді більше послів рішучо цій пропозиції спротивилося. Мотивуючи свій спротив тим, що Середно Европейці на кольоністів у Канаді не надаються; не здібні до піонірської праці у Західній Канаді. Це нарід непожаданий в Канаді... Безперечно, хтось запитав, чому? Відповідь була, що словянський нарід мало-культурний, не аґресивний, лінивий, повільний, без ініціятиви до піонірського життя, з яким мусить він стрінутися у Західній Канаді. Тому з таких іміґрантів не буде Канаді користи, а хіба лишень клопіт. Їх тяжко засимілювати з канадійськими звичаями, їх прийдеться отримувати на реліфі і т. п.

Мабуть кілька років тим питанням, чи запросити й Середно Европейців на вільні землі до Західної Канади чи ні, журилися посли в Оттаві. І в кінці, під напором "Сі-Пі-Яр-ської" компанії, мусіли погодитися. Патріотизм мусів уступити бізнесові. І ті, що підтримували внесок спровадити Середно Европейських кольоністів до Західної Канади, не ошукалися.

Хотяй противники, які не годилися на спровадження кольоністів з Середної Европи до Канади погодилися з фактом, що "бізнес біфор плєзюр", то всеж таки застерегли собі те, що уряд несмів отверати "Еміґраційних Аґентур" у тих краях подібно, як це водилося в краях Західної Европи.

Справа іміґрації Середно Европейців до Канади, була рішена ще на сесії послів 1894-го року, однак декляровано її доперва аж 10-го вересня, 1895-го року. Справу треба було конечно рішити, бо слідуючого року припадали домініяльні вибори у Канаді. Евентуально, під час такого часу, великі підприємства мають рішаючий голос. З цим фактом числилися деякі посли і тому, коли великий "бізнес" підніс питання нових кольоністів для заходу, мусіли уступити бодай пів дороги. А залізничим компаніям і корабельним фірмам, цего лише бракувало. Вони сейчас поотвірали свої аґенційні бюра в краях Середної Европи і еміґрація до Західної Канади почалася знова повним ходом, ще більше як коли перед тим. Процвітав бізнес і для корабельних і залізнодорожних шеровців. Про місто Вінніпеґ у Манітобі читали на мапі не лише у Канаді в Англії і других західно европейських краях, але показували на нього пальцями й наші українські селяни в Австро-Угорщині та на Україні в Росії. Від тоді Вінніпеґ у Канаді став не лише давним вікном, а таки широкими дверима Далекого Заходу. Через місто Вінніпеґ у Манітобі переходили всі кольоністи, які їхали на землі Західної Канади. Від того часу, то є, від 1895-го року аж до 1915-го, еміґрація з Середної і Західної Европи до Західної Канади майже неуставала, а плила повним темпом. Захід став від тоді шпіхлірем і коморою не лише для Східної Канади, але й Англії.

Василь Шандро і його дружина з Сунленд, в Алберті, убрані у селянсько буковинській одежі власного виробу. Більшість українських селян з Буковини, в такій одежі, у перших часах еміґрації, приїхали до Канади. Пані Шандро ще в наших часах, часто діставала нагороди за народні вишивки та писанки в Канаді.

РОЗДІЛ II.

ПЕРШИЙ УКРАЇНЕЦЬ З ЕВРОПИ В АМЕРИЦІ

На самім початку цеї книжки згадувалося, що до Америки їхали на сталий побут найперше народи Західної Европи, а вже у девятнадцятому століттю еміґрували різні народи, аби поселитися у цій новій землі.

Першими поселенцями, які виїхали з Европи до Північної Америки, були іспанці, потім являються французи. Поселилися вони на острові Нової Скотії, інші у Квебеку. А вже 1607-го року бачимо англійських поселенців в околиці Джеймстовн в Стейті Вірджінія, З. Д.

Інтересним явищем для пересічного українця чи Середно Европейця є, що вже у 1619-тім році стрічаємо у Північній Америці чорних Африканців. Спроваджено їх сюди як невільників. Тоді, як виглядає, відбувалася велика торговля невільниками не лише чорними, але й білими. Тоді були такі часи.

У дуже багатьох случаях, Америку заповняли політичні втікачі з Европи, яким грозив кримінал або й шибениця. І про першого такого політичного втікача українця з Европи, який оселився на стало в Америці, писав др. Г. Г. Скегар в календарі "Канадійського Фармера", з 1942-го року, і цю історію переповідаємо тут у скороченню:

ІСТОРІЯ АГАПІЯ ГОНЧАРЕНКА

"Агапій Гончаренко, родився в селі Кривині, Київської ґубернії на Україні дня 19-го серпня, 1832-го року. На осьмім році пішов до школи, а коли скінчив нижчі кляси, післали його у духовну семінарію на богословіє, яке закінчив 1853-го року.

"В 1857 році російський Синод посилає Гончаренка до Греції, як свого представника в Атенах. А там він увійшов чи познакомився з російськими революціонерами, які видавали у Лондоні, Англія, часописи проти уряду Росії. І за знакомство його з революціонерами, російський амбасадор в Атенах, Озеров, заарештував Гончаренка і дав наказ, аби він сейчас їхав до Росії. Однак приятелі Гончаренка викрали його з корабля тоді, коли він був уже вдорозі до Росії. Це було 1860-го року. І місто до Росії, Гончаренко дістався до Лондону в Анґлії.

"У Лондоні Гончаренко побув рік і пів, і знова вернувся до Греції. Тому, що він був богослов, дався висвятити на священика. Рукоположення доконав на нім епископ Мелетій Ловцов на Кореї, дня 25-го січня, 1862-го року.

"Гончаренко тримав дальше звязь з революціонерами і через них завів переписку з Бакуніном. Переконавши себе, що в Америці можна б заложити друкарню для втікачів з Росії — тому виплив до Смирни, в

Малій Азії, кораблем "Ярінґтон" 18-го жовтня, 1864-го року і приплив до Бостону в Америці на самий Новий Рік 1865-го року. Звідси переїхав до Ню Йорку. Тут служив він по грецьких православних церквах. Пізніше, Біблійне Товариство, наняло його як переводчика та знавця арабської мови.

"У вересню, 1865 року Гончаренко одружився; взяв собі за жінку Альбіну Цітті, італійку.

"В тих часах Зєдинені Держави купили від Росії Аляску і запросили Гончаренка до Сан Франціско в Каліфорнії, де він видавав часопись для росіян у Алясці. Часопись називалася "Аляска Геральд" і друкувалася по російськи а половина по анґлійськи. Перше число тої часописі вийшло в березні 1868 року. В цьому числі було зацитовано дещо з Шевченкових поезій."

Агапій Гончаренко у пізніших роках мешкав на фармі в околці Гейвард, 25-ть миль від Сан Франціско, Каліфорнія. Знали про нього потім дехто з канадійських українців. Він пробував заложити комуну "Україна" в Каліфорнії. По переконанню, Гончаренко був революціонер, але прицім надзвичайний український патріот. Помер 7-го травня, 1916 року.

ПОЯВА РУСИНІВ-УКРАЇНЦІВ У КАНАДІ

Рік 1891-ший

Коли до половини девятнадцятого століття народи західної Европи вже на добре розгосподарувалися в Америці, то тоді східні народи Европи, а між ними й українці, про Америку дуже мало знали. Знали вищі сфери, але несвідоме селянство дуже мало про заморські краї знало, майже не чуло.

До середної Европи зачисляють, чи так сказати б зачисляли, Австро-Угорщину і Балкан, а до східної Росію, Туреччину та Кавказські народи.

І коли іміґраційний закон у Канаді з дня 10-го вересня, 1895 року увійшов в життя, зараз корабельні фірми широко всюди розтрубили про велику небувалу нагоду й для Середно Европейців, їхати до Канади на вільні землі. Найбільшу аґітацію вони пустили в Австро-Угорщині. Ціль мабуть була дістати звідти якнайбільше німецьких кольоністів, бо й література за такими і між такими кружляла лише в німецькій мові. До кінця року 1895-го іншої літератури окрім німецької за кольоністами аби еміґрували з Австрії на вільні землі до Канади, між українцями ніхто не здибав. Появилася вона аж 1896-го року.

Хоч вже перед тим ходили поголоски, що їдуть люди до Америки, Бразилії та Арґентини, але активної аґітації між українцями і спеціяльних аґенцій в Австро-Угорщині ані на Україні в Росії не було. Від кого і як українські селяни в Европі довідалися про Америку, а при цім і про Канаду, подаємо за професором Ів. Боберським, який писав в календарі "Канадійського Фармера" з 1937-го року, під наголовком:

ЯК ПЕРШИХ ДВОХ УКРАЇНЦІВ ЗАЇХАЛО ДО КАНАДИ

Іван Пилипів

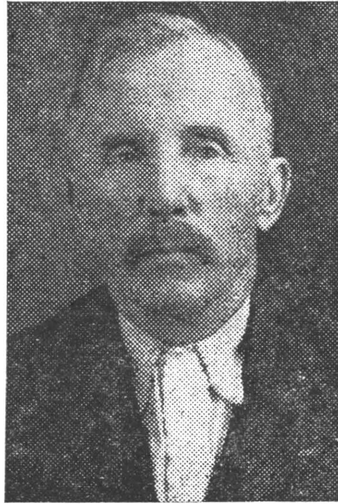

Василь Єлиняк

Оба селяни і Русини-Українці з села Небилова в Галичині, які 1891 року появилися у Канаді, і про котрих мова слідує нижче.

"Наспіла до мене вістка, що фармер Іван Пилипів не жиє. Веселий був і говіркий і весело закінчив життя, бо на весіллю двох доньок свого свояка на Нортбенку, Алберта. В кімнаті було душно і вікна були отворені. Небіщик сів на вікно, перехилився задалеко на двір і злетів на діл. Упав так тяжко, що люди, які побігли на поміч, знайшли його неживим. Це сталося 10-го жовтня, 1936 року. Похоронено його 14-го жовтня. Мав 77 літ.

"Хочу тут подати оповідання Івана Пилипова про його подорож до Канади разом з Василем Єлиняком, а також і витяг з судових актів про карний процес Івана Пилипова за Канаду.

"Було це для мене мрією стрінути обох українців, про котрих всі розповідали, що вони перші приїхали до Канади. Длятого вибрався я нарошно в подорож з Вінніпеґу до них і дня 2-го квітня, 1932-го року зійшовся я з Іваном Пилиповим в Ламонті, Алберта. Слідуючого дня 3-го квітня відвідав я Василя Єлиняка на його фармі коло Чіпману, Алта.

"Підчас розмови записав я це, що вони розповідали про свій приїзд до Канади 1891-го року і про їх роботу в цім новім для них краю.

Спомини Єлиняка були оголошені друком у Канаді в "Провіднику" Товариства Опіки за рік 1933. — Оповідання Пилипова було розмовою між мною а ним. Не подаю однак моїх питань, щоб був дійсний перегляд його переживання.

"Він оповідає так:—

"Ми з Небилова перші поїхали до Канади. Це село коло Калуша. Я ходив до школи і навчився читати і писати. Учитель вже в школі говорив про Америку і Канаду, а потім чули ми від німців, що мали там своїх кревних. З нашого села працювали люди при сплавах на Лимниці, а тамки говорили про Канаду, бо то був такий час, що люди говорили про цей край.

"Маєте адресу свого кревного?" — питаю одного німця.

"Маємо".

"Напишіть мені". — "Добре".

"Гаврей написав мені адресу сина і доньки і я написав лист. На мій лист прийшла відповідь. Відписали мені:

"Лишай гори і доли і ходи сюди".

Я відписав: — "Добре, я поїду".

Набрав я великої охоти. Зараз поїду. Буду мати тамки хліб, вмію писати і читати і трохи по німецьки. Там в Канаді не всі такі вчені. В нашім селі мало хто з моїх ровесників умів читати. Але жінка не хотіла їхати. Боялася моря і чужої сторони. Каже до мене що дня: "Не поїду, не поїду, не поїду".

"То сиди".

Я пристав до неї, це була донька мого сусіда.

Продав я пару коней і воли, щоб мати гроші на шифкарту, але виглядало, що не вистарчить на дорогу.

Продав я дещо ґрунту, щоб заплатити дорогу.

Каже тато до моеї жінки:

"Абись тепер не їхала. Нехай уже їди сам, щоби придивитися, як там виглядає земля, потім будемо видіти, що з того буде".

Старався я за пашторт, ледве мені його видали в старостві. Вже його не маю; згорів на фармі. Але я просив виписати пашпорт на мене і на жінку.

Я родився в році 1859. — Мав я тоді троє дітей: Василь вісім літ, Юрко три роки, Никола також три.

Але хотяй я вистарався о пашпорт на цілу родину, то поїхав я сам.

Жінка не відважилася їхати, лишилася з дітьми дома. Це було в осени, 1891-го року.

Поїхало нас трьох: Василь Єлиняк, Юрко Паніщак і я.

На мою раду старалися вони за пашпорти. Вони два також з Небилова. Оба жонаті, але їхали без жінок, так само як і я. Паніщак Юрко то мій швагер, брат моеї жінки. Але я ходив до школи в селі чотири роки і вчився тамки, а учитель добре вчив; а вони не були в школі, письма не знали. Тепер послухали моеї ради і пустилися зо мною до Канади.

Приїхали ми до Стрия, потім до Перемишля, а відти до Освєнціма. Тутка переглядали урядники наші папери.

"Покажіть гроші", — сказав один з них.

Я мав 600 ринських, Єлиняк мав 190 ринських, а Паніщак мав 120 ринських. Урядники казали щоб Паніщак вернувся назад до села і він мусів сісти на залізницю, яка повезла його назад до Калуша. В Гамбурґу, куди нас двох доїхало, був аґент, який посадив нас на велику шифу, щоб ми їхали через море.

Їхалося 22 дні. В дорозі було всіляко: було так, було інак. Корабель їхав морем, а потім рікою до якогось великого міста. То був Монтреаль.

Рано злізлисьмо з шифи, а пополудни всілисьмо на трен і поїхали впоперек Канади. Дорога була якась довга, два дні і пів воліклися ми через скали, ліси, води і пусті поля. Видно було, що ми в дикім краю. Приїхали ми до якогось невеликого міста де стояли деревлянні будинки. На стації казали нам висісти урядники, що вміли говорити по нашому, але виглядало, що це не були наші люди; видно німці. Це був Вінніпеґ.

Котрого дня ми виїхали з Гамбурґа, а котрого дня приїхали до Монтреалу, а котрого до Вінніпеґу, то, бігме собі не пригадую. Це було в осени 1891-го року. Мого пашпорту вже нема, згорів на фармі у Брудергаймі.

На стації, у Вінніпеґу, дали нам чоловіка, що говорив по німецьки, а також і по нашому, як тепер кажемо, по українськи. Він мав нам показувати поля, а ми могли їздити куди захочемо, бо залізниця була для нас задармо. Той аґент завіз нас до Лянґербурґа, до одного фармара. Забув я його імя. Ми оба лишилися у того фармара цілий тиждень. Возили нас і показували землі, щоб ми могли вибрати поле для себе. Я застав тут знайомих німців з ліса, які робили під моїм проводом над Лимницею.

Сподобалися нам фарми. Я записав числа одної фарми на себе, а другі числа, записав на Єлиняка, бо він не вмів писати. Ми вернули до Вінніпеґу і поплатили по десять долярів за землі, які ми мали взяти як "гомштад".

Один німець латав черевики у Вінніпеґу, походив з Калуша, він мені казав:—

"В Алберті теплійше, поїдьте подивитися".

Пішов я до бюра і кажу:

Хочу їхати в Алберту подивитися на землі.

"Добре". — сказали мені. "Дістанете тикети на їзду задармо. Їдьте, щоби вибрати собі добре поле. Землі маємо подостатком".

Ми поїхали до Калґар, бо залізниці до Едмонтону ще тоді не було. Дісталисьмися до Ґрінфельду. Землі всюди, землі, куди лиш рушитися, порожні. Бери плуг та ори. Не так, як в краю, що люди на вузоньких загониках сидять, або навіть городця не мають. Але ліса ми не виділи. З тим вернули з Калґари назад до Вінніпеґу.

Тутка стрінули ми жидів з Росії і вони нам казали:

"Поїдьте до Ґретни, в Манітобі, недалеко відти, там найдете добру землю".

Купили ми тикети до Ґретни і поїхали подивитися. На стації стрінули німців, які ґоворили також по українськи. Один німець взяв нас до молочіння. Було що їсти і пити. Говорили ми з старшими по нашому, а молоді знали вже по анґлійськи. Оповідали, як з початку бідили. Бідували три - чотири роки, а потому дороблялися і приходили до гаразду.

Я подумав, щоб вернути до краю та привезти свою жінку з дітьми. Єлиняк просив, щоб взяти і його жінку разом, а сам хотів лишитися в Ґретні на роботі. Я міркував, що булоби добре спровадити більше родин з нашого села. Вони могли б дістати землі разом, то не вкучилобся в чужім краю. Я нагадав собі, щоб можна взяти і цілий тавншип. Знаєте, що тавншип? То є 36 секцій; одна секція має чотири фарми; цілий тавншип має 144 фармів, кожна по 160 акрів, по нашому 113 морґів. Отже 144 родин може замешкати одна при другій.

З Ґретни виїхав я 1-го грудня, з Вінніпеґу виїхав 15-го грудня до Монтреалу, а з відси до Бостону. Тутки треба було чекати пять днів на шифу. Морем їхалося щось 22 дні до Лондону. Тут перечекав я два дні, щоби переїхати до Гамбурґа. Відти поїхав я через Берлін, Освенцім, Краків, Креховичі. Наняв я фіру з стації до Небилова і четвертого дня по Різдві приїхав до села. То було 1892-го року.

Люди питали, куди я їздив і що я бачив. Розповідав я про Канаду і говорив: "Тікай, тікай відси, бо тут нічого не маєш, а тамки будеш мати землю за дурно і будеш ґаздувати". Але нарід був темний. "То далеко за морем", кажуть. Мати плаче, хотяй має девятеро дітий; не хоче їхати, але хоче, щоби всі здихали разом із нею з голоду. Люди приходили до моеї хати; повна хата людий, кожний питає мене на ново: "де ти був?"

Нарід не розумів, що за морем може бути свобідна земля без господаря, яку можна дістати даром, або за малі гроші. Слухали, що я розповідав і дивувалися.

Пішла поговірка по селах, що приїхав чоловік Бог знає звідки і хоче провадити людий до якоїсь Америки і Бог зна куди. Одного дня прийшли до моеї хати війт, священик, писар і провізор. Зачали випитувати, чи я говорю правду. Положили мапу на столі і казали мені станути з боку.

Писар питав мене: "Де ти був?"

Я сказав: "В Америці". Мало хто знав, де той край, і нині тяжко сказати такому, що не знає світа.

"Кудись їхав?" — питає війт.

Я кажу: "Їхав до Кракова, відти до Берліна, відти до Гамбурґа. Потім їхав через море до Монтреалу, а звідти сів на колію до Вінніпеґу. Я їхав залізницями і шифою".

Стою з боку і говорю, а вони дивляться на якусь карту.

"Де ви тамки були?" — питає священик.

Я кажу: "Край зоветься Канада. Я був у Вінніпеґу, в Калґарах, у Ґретні. Єлиняк Василь лишився у Ґретні у господаря".

Нічого не порадили мусіли вірити.

Війт сказав лише до мене: "Уважай на себе".

Пішов я до Перегінська. Там здибав мене шандар і каже: "Пилипів майся на увазі, бо я скую колись". — "Защо?" — питаю.

"Будеш видів! Уважай, що говориш."

Я собі з того нічого не робив. Сяду в коршмі і п'ю пиво. Плачу сам, або платять другі. Люди цікаві, стоять довкода.

Розповідаю їм, що хотять знати. Кажу їм: "Тікайте, тікайте, бо тут не маєте землі, а там є земля. Ви тут попихачі, а там будете господарами".

Зібралося дванайцять родин, готовилися до виїзду: Пайш Юсько, Пайш Антін, Романюк Михайло, Тичковський Никола, Чічак Стефан, Паніщак Юрко, Паніщак Іван, його брат, Паніщак Іван, його кревний, Фединяк Василь, Піцик Василь, Вижинович Дмитро, Сенюк Василь, Єлиняк Михайло, старий. Ще були інші, але не памятаю їх уже. Вони продали поле і мали пашпорти, щоби їхати. Я помагав їм, ходив з ними до Калуша, старався; мені трохи заплатили за поміч. Годі за дармо журитися, тратити час та старатися, щоби другі все мали впорядку. Мав я згоду з аґентом в Гамбурґу, що як я наведу людей на його бюро і його кораблі, то дістану пять долярів від одної родини. Така угода в Канаді то звичайна річ, бо люди мусять тратити час, мусять ходити сюди і туди, і мусять жити. Заплата за роботу потрібна. Але нарід наш не мудрий, лише на селі виріс. Довідалися люди, що моя робота принесе мені заплату за мій труд і зачали приговорювати.

Одного дня рано прийшов шандар до моєї хати. Забув я, як він називався. Сказав до мене: "Ходіть до війта".

Прийшов я з шандаром до війта. Звався він Гринків Іван. І писар був тамки. Мого шваґра також привели, бо помагав мені людей збирати, хотяй в Канаді не був; але помагав мені як шваґер.

Війт боронив нас, казав, що ми нічого злого не робили, але шандар повів нас піхотою до Калуша і запровадив до шандарського бюра. Стягнули з нас обох протокол і запровадили до арешту в Калуши.

На другий день запровадив нас шандар до суду і показав протокол і листи від аґента в Гамбурґу, що я мав дістати нагороду за то, що показав людям дорогу до Канади. Я міг йому цього листа не показувати, але я не міркував, що я що злого зробив. Судія говорив по нашому, але не годен нас випустити, та казав нас завести до Станиславова. Другий шандар з Калуша провадив нас на залізницю і завіз до Станиславова. Ані один ані другий нас не ковали, але провадив під баґнетом. Їхали ми дві години до Станиславова і сиділи тамки в арешті, як

то кажуть “інквізитом”. Кожний осібно сидів. Потім ми станули на суд. Я мав адвоката, але я забув його назвище. Я платив, а він боронив нас обох. На суді нас знова переслухали.

Судия каже до мене: “Тобі нащо землі? Ще ти тутка замало?”

Я кажу: “Землі нам замало”.

Судия каже: “Ти нарід провадиш, щоб їхав”.

Я кажу: “Ні, вони самі хотять їхати”.

Судия до мене: “Ти чому язик не тримав за зубами? Треба їхати самому, а не стягати других людей за собою. Ти продав нарід аґентови. Наш найяснійший цісар поміг людям вернути з Арґентини, трийцять родин на свій власний кошт, а ти хочеш, щоби цісар знов помагав, як людям щось злого станеться?”

Той цілий суд тревав щось три години і вони нас засудили на один місяць.

Ми пішли оба до арешту, але люди їхали до нового краю, бо пустилися в дорогу. Поїхали так: Романюк Михайло, живе в Чіпмані; Єлиняк Михайло поселився в Чіпмані, але помер на флю; Пайш Йосиф, живе на Делф; Пайш Антін жив на Мирнамі, але помер уже; Тичковський Микола, помер у Стар; Вижинович Дмитро, помер у Чіпмані. Всі вони поселилися в Алберті. Лише Яців Василь, що його син “Іван” скінчив високі школи, той фармує в Манітобі, в Лейдивуді. Він не їздив до Алберти. Інші родини покищо не їхали з краю зараз, але пізнійше.

Коли я скінчив кару, постарався я, щоб дістатися до Канади з цілою моєю родиною. На весні, в третий день по Великодні, 1893 року, виїхав я в дорогу. Їхала зі мною жінка і четверо дітей. Наймолодша Анна мала пів року. З нами їхав Паніщак Юрко з жінкою і двома дітьми, Чічак Стефан з жінкою і чотирма дітьми.

Але щоб ми могли їхати, мусів я заробити грошей на дорогу. Взяв я замову збірати дерево для купця в Одесі за ціну 5 центів від одного кубіка. Мав я пять людий і платив їм денно. Найшов я коні і стягав дерево, щоб його вислати Лимницею, а відтак Дністром до Одеси. До самої зими робив я в лісі, а зиму зимував у своїй хаті.

Три родини їхало нас разом через Лавочне, Буда-Пешт, Відень, Париж, Ротердам. Відти дісталисьмося шифою через море, а потім рікою до Квебеку. Відти заїхали ми треном до Вінніпеґу.

Тут лишив я родину в найменій хаті і поїхав на роботу до Норт Дакоти, заробив дещо гроша і вернув у грудни. Їхали німці до Атабаски і я прилучився до них. Закупив у Вінніпеґу два воли, одну корову, плуг, віз, мішок муки, соли, цукру і все, що я купив, забрав на залізницю до товарового воза. Один такий віз платився 40 долярів, а люди їдуть даром. Так я заїхав до Едмонтону, а звідти до Брудергайм і взяв тамки гомстед. Побув я тамки щось шість місяців і перейшов до місцевости Стар, що тоді звалася Една. Тепер стація і почта Стар. Сиджу тутка від 1903 року до нині. Взяв я фарму, яка назначена так: тавншип

56, рендж 19, секція 22, західно-полудневий кводер, 160 акрів, "вест оф 4 мерід." в Алберті.

За ті довгі роки доробив я чотири фармі, так що тепер маю їх пять, виплачених і на мене записаних. Купував я лоти в Едмонтоні і у Вінніпеґу і продавав доросше, або тратив на них.

Купували наші люди, українці, склеп у анґлійця за 16,000 долярів, то закупив я 50 шерів по 25 долярів. Склеп провадили Шкраба і Брикс, але це все пропало.

Тепер не посідаю в Едмонтоні нічого. Лише у Вінніпеґу маю 15 лотів землі і мушу платити яких 40 долярів річного податку.

Найстарший мій син Василь має тепер 48 років, посідає пять фармів, жонатий, має сина. Син Никола пішов як робітник в місто і жиє з того, що сам заробить. Донька Анна вийшла заміж за Йосифа Пікелеса, німця, який робить у фабриці Свифта коло мяса. Син Михайло, ще парібок, уродився слабоумним і перебуває вдомі для слабоумних.

Літа минають. Тепер мені 73 роки. Весело мені говорити з людьми і зійтися при шклянці пива. Я ще держуся добре, але жінка якась нездорова. Нездужає і длятого держиться в хаті, щоб шанувати здоровля. Держимо слуги щоб обійти господарку, бо нам самим вже тяжко допільнувати всьої роботи.

Наш нарід поступив в Канаді, навчився багато. Тай Канада поступила. Люди робили волами, потім кіньми, а тепер машинами. Кіньми їхати йде вже за поволи, то люди купують авта. Наші фармарі мають вже авта до виїзду. З Алберти вибрали українці трох послів: двох до Едмонтону, а одного до Оттави. Михайло Лучкович добре говорить. В Манітобі люди вибрали двох послів. Мій син Василь варта того, щоб його вибрали послом; дуже добрий фармар і школи має. Розуміє, що фармарі потребують і знає, як за ними обстати.

В старім краю якось не добре; нашому народови ще гірше стало. Люли пишуть тай ґазети голосять, що там бють людий як за панщини. Там хотять, щоб наш чоловік лишився не-письменним, без школи. Молоді, що вродилися вже в Канаді, того не знають; хто приїхав з краю, той памятає, як там було; поляки нами помітували. І чи довго воно ще так буде?

Пише далі професор:

Так я записав за словами Івана Пилипова в бюрі п. С. В. Баглая, нотара в Ламонті, дня 2-го квітня, 1932 року. Нашій розмові прислухувався цілий час і помагав пригадувати знакомий Івана Пилипова, також фармар з місцевости Стар.

Опісля зробив я знимки з обох фармарів. На мою просьбу дав Пилипів свої санки і коні, а його візник завіз мене на фарму. Сніг топився, санки переїздили через калабані води або болото. Однак дальше від місточка Ламонту сніг був ціпкий і санки бігли швидко. За три

чверти години доїхали ми до фарми. Мешкальний будинок одно-поверховий. Господиню застав я в добре опаленій кімнаті... Почувалася дуже ослабленою і не мала охоти до розмови. Її лице було бліде, схороване, руки без сили. Я розповів про ціль моїх відвідин, про мою подорож з Вінніпеґу сюди, просив о дозвіл зробити з неї знимку і попращався. Кілька слів поговорив з прислугою, з якимсь чоловіком і його женою, що держали малу дитину на руках. Кімнати просторі, але не в порядку. На столі лежав календар "Канадійського Фармера". Подвіря велике. Велика стайня, а навіть стодола, хотяй в Канаді обходяться фармарі без стоділ. Вежа з вітряним колесом, яке переносить силу вітру до роботи. Коні ходили самопас по подвірю. Глибокий сніг вкривав цілу околицю. Попри обійстя йшла широка дорога, яка провадила до залізничих стацій або противні боки. Телеґрафічні стовпи стояли попри дорогу, а дріт від одного стовпа переводив електрику у мешкальний будинок. Далека фарма на засипаних снігом просторах злучена була із світом. Я зробив знимку з цілого хутора.

Смерком вернув я до містечка. Стиснув я ще раз руку Пилипова на прощання — він на час моеї поїздки розмавляв при пиві зі знакомими — подякував я за труд і поміч п. Баглаєви і чекав на стації на поїзд, який завіз мене ще того вечора до Чіпману. На другий день відвідав я Василя Єлиняка на його фармі. Його оповідання було спокійне і вірне; числився зі словами.

З кінцем квітня виїхав я в Европу і опинився в Югославії. Доперва тут переписав я записки з оповідання Пилипова, яке виглядало де-не-де недокладне і нерівне. Длятого вислав я машинову рукопись до п. С. В. Баглая в Ламонті, щоб прочитав її разом із Іваном Пилиповим, поправив і доповнив. Написав я виразно, що треба провірити, залучив канадійських марок за сімнадцять центів на відповідь. Чекав я дванайцять місяців і написав в річницю мого листа, 25 листопада, 1933 р. письмо до пана С. В. Баглая, чому не відповів. Знакомий п. Баглая, п. С. Савула з Вінніпеґу написав 17 січня, 1934 на мою просьбу-запит до пана Баглая в цій справі. Не було відповіди. Цього року, 1936, помер Іван Пилипів і він правдоподібно не мав нагоди прочитати моїх записок і поправити. Пан С. В. Баглай зробив нам всім велику прикрість. Длячого? — не знаю. Може хотів, щоб про Івана Пилипова нічого нігде ніяким словом не згадувати.

Трафилося мені вже третий раз в Канаді, що чоловік, якого я просив, щоб поправив мою рукопись, задержав рукопись і марки і нічого не відповів. А все ходило о загальні справи, важні для нас всіх. Чи не красше було б відписати так: "Лист я одержав і полагоджу, але прошу заплатити мені за роботу". Це вже був би доказ розуму а навіть бізнесової мудрости. А так що властиво маємо думати про таких українців, підхованих в англійській Домінії, які задержують для себе чужі важні рукописі? Про тих, що на звичайні листи не відповідають, тут не го-

ворю. Таких є між нами без числа. Англійська асиміляція не навчила їх ще, що на листи треба відповісти в час, хотяй би як найкоротше.

Ані Іван Пилипів, ані Василь Єлиняк не знав, котрого дня висіли вони з корабля в Канаді. Листами з дня 5-го та з 7-го грудня, 1933 р., просив я "Товариство Опіки над Українськими Переселенцями", щоб провірило через уряд в Оттаві цю дату. "Товариство Опіки" внесло з початком 1934 року запит і міністерство еміграції по виміні кількох листів відповіло письмом з дня 11-го липня, 1933 р., що дня 7-го вересня, 1891 переїхало через порт Квебек до Монтреалу на кораблі "Орегон" між іншими подорожними двох "робітників" з слідуючими назвищами: W. ILLILIK — — I. PYLYPIWSKY

Нема сумніву, що це імена обох українців, селян з Небилова в Галичині, яка тоді належала до Австро-Угорщини. Корабель виїхав з порту Ліверпуль дня 28-го серпня, 1891. Подорож від англійської суші до Канади тревала одинайцять днів. Правдоподібно приїхали Іван Пилипів і Василь Єлиняк того самого дня з Квебеку до Монтреалу, це є семого вересня, 1891 року.

Письмо з міністерства іміґрації зазначує виразьно, що цього самого місяця, вересня 1891, приїхали ще два кораблі, на котрих прибули гуртки українців. Належало б переглянути списи подорожних, щоб виписати імена всіх інших українських переселенців, які приїхали в вересні 1891 році. Це цікаво знати.

Покищо уважаємо Івана Пилипова та Василя Єлиняка, які приїхали в першім тижні в вересні 1891 р., за найдавнійших і правдоподібно за перших українців, що прибули до Канади, щоб тут поселитись.

Постарався я о відпис "карного акту" про Івана Пилипова з окружного суду в Станиславові ч. 468/36, рік 1892. Кошти відпису виносили вісім долярів. Зміст:

Іван Пилипів, 32-літний, жонатий, батько трох дітей, греко-католик, рільник, зізнав перед судиєю слідчим Каратницьким в повітовім суді в Калуші, дня 14-го мая, 1892, як слідує: "Минулого року, 1891, випродав я часть мого поля і по оплаченню довгів лишилося мені 156 ринських і 50 центів. За ті гроші поїхав я до Америки. А заплатив я 10 ринських за їзду до Милинець, али що при границі мав я виказати цілих 150 ринських, длятого допозичив я у Василя Єлиняка півчверта ринського, крім того для безпеченьства позичив я 20 ринських від Тита Зіняка, якого завернули, тому що мав лише 120 ринських. До Гамбурга заплатив я 10 ринських і кілька центів а при кінці вересня сів я на корабель Вольффа і заплатив 92 ринських аж до Вінніпеґу. З Вінніпеґу за доплатою 2 доляри і 65 центів, що рівняється нашим 7 ринським, дістався я до місточка Гретна в Канаді.

Тут перебув я не цілих два місяці і працював я тут з платнею 2 доляри денно.

Моя жена писала, що нездорова та що хотіла б виїхати до Америки.

Я заощадив 35 долярів то є 87 ринських, а одержав я ще від Василя Єлиняка 35 долярів, щоб я його жінку привіз до Америки і власне длятого мав Василь Єлиняк покрити половину коштів моєї подорожі з Америки. Дня 3-го грудня, 1891 всів я на залізницю, опісля на корабель, потім знова на залізницю, вернув 12-го січня 1892 домів.

Я занявся продажею решти мого господарства, зібрав за це 600 ринських, вистарався о пашпорт для себе, для жінки і троє дітей та був готов до виїзду в Америку.

Не підмовляв я нікого, щоб їхав в Америку, але коли мене люди запитували, як там є, як дістатися тамтуди, я оповідав що знав. В тім часі рішило більше господарів виїхати до Америки і роздобули пашпорти без мого посередництва. Однак після приписів треба на границі виказатися картою їзди на кораблі. Длятого вони звернулися до мене, щоб я їм вистарався о таку карту. Написав я до бюра Вольффа, бо їхав я кораблем цього бюра і одержав відповідь з дня 13 марта, 1892 р., що карта за дорослого платиться 86 золотих, за діти від 5 до 12 літ половина, за діти від 1 до 5 літ 29 золотих, за діти до одного року півшеста золотого.

Пояснив я це людям, які вибіралися до Америки, а вони урадилися, щоб післати від родини по 10 золотих. Ці завдатки зложили у мене: Никола Тичковський, Дмитро Вижинович, Михайло Єлиняк, Михайло Романюк. Минулого тижня одержав я лист з датою 28 квітня, 1892 разом з замовленими корабельними картами.

При переслуханню 20-го мая зізнавав: — "Коли я вертав з Америки, аґент Вольфф, чи може хтось з його людий, прикликав мене і довідався від мене, що поїду знов до Америки, але вже з жінкою. Наклонював, щоб я людий, колиби їх більше їхало, притягнув до їзди його кораблями, а він нагородить мене за це, виплатить мені від цілої родини 5 ринських. Сказав також, щоб я завчасу замовив корабельні карти, бо жандарми на границі перепускають людий, коли викажуться корабельною картою і не треба мати вже при собі більше гроша. Я поберав завдатки, щоби люди не пішли до якого другого аґента, але не мав я наміру видурити ці гроші для себе".

Судія Каратницький провадив слідство в Калуші від дня 14-го мая до 1-го липня, 1892. Цего послідного дня вручено Іванови Пилипови і його помічникови, Титови Зінякови, 28-літному батькови двоє дітей, акт оскарження з датою 30 липня, 1892, а це на підставі зізнань переслуханих свідків: Михайла Романюка, 32-літного, батька 4 дітей; Михайла Єлиняка, 33-літного, батька 3 дітей; Дмитра Вижиновича, 39-літного, батька 2 дітей; Николи Тичковського, 48-літного, батька 5 дітей; Івана Панишка, 30-літного, батька 2 дітей; Юрка Рожка в заступстві його доньки Анни, замужної за Василем Єлиняком; також на підставі слідства жандарма Карла Щепанського, який арештувава був Івана Пи-

липова і Тита Зіняка дня 12-го мая 1892. Оба просиділи в слідстві до головної розправи.

На головній розправі свідки не явились, бо виїхали до Америки. У всіх актах суду не говориться нігде про Канаду, лише про Америку. Особисто свідчив лише Іван Панишко, хотяй був шваґром Тита Зіняка і міг не зізнавати. Зізнав в некорість обжалованих.

Звіт жандарма не подає, хто зробив донос до жандармерії, що ця зробила ревізію у Івана Пилипова дня 12-го мая 1892 і арештувала його і Тита Зіняка за це, що начеби вони намовляли до виїзду в Америку і видурювали завдатки.

Головна розправа відбулася в окружнім суді в Станиславові дня 21-го липня 1892 р. Оскаржував прокуратор Арґасинський за обман; боронив радник краєвого суду, адвокат Маєрановський; трибунал творило 4 суддів: Старосольський, Шанковський, Шиманович і Піскозуб.

Судиї не знали обставини, що Іван Пилипів завдатки звернув, але доглянули в поведенню Пилипова вину, бо завдатки побрав, а не вислав до бюра і не виписав посьвідок на одержані гроші. Вирок був однаково строгий для обох оскаржених. Одержали по одному місяцеви вязниці, обостреної що тижня постом. Слідство і кари тревали для них три місяці і один тиждень. Суд хотів очевидно настрашити тих всіх, що хотіли б дальше з нагоди еміграції вихіснувати людий на їх шкоду.

Іван Пилипів відбув кару і виїхав опісля вже з женою і дітьми до свобідної Канади. З роком 1891 зачинається виїзд українців з Европи до Канади і люди опісля розріжнюють вже Канаду від Америки.

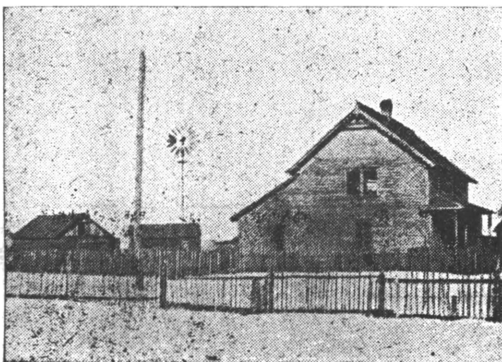

Хата і загорода Івана Пилипова, першого українського кольоніста в Стар, Алберта. Світлина знята професором Іваном Боберським в 1932 році.

Коли я 1920 року вступив в хату одного з фармерів коло Редводеру, в Алберті, що приїхав був до Канади 1892 року і запитав: "Як-же вам ведеться в Канаді?", — він відповів: — "Нехай благословиться ця Канада; вона мене чоловіком зробила. Маю тут поле, якого я в краю не мав".

Тржич, Югославія, Европа, дня 21 листопада, 1936.

ЯК ПОШИРИЛАСЯ ПОГОСКА ПРО ВІЛЬНІ ЗЕМЛІ

Аґітація Івана Пилипова між селянами в Небилові, щоби вибіралися разом з ним на вільні землі до Америки, наробила такого розголосу по Галичині, що не було міста деб селяни не говорили про того чоловіка, що приїхав з Америки і заманює людей туди їхати.

З початку та вістка виглядала на байку, коли однак цікавійші про це розвідалися з інших джерел, стали чим раз то більше тими вільними землями в Америці, й в Галичині інтерсуватися. Однак, де вдійсности ті землі були, мало хто міг собі виобразити, бо неписьменні селяни ґеоґрафії не знали. Одні казали, що роздають землю в Бразилії, інші говорили, що в Арґентині. А більшість була таких, що знали що ті землі є в Америці, яка віддалена поверх 6,000 миль далеко за морями.

Такі суперечні вісти баламутили селян, які дуже наважилися їхати на ті землі, і коли хто написав за інформаціями до корабельних аґентів будьто в Гамбурґу, Антверпії чи в Амстердамі, то й звідти не все і не всі діставали подібні інформації. Залежно було від того, до котрого аґента вони вдавалися. Бо написав хтось до аґента, що займався еміґрацією до Бразилії, безперечно, що радив їхати до Бразилії; інший радив їхати до Арґентини бо й там роздають землі. А були й такі, що радили їхати на Гавайські острови. Про Канаду почали говорити в Галичині вже аж тоді, коли то Небилівці з Іваном Пилиповим на чолі, почали писати листи з Канади до знакомих в Галичині. На почтових значках було написано "Канада" і з цего люди почали толкувати собі, що це мусить бути така країна в Америці, бо на значках є портрет анґлійської королевої Вікторії.

Франко—син Василя і Марії Яців, перший український хлопець роджений на канадійській землі: у Вінніпеґу дня 14 лютого, 1893 року. Виростав і ходив до публичної школи в Лейдівуд, Ман. Відтак учителював в Манітобі і Саскачевані, потім мешкав у Віндзор, Онтеріо.

До 1894-го року, українців в Канаді інших, окрім Небилівців з повіту Калуш в Галичині, не було.

Говорили вчасні кольоністи в околиці Брудергайм в Алберті, що літом 1891-го року приїхало було двох українців з Бесарабії, один називався Н. Королюк і був жонатий з німкинею і оселився разом з жі-

ночими родичами на полудне від Форт Саскачевану в Алберті. По релігії був "штундист" і між українців не заходив. По нім відтак і чутка загубилася.

Як згадувалося висше, що вістку про вільні землі в Америці поширило найперше і найбільше арештування Івана Пилипова за агітацію в Небилові, то все ж таки тоді, кромі його односельчан, ніхто не важився їхати до Канади. Почали наші тоді їхати за німцями з Галичини до Бразилії та Арґентини, а дехто пускався й на Гавайські острови, бо й туди потрібно було рільника на плянтаціях. Он що про ті Гавайські острови росказує пані Дерко, яка з родичами заїхала місто до Канади, опинилися на Гаваях:—

"Я ще малою поїхала з родичами на Гавайські острови. Ми, як вибіралися з села, то мали гадку їхати до Канади або до Арґентини. Але в Гамбурґу перемовили мого тата і других їхати на Гавайські острови, бо там добре платять при плянтаціях; робота є і для жінок, а навіть і дітей.

"Як далеко і де були ті Гаваї ми не знали, але записувалися люде і мій тато записалися. Мій тато називався Домінік Куций.

"Кождий підписав контракт на пять років, інакше не брали. Памятаю, що записалося поверх дві сотки людей разом із дітьми. А всіх людей на тій шифі що ми їхали було поверх дві тисячі. Їхалисьмо цілий час водою більше як шість тижнів, аж нам вкучилося. Жінки плакали, казали, ще везуть нас на тамтой світ. Шифа була дуже велика, але не памятаю як називалася. Вздовж дороги було багато виспів і шифа ставала і виладовували товар і людей що там їхали. Наших вісімдесять родин завезли аж до Гонолюлю. Там нас поділили на ґрупи і розіслали в різні сторони до роботи.

"Я там ходила до школи і вчилася по португальськи. Там є всяка нація. Найбільше португальців і японців та гавайців. Я там дуже любила бути, бо на тих виспах зими нема. Моїм родичам дуже було скучно і хотіли конечно дістатись до Канади, бо тут були наші люди, писали, що мають багато землі.

"Скоро наша пятилітка скінчилася, мій тато загадали забратися з Гаваїв до Алберти в Канаді, бо тут був їх брат. І мама дуже хотіли до Канади, бо їм писали, що в Канаді багато землі і є багато наших людей. — В околиці, де ми жили на Гаваях, лишилося наших ще вісім фамілій, а ті другі, були порозкидувані по дальших сторонах на інших островах.

"З Гаваїв до Канади ми приїхали при кінці марта, 1903-го року. Їхали через Тихий Океан до Венкувер в Брітіш Колюмбії і відти колією до Калґари і Едмонтону. Тут висіли на стації Страткона в Алберті. Тут ми приїхали в літнім шматю-убраню бо на Гавайських островах зими нема, а тут в Едмонтоні привитала нас така сніґова хуртовина з бурею, що ми й хвилинки не могли встояти на дворі під стацією і тато мусіли сей-

час бігти шукати склепу з зимовим убранням, аби нас вбрати, інакше булибисьмо позамерзали. Велике щастя, що у тата були ще гроші. Ми дуже плакали і нарікали чого то нас тато забрали з Гаваїв і завезли в таку Сиберію. Як були б знали, що Канада нас так привітає, були б з Гаваїв не рухалися, бож там рай проти Канади, там все тепло.

Висше наведені спомини пані Дерко про еміграцію наших бідних людей, які їхали в світ за очі не знаючи ні обставин ні краю, до якого їхали є свідоцтвом того, як то тисячі бідних українських родин губилися в різних сторонах незнаних заморських краях. Бо хоч би взяти за примір ось цей факт, про який згадує пані Дерко і подумати, де Галичина, а де Гавайські острови?, або Бразилія, Аргентина, Мексико а хоч би й Західна Канада? Ті, що туди їхали шукати красшого життя, були ніхто інші, а прості селяни, які ґеографії не знали і чужої мови не розуміли. І така очайдушність селян, заставляла не одного щирого патріота інтеліґента в Галичині, вглянути в справу і розвідатись більше про ті краї, до котрих масою втікав український селянин з Европи шукати красшої долі за далекими морями. І першим таким інтеліґентом, показався др. Осип Олеськів зі Львова, в Галичині."

ДР. ОСИП ОЛЕСЬКІВ В КАНАДІ

Ранною весною, 1895-го року, др. Осип Олеськів вибрався з Галичини в дорогу до Північної Америки, аби наочно прослідити обставини і обзнакомитися з вимогами, які чекають там українського бідного еміґранта.

Відвідав він перше Зединені Держави, а в місяцю липню, того самого року, бачимо його вже й в Канаді.— У Вінніпеґу перший раз він здибався з українськими селянами, які тут жили. Іменно: Здибав він Василя Яціва, Юрка Паніщака, Юрка Рожка, Луку Кульчицького, Івана Барського, Юрка Пайша, Дмитра Видимовича і Гната Дмитришиного.

Др. Осип Олеськів, Львів, Галичина у Західній Україні, перший з українських інтеліґентів, який 1895-го р. відвідав Америку і Канаду.

Підчас своєї подорожі в Західній Канаді, др. О. Олеськів відвідав тоді першу українську кольонію на фармах, в околиці Бівер Крік в Алберті. Жили там вже такі родини: А. Пайш, мешкав девять миль на схід від Форт Саскачеван. Стефан Чічак, Никола Тичковський, Іван Пилипів, М. Пули-

шій, Вас. Феняк, Михайло, Микола і Федор Мельник, Іван Добруцький, Петро і Матей Мельник.

На тую українську кольонію возив доктора О. Олеськова Матей Гак, німець з Йозефсбурґу, Алберта. — Відвідав тоді др. Олеськів ще й кілька німецьких родин, а іменно: ночував дві ночі у Фреда Ґабля, коло Форт Саскачеван, Алта. Одну ніч ночував у Міллєра коло Брудергайм. Був у Г. Гельвіґа, який мешкав в межу з Антоном Пайшом. Гельвіґ, з роду німець і походив зо Львова в Галичині. Там всі гостили д-ра Олеськова дуже приязно. — Про відвідини д-ра Олеськова довго потім згадували українські перші переселенці. Хвалили його за те, що він вже на початку журився їх долею і не жалував труду ні часу відвідати своїх бідних краянів в Канаді.

Свою подорож по Америці і Канаді, др. О. Олеськів описав у двох малого формату брошурках, під наголовком: "О, Еміґрації" і "Про Вільні Землі". Вийшли вони при кінці грудня, 1895-го року з друкарні Общества ім. М. Качковського, у Львові, Галичина. Один примірник "О, Еміґрації" затримався і знайшовся у біблїотеці Федора Немирського, фармера на Востоці в Алберті. В тій книжочці здибаємо такі уступи:

"Порівнання Бразилії з іншими краями"; "Американці а руські мужики"; "Дорога до моря"; "Подорож на корабли"; "Плодородна полоса Канади"; "Поділ землі в Канаді"; "Подорож по Америці і завваги".

У товаристві з д-ром О. Олеськовим подорожував по Америці і Канаді, Іван Дерендяк, багатий селянин з Коломийщини в Галичині. Він тоже так, як і другі селяни в Галичині, задумав продати свій маєток в Галичині і переселитися до Канади. Він подобав собі землю в околиці Форт Саскачеван, Алта. Тоді землі там продавалися від 3 до 5 долярів за акер. Він вернувши до Галичини, його жінка і сини не погодилися на те, аби він продавав господарку у Старому Краю і їхав на нову господарку в Канаді, де все треба було починати від самих початків.

МАСОВА ЕМІГРАЦІЯ УКРАЇНЦІВ З ЕВРОПИ ДО КАНАДИ

Література д-ра Олеськова скоро знайшла заінтересування у селян в Галичині і ті читали її з великим захватом і цікавостею. Потім ще корабельні фірми розіслали свою літературу, летючки та памфлети майстерно зредаґовані і заповнені різними світлинами та поясненнями про природні багатства Канади так уміло і яскраво, що це все не лише викликувало ентузіязм між селянами еміґрувати, але манило заздрісне око. Не взяло два роки по візиті д-ра Олеськова в Америці, як почалася масова еміграція українських селян з Галичини і Буковини до Канади.

Така масова і не спинена еміґрація затрівожили австрійські урядові круги, а ще більше затрівожила багатих обшарників, бо тратили таного сільського робітника. Хоч як старалися вони цей рух спинити, то селяни голодні землі, так були заінтересовані вільними землями в Канаді, що ніяка сила немогла цеї еміґрації спинити. Їхали із родинами не

лише бідні, але скорше їхали багаті, які мали змогу і фінанци на таку далеку подорож. Як було не їхати, коли за 10 долярів можна було дістати 160 акрів землі. І цих 160 акрів було якраз заманою бідного селянства стати багатим.

Перший українець, що став повновласником землі в Канаді і вже в 1896 р. мав контракт в скрини був Федько Фугр, з села Висоцько, повіт Ярослав в Галичині. Він в 1894-тім році поїхав до Канади і відтак вернув, продав майно, яке мав в селі, забрав родину і поїхав до Канади на сталий побут. В околиці Раббіт Гілл, в Алберті купив фарму від німця за готівку і цим чином, являвся перший український кольоніст, на якого імя була записана фарма в "Ленд Тайтел" в Канаді. Він був перший, що започаткував українську кольонію на полудне від Едмонтону в Алберті.

Федько Фугр, родом з Висоцька, повіт Ярослав у Західній Галичині. В 1896 році започаткував українську кольонію на полудне від Едмонтону, в околиці Реббіт Гілл, Алта.

Українець з Буковини, який перший кажуть зявився в Канаді то мав би зватись Софроній Мандрик з Шепинців, повіт Кіцмань, Буковина. Він ще 1894 року виїхав до Америки і вкоротці вернув, продав майно в Буковині, забрав родину і поїхав до Канади. В 1896 році він перший вибрав гомстед в околиці "Фармілія" потім почта Шепинці в Алберті, а тепер залізнича стація Кейленд.

Подорож д-ра Олеськова до Канади 1895-го року, була мабуть сполучена з якоюсь корабельною фірмою, бо підчас своєї подорожі він мав переговори із канадійським урядом. Мав намір отворити еміграційне бюро в Галичині. Однак після рішення парляменту в Оттаві з дня 10-го вересня, 1895 р. уряд не міг цього зробити, але згодився поставити українця іміграційним агентом у Вінніпеґу, в Західній Канаді. І цим першим іміґраційним урядником став Кирило Ґеник, родом з Березова, повіт Коломия, в Галичині. Кирило Ґеник був близький приятель д-ра О. Олеськова ще мабуть з шкільної лавки і зза рекомендації д-ра Олеськова К. Ґеник дістав висше згадану позицію в Канаді.

Скоро розійшлася вістка по Галичині і Буковині, що українець "русин" опікується емігрантами в Канаді і від тоді еміґрація українців з Европи до Канади почалася повним ходом. Набрала вона такого оживлення, що д-ра Олеськова посуджувано і названо його запроданцем, бо

австрійські урядові круги тратили притім українських молодих хлопців, які в Австрії являлися добрими вояками; багаті польські дідичі по селах тратили таного робітника, а й українським патріотам в Австрії такий стан був не до вподоби через те, що еміґрацією ослаблювався стан посідання. Еміґрантів уважалося за пропавших для української нації. І аби спинити еміґраційний рух до Канади та взагалі до Америки, всі висше згадані круги, старалися різними способами перешкодити і клали всякі колоди; австрійська поліція при помочі насильства, пани і великі землевласники полохали селян, що в Канаді панують страшні морози, гірші чим в Сибірі в Росії, а інші казали, що в Канаді нужда і голод. Це все однак не спинило еміґраційного руху.

"БУРДЕЙ" — перша хата на гомстеді в Західній Канаді, за часів масової української еміґрації до цього краю.

ПРИЧИНИ МАСОВОГО ПЕРЕСЕЛЕННЯСЯ УКРАЇНЦІВ З ЕВРОПИ ДО КАНАДИ

Ще перед панщиною і далеко скорше, земля українська в Европі попалася під чуже панування, як татарів, турків, поляків, москалів, а навіть часть її була під пануванням Австро-Угорщини. І хоч народ час від часу робив повстання проти наїздників, то все одно не мав змоги висвободитись з під чужого ярма. Ті наїздники так дбали, щоб народ зубожів, а вкінці завели ще й панщину, яка рівнялася єгипетській неволі.

З ходом часу і українська висша верства засимілювалася з наїздниками і собі при помочі панщини використовувала бідне селянство та робітництво на рівні з чужинцями. А там ще, "пан біг" создав жидів, і ті помагали панам здирати сему шкуру з українського мужика так, що

населення української землі під різними заборами, зубожіло до крайности. І коли в Австрії 1848-го року проголошено, що панщину скасовано, і на Великій Україні під забором російським панщину скасовано в 1861 році, тоді й свобода думки, слова й рухів між бідним селянством, почала проявлятися. І коли бідне селянство згодом освідомило себе, що є десь в світі краї, в яких є свобода і землі доволі, почало тими вістями живо інтерсуватися так, що не здавали собі справи де ті краї і як далеко, коби лише втічи від австрійсько-польських та московських посіпак. З початку, цебто вже між роками 1880 а 1890, молодь одинцем почала втікати з Австрії до Америки, а коли в 1892-гім році Іван Пилипів вернув з Канади, а 1895-го року др. О. Олеськів у своїх книжочках друком ствердив, що є такі краї за морем в Америці, де роздають даром землю тим, які хочуть на ній свобідно працювати, тоді не було сили, аби стримала охочих еміґрувати. Еміґрували бідні, але більше було на початку тих, що мали ще коло чого жити у Старому Краю, однак жажді землі і волі, їхали й собі до Америки. Приміром:

З Одного села Топорівців на Буковині, краю Австро-Угорщини, виеміґрувало 150 родин між 1900 а 1910 рр. У тих часах Кирило Ґеник у Вінніпеґу і його помічники Г. Гаврей, німець з Галичини, та Іван Пугатий, українець з Буковини, урядували і були заняті мов які "амбасадори". Всі іміґранти з Австро-Угорщини і Росії вдавалися до них за всякими радами та інформаціями.

Еміґранти одні другим помагали, позичаючи грошей тим, хто не мав. Он що про подібний случай розповідав Мих. Стецько з Нортерн Валей, Алберта:

ЯК Я ДІСТАВСЯ ДО КАНАДИ

"Від малого хлопця я служив в дворі пана Ходоровського, в селі Стрільківцях, повіт Борщів, Галичина. Пан був добрий і уміркований чоловік, знав міру всьому. Був добрий господар і хотілося у нього служити. З походження він був мабуть українець, бо вмів добре по нашому говорити.

"Як у всіх дворах так і в його, платня була мізерна заледви чоловік з жінкою міг вижити; в кого була більша родина то біда заглядала через стіни. Але мій пан помагав таким, розуміється, хто на це заслужив.

"Я служив у його дворі більше як тринайцять років, хоч не цілий час під його управою. Бо як він постарівся, то виарендував фільварок жидови, Мендлем його звали. Від тоді й обставини в дворі змінилися; зменшив жид службу і треба було більше, як тут кажуть, "овертаймом" наганяти. І за це ніхто тобі не платив. Не так, як в Канаді. Працювалося від світанку до сумерку.

"Прикрійше й мені ставало хоч до тяжкої праці я змалку був привик, все одно робота в жида ставала для мене що дня то тяжша. Зви-

чайно жид, хотів людьми як волами орати. Я був тоді вже жонатий і було в нас трбє діточок. Малисьмо малу хатину і кавалок города. Мій тато маєтку мені не лишив, бо й він ціле життя працював в дворі. Я й за жінкою майна не дістав, бо й вона походила з бідної родини. В нас в краю так водилося; багата дівчина встидалася форналя в дворі і її родичі не позваляли віддаватися за бідного робітника. Тут в Канаді інакший звичай.

"Коли роки так минали, я часто застановлявся над долею моїх діточок, думаю: добре, доки ми обої здорові і діточки ще малі, то даємо собі раду, але що буде як діти повиростають і буде їх більше?... де вони дінуться. Доки робив у старого пана, то такі думки мені ніколи до голови не приходили, а відколи прийшлося робити в Мендля, то мене чомусь майже і робота не інтересувала, мов чогось мені не ставало.

Михайло Стецько і дружина в Нортерн Валей, Алберта. —Читай його оповідання в цій книжці: "Як я дістався до Канади".

"Одної неділі рано, а було це весною, обійшов я свою форнальку в дворі і прийшов додому поснідати, а потім з жінкою мав йти до церкви, Богу помолитись. Кажу я до свої жінки Евдокії, вже небіжка, "дай їй Боже царство", що я надумався їхати до Канади.

"Вона видивилася на мене, чи мені що не бракує, чи не слабий часом, бо здавалося її, що в горячці говорю і скоро запитала:

"А гроші в тебе є?"

Ні, нема, але у когось позичу, — відповідаю.

"На що, і яку запоруку кому дасиш?"

Позичу на слово гонору, відповідаю я.

"О-го! комусь там твого гонору потрібно". І так це серіозно сказала, що її на лице аж кругла сльоза викотилася, яку скоро обтерла фартушком.

Я більше про Канаду нічого не говорив; дитина в колисці заплакала, вона, жінка пішла туди, а я вмиватися, бо до церкви збіралися.

Скоро вернули з церкви, пообідали і я сейчас подався до двора. Жінці не казав, що я йду до старого пана.

День був погідний, памятаю як сьогодні. Сонце так яскраво світило, аж душа радувалася. Звичайно, як на весні.

Пан сидів на "бальконі", тут називають на веранді, і курив файку

на довгому цибуху, здивовано дивився чого то я до него та ще у святочну днину правцюю.

Я зближився, зняв капелюха, низько вклонився і сказав “Слава Ісусу”. Приступив до пана і поцілував в руку, бо так там водилося, що пана чи священика, селяни, в руку цілували. І нім хотів казати чого я до нього прийшов, то він мене попередив і питав:

“А що ти скажеш Михайле?”

Прийшов панови сказати, що я хочу до Канади їхати.

“А що це мене обходить”, відповідає він живо і здивовано.

Нім я надумався, що мені дальше говорити, він запитав:

“А що, тобі зле у мойому дворі служити?”

Не зле кажу, але й не дуже добре. Бо поки пан були самі господарем то й робитися хотіло, а відколи пан виарендували фільварок Мендлеви, то й робота мене не береться.

По цих словах, пан сейчас встав з крісла, на якім сидів і скоро почав ходити по веранді, не сказавши мені ані слова, відтак став і вдивлявся у вікно і приглядався на зелені ґазони вимережані квітками, якими огородник скоро весною обсадив, яких виплекав в урожарни, в теплику.

Чи мої слова його образили, чи може йому жаль стало, не знаю. Бо пошпортав він кісточкою тютюн у люльці аби більший дим йшов, попакав ще добре і відтак обернувся до мене і знова питає:

“Тобі навкучилося, Михайле, у мойому дворі служити, га?”

Ні, не навкучилося пане, і як би так у самого пана то й до смерти б працював і лишився б в дворі, але у жида — бігме не можу. Хочу їхати до Канади і там бути своїм господаром.

“А гроші на подорож маєш?” живо запитав мене пан.

Ні не маю. Я тому прийшов до пана аби позичити сотку, відповідаю.

“А яку запоруку даєш, що напевно віддасиш?”. . .

Даю слово гонору, пане, що віддам. А як би не дай-боже заслаб то дітям перекажу, аби по моїй смерти віддали.

Він ще раз перейшовся по веранді, щось подумав, а відтак каже:

“Я вірю тобі Михайле, ти все був в мене чесний робітник”. Сказав і сам подався до покоїв, а мене лишив не сказавши більше ані слова.

І я лишився ні в сих ні в тих, стою і думаю: чомже він мені не сказав, чи позичить гроші або ні. Так я вистояв більше як пятнайцять мінут і вже ноги під колінами в мене почали гнутися, бо здавалося мені, що чекаю дві години, а пан не входить. І вже гадав відходити, бо думав, лишив мене пан аби я скорше з його палаців забрався звідки прийшов. Але на моє щастя, двері з покою отворилися і він вийшов, тримаючи в руці кавалок папірчика і подає мені, кажучи:

“На тобі цей папірчик, іди завтра до Борщева, а там в Банку дадуть тобі за це сто ринських; їдь здоров до Канади, а коли тобі там не поведеться, вертай назад до села, а у мойому дворі робота для тебе все знайдеться”.

Я з радости, не знав де стою; обняв пана за коліна, поцілував потім ще в обі руки, подякував як вмів і не памятав як я вдома опинився, чи я йшов, чи біг. Досить, що коли прийшов до хати то задихався і жінка думала, що за мною хто гонив. Однак не чекаючи на її питання, кажу. А бачиш, що позичив. Вона здивовано і зацікавленням питає: "А в кого?" — Та ж в пана, відповів.

"А деж вони, покажи".

Я шусть рукою запазуху і виймив той папірчик, який дав мені пан Ходоровський, за що я мав дістати гроші і кажу: а ось.

Вона взяла цей папірчик до рук, оглянула з обох боків, як купець корову на ярмарку, потім дивилася на мене і так щиро зареготалася, що аж заплакалася. При тім й каже:

"Ну, Михайле, я не думала, що ти аж такий наївний. Пан не міг збутися Стецька з покоїв, вручив йому кавалок папірця, аби скорше забрався". І ще гірше почала з мене шуткувати та сміятися.

Я однак прийшов до рівноваги, тай кажу: Жінко, наш старий пан нікого не дурив і мене, думаю, не дурить, бо казав щоб завтра піти до Борщева, а там в банку дадуть мені сто золотих...

Як я її це сказав, то вона від реготів аж за боки лапалася так, що аж мені соромно стало. Думаю, може жінка й справді має рацію, але й не допускаю сумнівів, аби пан мене дурив.

На другий день, дуже раненько, пішов я до двора обійшов і нагодував свою форнальку, чотири коні, а відтак пішов в село і знайшов на своє місце робітника до роботи. Мендлеви заявив, що йду до Борщева і що від першого, аби шукав собі чоловіка на моє місце. Не дуже цим він врадувався, але я не дбав і скоро подався до Борщева.

В Борщеві я знайшов банок, зайшов і подав цей квіток від пана Ходоровського. Касіер оглянув його, провірив підпис пана і казав мені підписатися на противній стороні. Я трохи засоромився і сказав, що я не вмію писати. Він тоді прикликав другого клерка і цей підписав моє імя, а мені казав зробити хрестик. Це був перший раз у мойому життю, коли я почав підписуватися хрестиками і перший раз за трийцять один рік, я був властителем сто ринських. В Канаді тих хрестиків я багато намазався і від тоді зрозумів, що то є "чек".

Касіер вирахував мені сто ринських паперами, бо я так хотів, аби не мати клопоту в дорозі з мінянкою, перечислив я їх самий чи касіер не ошибся, звинув клунок, завязав в хусточку, сховав запазуху і мить чим скорійш направець з Борщева до Стрільківців.

Коли прийшов додому то було вже сполудня і жінка нетепреливо чекала з обідом. І я був ще за порогом, а вона питає: "А, що, є гроші?"

Я скоро виймив ззапазухи клунок і подав її, кажучи: "А що, тепер повіриш, що пан не дурить?"

Вона взяла їх до рук і недовірчиво почала розвязувати хусточку,

поклала гроші на стіл і зложила руки мов до молитви і кликнула: "О, Господи". І скоро побігла до кухні зладити полуденок для мене.

По хвили принесла миску з борщем, хліб, другу страву і попросила мене до обіду, кажучи: "Ти певно зголоднів, їси, а я за той час перечислю гроші, кілько то ти від пана вимантив". Та ж сотку, не казав? відповідаю.

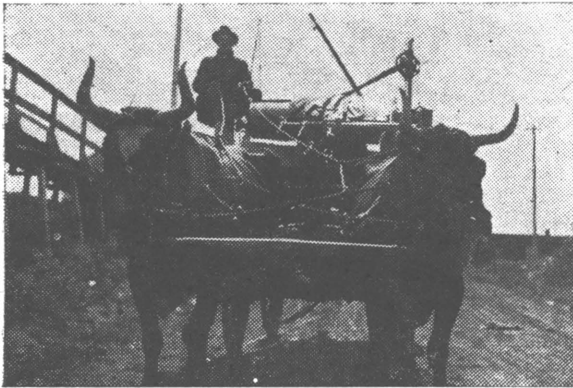

Г. Фарина везе жниварку на гомстед в Нортерн Валей, Алберта.

До двох тижнів від дня, коли я приніс гроші з Борщева, був я вже в Гамбурґу. Тоді їхали від нас і другі люди до Канади. Це було в місяцю мабуть червню, добре нетямлю, але памятаю, 1906 рік. Мені вже 75 літ і память нехоче триматися.

До Канади приїхав літом і нанявся у фармара за $35 в місяць. Тямлю ще, що того року було дуже тяжко дістати роботу, але я був щасливий, що довго не крутився по Канаді за роботою. У того фармара було мені добре. Коло коней я був привик змалку і роботи не боявся. Він був з мене тоже вдоволений. Тут у того фармара працював німець з Росії і мені добре було, бо всі ордери він мені переказував по російськи, коли і що я маю робити. Харч у того фармара був добрий, якого в Старому Краю я ніколи не мав. Прикро було мені лише через те, що мови не розумів. Там я робив до пізної осені.

Скоро я дістав за перший місяць гроші, сейчас вислав жінці до краю на прожиток, бо орнарії Мендель вже більше не давав. Жила там з того, що у кого заробила, при цім треба було ще й троє дітей годувати.

По закінченню жнив у фармара, він мені за все заплатив і я поїхав до Едмонтону. А той німець лишився в нього на цілу зиму. Він був згоджений на рік, а я лише на місяці.

З Едмонтону я подався пішки на Бівер Крік, а потім на Бівер Лейк, бо там були вже наші люди. У них я хотів розвідатися де є ще добрі гомстеди, аби вибрати, бо я того до Канади й приїхав. І добрі люди справили мене аж до Мирнам, бо в тій околиці були ще фарми до брання. Там я вибрав фарму в лісах на північ від Лендолвіль, Алта. Тепер почта Нортерн Валей на полудне від Елк Пойнт. Зимою склав я там

хату, в якій майже цілу зиму самий мешкав. Тоді там ще нікого не було, я був перший, а найблисша почта була Лендолвіль. До Верміліон було мені лісами 45 миль і доріг не було.

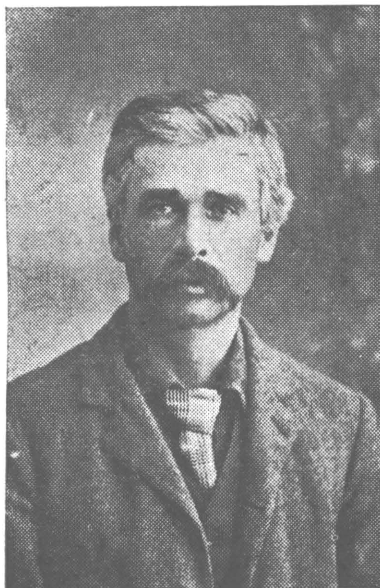

Федор Немирський з Більча Золотого в Галичині, перший русин-українець почтарем в околиці Восток, Алберта. Рік 1899.

Весною дістав я працю при залізниці на секції таки в Верміліон, заробив грошей і післав жінці на шифкарту. Вона продала ще хату і город і приїхала з дітьми до Алберти. Це було в осені. Тут я завів її в ті темні ліси і до хати, яку я сам будував. Це була перша будівля, яку я коли в життю до того часу будував. Кажуть, що "навчить біда попити, як нема чогось вхопити". Так не один з наших селян, який в Старому Краю не вмів і кілка до грабель затисати, а в Канаді будівничим став.

На фармі працювалисьмо як Сі-Ен-Ар-ські мули. Бож тут були ліси, що й сонця через них не було видно. Буяли тут муси, елки і дикі кози. Тепер найкрасша околиця в Алберті. Я дуже подобав собі цю околицю, хоч як тяжко працював, то не жалую за тим. Чуюся вдоволений з своєї праці. Маю вже 75 років і жию при синові. Тішуся здоровими внуками, які лекше виховуються, як мої діти. Наші всі діти мусіли тяжко працювати. Ми обоє з жінкою бувало, корчуємо, а вони, сараки, тягають гища та пеньки і палять. Осмаляться, що їм очей від бруду не знати, лише білі зуби світяться. Але дякувати Богу було їх в нас десятеро і всі були здорові. Правда двоє 1918-го року померли на "флю", але тоді більше здорових умерало, як хирлявих. Я тепер беру старечу пенсію. Дай йому Боже здоровля, що це завів. Чоловік на старість не мусить другому в руки дивитися. Є свіжі центи і на тютюнець. Без того тютюнцю не знаю, чи яб годин жити, так люблю курити. Здорову ще грудь маю і маму мав здорову. Хоч би й мої діти та внуки, всі як огірочки здорові. О, здоровля є цілим скарбом для людини. Хто не має здоровля той бідний.

Хтось би подумав, що наші люди марципанами годувані, говорю сам за себе, в краю гарював і в Канаді пером не бавився, і мої діти простою стравою були годувані та в невигодах ховані, але хвалити Бога повиростали як дуби.

Я не доповів вам, добродію, каже Стецько, коли я свому доброму

панові в Стрільківцях гроші віддав. Віддав аж в пять років від часу, як виїхав з Старого Краю до Канади. Отже на пятому року в Канаді, я заробив кілька десяток при залізниці, а там продав ще два бички, і всі до цента, а то ще й з процентом вислав почтовим переказом панові Ходоровському. Подякув йому за ласкаву терпеливість, за доброзичливість і написав йому листа, в котрім описав йому про все моє життя, і яку господарку маю в Канаді. Чи він мені повірив, не знаю, але я писав: що маю 160-ть акрову фарму, на якій ліса, що якби зрубати на дрова, то огрівби цілий повіт в Галичині; маю 15-ть акрів виораної ріллі, пару биків, корову, віз, плуг, борони і сани, хату і пятеро дітей. Двоє було вже канадійських. Гадаю, нехай пана це розвеселить, що позичив гроші Стецькові, по щирости. Добрий був пан, тому й добрим словом про него згадую. О, вже небіщик. — Я і своїм дітям кажу, що є в світі і добрі люди. Але це був собі не ляда латка, а пан з панів і добрий господар, дай му Боже Царство Небесне”.......

Висше наведені спомини Михайла Стецька, зібрали і записали у свойому деннику п.п. В. А. Чумер і В. С. Плавюк, у Стецьковій хаті на Нортгерн Валей, дня 31-го мая, 1941 року, в Алберті, Канада.

Українсько-галицькі жінки - піонірки в Канаді, приготовляють дерево до будови. Це перша “ко-оператива” на чужині.

РОЗДІЛ III.

ЯКІ РІЧИ УКР. ПЕРЕСЕЛЕНЦІ З СОБОЮ З ЕВРОПИ ДО КАНАДИ ПРИВЕЗЛИ

Хто з українських селян мав яке майно у старому краю, продавав і за ті гроші купував для себе і родини шифкарти, а злишний гріш тримав на дальший прожиток в Канаді. — Ті, що мали більшу господарку, як хату, город, поле, худобу тоже продавали, а рільниче знаряддя старалися забрати з собою до Канади, бо думали, що воно тут придасться. Однак, скоро переконалися і довідалися від тих, які були тут в Канаді, що така машинерія тут не надається до управи ріллі, більше її тут ніхто не привозив. Але другі річи, як рискаль, сапа, пила, сокира, серп, коса, граблі, ціп, кливець, свердлик, вилки до сіна і гною ґралі і т. п. пакували у великі скрині і це все брали з собою. Дехто привіз і ручний млинок "жорна" до мелення зерна, там "ступу" до піхання ячменю на "порич" логазу, або роблення ячмінних круп. Жорна, дуже в Канаді бідним кольоністам придалися. Ними мололи пшеницю на муку, з якої пекли разовий хліб. Були й такі, що привезли з собою ще й варстати до ткання конопляного полотна чи сукна. Найдовше затрималися між українськими переселенцями варстати до роблення "килимів", "коверців", крайок та ручників,

Василь Бращук, з Борщівського повіту в Галичині, піонір і орґанізатор першої греко-католицької церковної громади в Сифтон, Манітоба. Помер 1931 року, проживши 34 роки в Канаді.

Привезли наші з собою до Канади і свою сільську одежу та кухонне начиння і тим дуже довго в Канаді послугувалися, доки не знищилося.

Старокраєва сільська ноша хоч була не дуже то форемною, але за це дуже довго тревалою, бо з льняного або конопяного полотна, а зимове убрання з сукна та овечої шкури. Анґлійці ці овечі кожухи називали "ґалішен-шіпскін". Хоч подібні "шіпскін" кабати вироблялися й в Америці, то були вони з стриженою вовною і покриті непромокальним полотном або сукном. І коли наша сільська ноша в Канаді вийшла з ужитку, то найбільшими покупцями на ті американські "шіпскін" кожухи та суконні сердаки "мекінав", а літом на полотняні "джекети" кабати та сподні "овералс" були українські кольоністи.

Українська жінка піонірка в Толстой, Манітоба, у східногалицькім народнім строю в Канаді.

Найдовше свою народну ношу в Канаді затримали українські старенькі жінки. Бо вже, коли святкувалося 50-ть літну річницю побуту українців в Канаді, то ще можна було здибати на кольоніях старенькі бабуні убрані в рідну старокраєву ношу, а то: біла шовкова або квічаста шальова хустка на голові, біла льляннa вишивана сорочка, суконний або кожушаний кіптарик чи кацабайка, чорна суконна спідниця або горбатка і жовті з козячої шкіри з довгими холявами чоботи, або вже канадійські жовті черевики.

На початках, скоро українська молодь "зканадієзувалася", то почала тої свої ноші встидатися. Однак, коли тої ноші вже в Канаді забракло, то старалася сама відтак її відновити тим, що при всяких народних святах чи театральних виступах в ню убіралися і тим ще й гордилися. Але вони ту ношу вже змодернізували так, що вдійсности нею зацікавилися й чужинці. І як би так хтось тримав спеціяльний склеп з українськими вишиваними жіночими сорочками, суконками та кіптариками, то робив би не злий інтерес. Бо людство любується в нові моди, а українську моду-ношу дуже легко в Канаді завести.

ЩО УКРАЇНСЬКІ ПІОНІРИ В КАНАДІ ЗАСТАЛИ І ЯК НА ПОЧАТКАХ ПОЧУВАЛИСЯ

Пересічний український селянин нім вибрався до Канади, передтим начитався та наслухався від других про той багатий край Америку так, що вона в його голові представляла "божий рай" на землі. І захоплений тим раєм їхав він до Канади з великими надіями. Коли однак опустив границі рідного краю, а потім вже на шифі як заслаб на морську недугу, а в Канаді переїзджаючи західне Онтаріо, через скали, гори, озера, мокляки, ліси та вертепи, якими виколисав його до схочу канадійський потяг, стрінувся з незнаними мовою чужими людьми, а на заході повіяло холодним і студеним вітром; з різними в дорозі пригодами і невигодами, то давні його рожеві мрії про "божий рай" Канаду, скоро його опустили і він чувся розчарований і майже зломаний на дусі. А тут ще й різні пригоди, хоч би й така, про яку оповідав колись Георгій Мартинюк, почта Шандро в Алберті:

ПРИГОДА УКРАЇНСЬКИХ ПЕРЕСЕЛЕНЦІВ З КОЛІЙОВИМИ УРЯДНИКАМИ НА СТЕПАХ САСКАЧЕВАНУ В ДОРОЗІ ДО АЛБЕРТИ

"Було це пізною весною 1899-го року", оповідає Ґеорґій Мартинюк, "як приїхав великий транспорт з українськими еміґрантами до Вінніпеґу в Манітобі. Одні висідали тамки, а нас 80-ть фамілій з Буковини і половина тільки з Галичини, пустилися дальше на захід аж до Алберти.

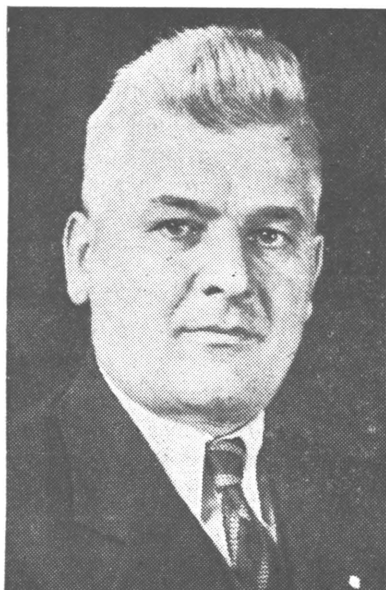

Н. В. Ґавинчук, Смоки Лейк, Алберта, приїхав до Канади з родичами 1899 року, які оселилися в околиці Бівер Лейку, тепер Чіпмен, Алберта. Він був свідком пригоди українських кольоністів на степах Саскачевану, в дорозі до Алберти. Ґавинчук був один із перших українських хлопців студентів в Алберта Каледж в Едмонтоні, і перший український аматор "фотоґрафіст" в Алберті.

Ми, буковинці, ще в Гамбурґу поплатили свої шифкарти аж до Алберти в західній Канаді, бо там були вже наші люди на фармах і туди і ми еміґрували. А галичани, одні мали плачені шифкарти до Ассинибої, інші лиш до Вінніпеґу в Манітобі, але вони у Вінніпеґу з ваґонів не виходили одні тому, що їхали до Ассинибої, а другі ще на шифі умовилися, що будуть триматися в дорозі нас, буковинців, і поїдуть з нами аж до Алберти, бо інших знакомих людей вони в Канаді не мали — і самі не знали де прийдеться їм шукати "гомштатів".

У Вінніпеґу наш потяг стояв більше як годину і відтак рушив в дорогу дальше на захід.

Другого дня, десь коло полудня, наш потяг спинився серед пустого широкого степу. З цікавости, ми повихиляли голови через вікна і дивилися на степ та гляділи, що це за стація. Але жадної стації не бачили, лише маленька будка помальована на червоно, ані живої душі не було видно ні коло будки, ні на далекому степу. Кругом чистий, безмежний степ, по якому бігало множество шушликів "ґофрів", яких звіряток ми у Старому Краю не бачили.

Приглядаючись тим степам, ми дивувалися, що земля на вигляд добра під управу, а чомусь й корчика деревини на ній не росте і ніхто там не мешкає. Підчас коли ми про це в нашім ваґоні міркуємо та розважаємо, що землі а землі пустої лежить і ніхто не заселюється на ній, як нараз в другім з переду ваґоні зчинився крик і плач жінок та дітей. Думаємо, певно якась пригода сталася, або хтось помер, або заслаб, тому певно і кондуктори спинили потяг. Звернули ми голови, вихилив-

шись через вікно в сторону звідки доходив плач та гамір і там бачимо виходять люди з ваґонів з клунками в руках зденервовані мов би їх хтось силою викидав на степ і тому плачуть.

І заким ми могли зрозуміти в чім діло, як двері у нашому ваґоні широко відчинились і до середини увійшли колійові і іміґраційний комісар в урядовій шапці та жовтими ґудзиками у шматтю, мов крайовий "фінанц", або офіцер і кажуть й нам всім висідати з ваґонів. Цей аґент був без одної руки, і казали, що це Ґеник, бо говорив по руськи, але пізнійше ми довідалися, що це не був Ґеник, а Гаврей, німець, з Стрия в Галичині. В Канаді він займався тим, що висилав іміґрантів на фарми. — Ця несподіванка нас, буковинців, які їхали до Алберти здивувала, чому то нам кажуть злазити і ми того безручкого питаємо, що це має означати? — А він каже: "Це є Ассинибоя, де ви маєте фармів собі шукати"...

Ми стали перечити, що ми жадної "Синабої" не знаємо, а їдемо до Алберти і з ваґонів не виходимо. А він тоді до нас заострився мов старокрайовий жандарм і каже, що ми мусимо злазити. Йому почали помагати й колійові урядники і вони почали до нас переконуючо говорити, але ми їх не розуміли. Ми, буковинці, гуртом присіклися до того безручкого і почали вже на него наступати, оскаржуючи його о якусь зраду, що хоче нас тут на пустині зкинути, аби тут на чужині пропасти. А він все стоїть при свому, що це "Синабоя" і наш пляц, де ми маємо осідатися.

Поведення цего безручкого нас трохи обурило і розлютило, бо деж так, злазити на пущі з дітьми і родинами, де не то хати, але й цельти нема аби ніч переспати. "Хто таке відав"? кажемо...

Кондуктор зрозумів, що тут щось не теє, бо твердо стоїмо при цім, що вони мусять відвезти нас до Алберти, або назад до Вінніпеґу, а там є Ґеник, наш чоловік, він же писав в своїх листах, що в Канаді добре і він нашими людьми опікується, аби нікому не було кривди і землю там брати де хто собі подобає. А тут кажуть злазити і оселюватися на пустині. І казали нам показати тоді свої "білєти". Наші білєти були правдиві, бо заплачені з Гамбурґу аж до Едмонтону в Алберті. Відтак вони щось між собою поговорили і відійшли до льокомотиви.

Коло льокомотиви, довго ще радились і в кінці, відопняли її від наших ваґонів і всі поїхали, а нас лишили на степу.

Ті, що перше повисідали з ваґонів назад до них увійшли і ми наказали їм, аби борони Боже хтось важився злазити і лишатися на тій пущі.

Коли аґент і колійові урядники відїхали льокомотивою, певно до найблисшого міста телєґрафувати, так ми міркували, що уперті еміґранти-буковинці не хочуть оселюватися на степах "Синабої". Ми тимчасом вийшли з ваґонів і посідали кругом, як індіяне на степу і почали раду радити: "що це все має означати."

Жінки й собі повиходили і шльохають та дорікають чоловікам за це, що не одному безпотрібно захотілося Канади, а тепер бач? Маєш Канаду!"

Я кажу, гай, гай, не журіться, якось то буде. Воно ще не так зле. А що вони льокомотиву відопняли і поїхали, то нехай їдуть. Добре, що вагони наші. А я вам ручу, що завезуть нас там, де належиться...

На степу пересиділи більш як пять годин; одні плакали і журилися, що поїхали у чужину пропадати, інші сміялися і жартували, кажучи: "що до пекла легка дорога, а до неба утяжлива".

Український піонір оре волами на степах Саскачевану в околиці Бірмингтем "?" в Західній Канаді.

Вже сонце схилялося добре на запад, а наших панів з льокомотивою не було. Думалисьмо, що прийдеться на степу заночувати. Жінки почали вже й дітей годувати, та розпроділювати харчі на вечеру. Дітвора безжурно бігала по степу за "ґофриками", яким тоже вже на спання збіралося, бо "цєвкали" так, мов курята на дощ, чим діти дуже одушевлялися, бо таких звіряток вони не бачили перед тим. Час однак, для нас старших, роком ставав.

За той час, ми всяке обговорили. Одні казали, що це якесь ошуканьство, бо в оголошеннях захвалюють Канаду, а на ділі вона не така, як її малюють. Другі казали, що то певно якась помилка через тих, що мають білєти заплачені до "Синабої". Інші толкували, що от пустий степ і хочуть, щоб його заповнити ґаліціянами, а тут й хатинки нема з чого скласти. Бери хоч в землі яму, як медвідь пазурами дри, і там жий, як звірина. — Досить цего, що обмовили тоді Канаду, від ніг до голови. Я однак все стояв при свому, що Алберта, то не "Синибоя". Бо

наші Банилівські писали, що в Алберті є і ліс і земля добра, а за "Синибою" ані згадували.

Вже пізно над вечір вернули наші пани з льокомотивою. І скоро прийшли до нас і вже лагідно почали говорити, кажуть: "Це була помилка. Наш потяг не їде до Алберти і ті, що мають білєти "тікети" заплачені до Ассинибої, лишаться в найблисшій стації. Наш потяг там заночує. Рано приходить тягаровий потяг, що йде до Алберти і тих, що йдуть до Алберти забере з собою."

Так і сталося. Другого дня раненько прийшов потяг і наші ваґони причепили ззаду і поволікли нас аж до Едмонтону. — В Алберті ми почувалися вже так, як дома. Тут і своїх людей здибали і країна гарна, не пуста і не без ліса, як "Синабоя".

В Стратконі, тепер "Савт Едмонтон", ми висіли і заночували в іміґраційнім домі. Третого дня ми пішли шукати фармів. Два тижні шукали і в кінці знайшли добрі землі на міскім, тепер почта Сунленд, Алта.

Вже в Едмонтоні, ми жартуючи до ґаліціянів, казали: "А-мо, що, якби не вперті буковинці, то в "Синабоя" булибисьти ґофрики їли".... А вони нам у відповідь: "Ми тому гуцулів трималися, що вони знають, де є ліси, а де полонини"...

ПЕРШІ УКРАЇНСЬКІ ОСЕЛІ В КАНАДІ

Де, коли і ким, започаткувалися українські кольонії в Західній Канаді, про це колись мало хто з наших людей старався розвідати. Майже нікого це питання не інтересувало. Буквально і сьогодні трудно сказати, хто був перший у даних околицях, які тепер заселюють українці маже компактно. Знаємо лише з переказів тих наших піонірів, що приміром:

Типічна українська хата з ґаздинею в північній Алберті, побудована з льоґів 1910 року. Є це друга хата на гомстеді.

В МАНІТОБІ:

Появилися українські родини, які приїхали з Галичини вже в 1892 році, однак кольонії, тоді вони на фармах, жадної не започаткували.

Хоч вже в 1891-му році приїхало двох перших селянів, як Іван Пилипів і Василь Єлиняк, то приїхали вони не як кольоністи, а робітники. Оба вони походили з села Небилова, повіт Калуш в Галичині, краю Австрії.

Зараз слідуючого року,

то є, 1892-го прибуло до Канади сім фамілій з того самого села, а були це: Василь Яців, Михайло Романюк, М. Єлиняк, Йос. Пайш, А. Пайш, Николай Тичковський і Д. Вижинович. Окрім А. Пайша і Н. Тичковського, які у Вінніпеґу відорвалися від тої ґрупи і поїхали до Алберти, всі другі лишилися у Вінніпеґу. Там одні дістали роботу в місті, інші поїхали до Ґретни в полудневій Манітобі і там нанялись працювати, як робітники у Менонітів, німців з Росії. Хоч правда, по кількох роках побуту в Манітобі, всіх їх, окрім Василя Яціва, здибаємо на фармах в Алберті, в околицях Бівер Крік і Бівер Лейк.

Фактично першою українською кольонією, яку започаткували українські кольоністи в Манітобі, являється околиця Стюартбурн, 1896-го року. В тім самім році бачимо українських поселенців на фармах ще й в Ґонор, лот 175—Брокенгед, дальше на схід. І околиця Давфин, на північний захід від Вінніпеґу.

В Стюартбурн, вже тоді, били знані такі родини: Прибіжанські, Подольські, Пригорські, Загарії, Штіфури, Кищуки, Стефановичі, Смуки, Когути, Думанські і багато других галичан і буковинців.

А вже 1897 і 1898 рр. українські кольонії в Манітобі значно помножилися. Приміром: Сифтон, Етельберт, Пайн Рівер, Ґільберт Плейс, Дак Мавнтін та Райдінґ Мавнтін, Сенді Лендс, Мензі, Розбурн, Стратклєйр, Шоал Лейк, Тюлон, Плезент Гом, Ґімлі і другі . . .

В САСКАЧЕВАНІ:

В провінції Саскачевані перша українська кольонія появилася 1896 року в околиці Ґренфель, в Ассинибоїні. Однак скоро вона зникла, розбіглася. Причина мабуть була та, що там не було ліса. І українці воліли околиці з лісом, де було дерева на будову й на опал. Слідуючого року, то є, 1897-го скоро виросла українська кольонія в північному Саскачевані в околицях Дак Лейк, Фіш Крік і Крукед Лейк. Тепер там місточка Вакав, Ст. Джуліен та Ростерн, Саскачеван. Знані там були тоді такі українські імена кольоністів, як Романчичі, Малковичі, Залещуки, Михайлюки, Боднарчуки, Білінські і багато інших. Всі вони, мабуть, походили зі Східної Галичини в Австрії.

В АЛБЕРТІ

В провінції Алберті, почали українці оселюватися на фармах вже від 1892-го року. І першими такими кольоністами були Николай Тичковський і А. Пайш. Поселилися вони між німецькими кольоністами в околиці Брудергайм. В 1893 році прилучився до них ще Іван Пилипів і мабуть Стефан Чічак. А вже в 1894-му році започатковано українську кольонію в долині річки Бівер Крік, яка впадає до озера Бівер Лейк в Алберті. Започаткували її односельчане з села Небилова. Між ними були такі родини: Ів. Пилипів, Вас. Феняк, пять родин Мельників, Пулишії, Пайші, Єлиняки, Добруцькі, а там ще й другі. Ця кольонія відтак поширилася далеко на полудне в околицю Бівер Лейк і на північ за ріку

Норт Саскачеван, на Вікторію. І сьогодні являється найбільшою українською кольонією в Західній Канаді, бо більш як сто миль довга, до 75 миль широка.

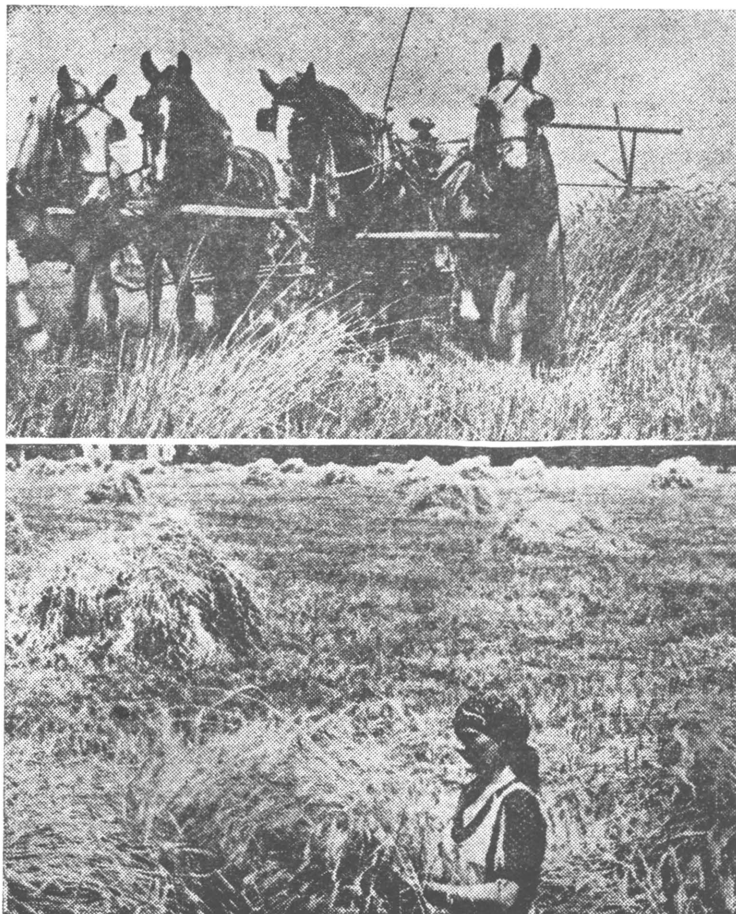

Обильні жнива на кольонії "Бівер Крік" у перших часах в Алберті, де жниварка не могла брати, там жінка жне серпом і снопи видно складано тоді ще не в "стуки", а в "клані", на старокрайовий спосіб.

Вже в 1896 році почали до Алберти напливати українські кольоністи і з Західної Галичини, а так й з Буковини. Ті з Західної Галичини одні оселювалися в околиці Бруредгайм, інші вибрали собі околицю Реббіт Гілл, на полудне від Едмонтону. Хоч в цій околиці мешкали вже кольоністи, як німці, мадяри, шведи і другі, то українці влізли між них клином і почали тих вчасних кольоністів викуплювати. Сьогодня ця околиця, Реббет Гілл, заселена майже на 70% українцями. Започаткував цю кольонію Федько Фугр, з села Висоцького, повіт Ярослав, в Західній Галичині. Він був купив фарму в німецького кольоніста за готівкою і цим робом, являється в історії українців Канади, першим сластителем землі у новому прибраному каю. Він вже в 1896-му році мав контракт на фарму в скрини. А вже в 1898 році бачимо там більше його краянів, як Добки, Підгірні, Олекшій, Середи, Бориси, Воркуни, Пирчі, Манчаки, Хімери, Фицовичі і багато інших імен.

Збір сіна на гомстеді в околиці озера у перших часах населення.

Перший українець з Буковини, який вибрав собі фарму в Алберті, називався Софроній Мандрик, з села Шипинці, повіт Кіцмань. Він започаткував і кольонію "Шепинці", тепер стація Кейленд, Алта. В 1894 році він виїхав з села до Зєдинених Держав, Америки. По двох роках побуту в Америці вернув на Буковину, забрав родину і поїхав до Канади. За ним тоді масою еміґрували бідні і багаті русини-українці з Буковини до Канади. Одні оселювалися на фармах в Стюартбурн, Манітоба, а більшість їх оселилося в Алберті в околицях Еґґ Лейк, яке то по свому назвали "Іглики", тепер околиця Шандри, а почта була Витфорд. Інші осілися на неміряних ще фармах, околиця звана Вікторія, з почтою Пакан, де був Годсон Бейській "Трейдінґ Пост", над рікою Норт Саскачеван в Алберті. Це мабуть найсолідніийша і найбільша кольонія заселена українцями з Буковини в Західній Канаді.

НЕЗАВИДНА ДОЛЯ ВЧАСНИХ УКРАЇНСЬКИХ КОЛЬОНІСТІВ В КАНАДІ

Трудности, з якими стрічалися вчасні українські кольоністи в цім новім краю, тяжко як слід описати. Можна це лише переповісти пяте через десяте за тими, що ті злидні переживали.

Приміром, оповідає Кость Загарійчук з Смоки Лейк в Алберті, таке:

"Я приїхав до Канади з села Топорівці, на Буковині, 1898-го року. Приїхав з родиною і замешкав у Гефбрідів в комірнім на Пакані в Алберті. — Ми були бідні, бо заледво було в нас $10 готівкою, як опинилися на Пакані, 80 миль на схід від Едмонтону. Це було в осени і я рішився піти пішки до Форт Саскачевану і там десь у фармарів найматись до роботи. Там у німця нанявся я копати бараболю. І за тиждень заробив десять міхів бараболі. Це було найбільшим моїм щастям, бо було запевнення, що не помремо в зимі з голоду. І коли я написав до жінки, що я заробив десять міхів бараболі, то вона не повірила, а прийшла пятдесять миль пішки, аби наочно провірити, чи то правда. Бараболю мав відвезти мені німець аж по молочінню і я її закопав в землю, аби не замерзла. За це, що він мав відвезти мені бараболю аж на Пакан, я мусів вимастити глиною його стайню, аби худобі було тепло.

"Жінка моя, не чекаючи, прийшла пішки і взяла майже міх бараболі на плечі і так несла аж на Пакан. Це було 50-ть миль дороги. Потім ще два рази приходила дивитися, чи бараболя не замерзла, або, чи хто не закрав. Оба рази пробувала брати на плечі і нести в мішку на Пакан, але німкиня її не позволила, кажучи: "Ти жінко дурна, таж ти колись на здоровлю відпокутуєш; мій чоловік як сказав, що бараболю відвезе, то відвезе"...

"Я робив там ще й коло машини і бараболю і мене німець відвіз, як вже впав сніг. Жінка моя тоді, як клякла над тою бараболею, то з годину молилася. Дякувала Богу, що не дасть нам загинути в Канаді з голоду. І на весні, як наші люди довідалися, що в мене є бараболя на насіння, то 20-ть миль здалека приходили просити. Ми уділювали кождому потрохи. — І що ви думаєте, вони очка в бараболи вирізували і клали в землю аби росла, а осередок варили на росіл і тим малі діти годували, бо молока не було. Росказувати тепер комусь про давні злидні, ніхто не повірить. А я не забуду їх і до смерти...

"Скоро на весні 1899 року я вибрав собі землю десять миль на північ від Пакану, тепер там місточко Смоки Лейк в Алберті. Хоч земля там тоді була ще неміряною, все одно я хотів десь збудувати "бурдей", аби було в чім родину примістити, а самому йти шукати роботи. Ми цілий тиждень носили з жінкою на плечах корчами нашу господарку з Пакану на гомстед. Найгірше приходилося нести в руках корчамиломами, старокрайову скриню, в якій були всі наші маєтки. Дороги туди не було і возом не мож.було там дістатися. Я там вибрав перший гомстед. Там ще й тепер стоїть перша хата, яку моя жінка побудувала з моїм малим десять-літним хлопцем, Петром. Бо на весні, коли ми туди перебралися, я збудував лише буду, аби вони мали де від дощу скритися та в ночі від дикого звіра сховатися та спокійно ніч переспати. А звіра тоді було всякого рода, найбільше мусів та каютів і медведів.

"Коли вже позносили ми свої "скарби" на "ґомштад", я сейчас вибрався 80 миль пішки в дорогу до Едмонтону, а жінку з дітьми лишив в корчах. На життя лишив для них міх муки "форексу", трохи ще бараболь і кавалок солонини, а грошей, ані шелюга. Одиноку пятку, яка в нас була, я взяв з собою на дорогу, бо в дорозі без цента хоч пропадай.

"На Пакані був Годсонбейський стор, де індіяни і гефбріди торгували. Я попросив Мічеля, управителя, що коли б моя жінка прийшла дістати цукру або кукурудзяної муки та солонини, аби її дав; а я скоро дістану роботу то йому пришлю гроші. Як я це йому толкував, то й самий не памятаю; досить, що він сказав: "алрайт, Кость."

"В Едмонтоні роботи не було. Пересидів там три дні і четвертого дня колов дрова в готели і дали мені за це пообідати, бохонець хліба і 40 центів. На другий день я ще купив два бохонці хліба, вудженої солонини і пустився трекою на полудне до Калґари, бо думав, більше і старе місто, то борше можна роботу дістати. По дорозі я вступав до фармарів, які там вже були і питав роботи. Четвертого дня я дістався до Ред Дір. Це більше як сто миль від Едмонтону. Підчас подорожі, як захопила ніч, то ночував у когось в стайні, або таки під стиртою сіна чи соломи.

"В Ред Дір здибав російських німців і вони мені порадили йти до Ґлейшен, бо там фармарі давнійші і багатші, і певно дістану роботу. Я так зробив. Дістав роботу у німця двайцять миль на північ від "Ґалішен", бо цю назву наші люди так вимовляли. Німці називали його "Ґляйхен", а анґлійці "Ґлейшен", ми русини казали "Ґалішен", бо так нам було легко вимовляти.

"Там я робив ціле літо і заробив сорок долярів готівкою і вдодатку дав мені цей господар жеребну кобилу і одну корову. — Як я цю худобину дорожив, то я вам не годен сказати ні пояснити. В багача може міліони не такі були дорогі і він може й своїми дітьми так не тішиться, як я цим зарібком. Взяв я її на воловоди і в руках, пішки, вів аж до Ветасківін. Взяло мені чотири дні і три ночі часу дістатися до Ветасківін, бо подорозі мусів її пасти. Там прийшов я до фармара попросити для себе їсти, бо мій футраж, якого дала мені ґаздиня де я робив, вичерпався і я чувся дуже утомлений. Фармар бачив, що я веду худобу і ледве ногами плентаю, запитав звідки я це провадю і куди? Я сказав. А він каже: "Ю крейзі. Конину маєш, а самий пішки йдеш; таж привяжи корову коневі до хвоста, самий сідай на коняку і їдь як господар". Так я й зробив. З Ветасківін додому їхав верхом. Я це міг відразу зробити, але я жалував жеребної конини.

"Як привів я цю худобину на "гомштад", то жінка аж наполохалася, думала, що то певно я чужу худобу пригнав і почала мене лаяти. Я мусів її переконувати, що я собі її заробив. Мою жінку здивувала худоба, а мене здивувала нова хата, яку вона з хлопцем через літо збу-

дувала. З середини і з надвору вимастила глиною і накрила дах сніпками з довгої осоки, яку жала і пів милі носила з недалекого озера, а в хаті мала дитина в колисці плетеній з канадійської лози, чого не було тоді, як я вибірався на весні до роботи. Ось, як ми в Канаді дораблялися."

ЯК МИ ЇХАЛИ З ЕДМОНТОНУ СПЛАВОМ НА ГОМСТЕД

Оповідання Марії Юрійчук з Гемлін, Алберта

"Було це при кінці місяця вересня 1899 року, як нас сім фамілій, пять з Буковини, а нас дві з Галичини, приїхали до Страткони в Алберті.

"Буковинці мали тут своїх знакомих і третого дня трафилася їм фірманка, заплатили по 15 долярів від родини відїхали на "Іґлики", тепер околиця Ендрю в Алберті. І ми могли з ними туди поїхати, але в нас не було грошей, бо всего малисьмо ще $7.50, а це треба було на харч. Ми були би і це віддали, але фірман жадав 15 долярів, а в нас їх не було.

"Наші чоловіки рішили тоді шукати гомстеду десь блисше Едмонтону і цілий тиждень ходили пішки голодні за тими гомстадами усюди, по лісах і пісках та мочарах, але доброї землі вже не знайшли, бо добрі землі люди тут давно забрали, треба було їхати чи йти сто миль дальше або на схід або на північ. Той чоловік, забула його імя, що ходив з моїм чоловіком шукати гомстеду, на пісках здибав знакомого і відтак забрав туди і свою родину, а я сама з малими дітьми лишилася в тій заїздній стайні в Стратконі. Доки були ще ті люди, то так не скучалося, але як і моя товаришка забралася, а мій чоловік цілими днями бувало піде до міста і шукає чи не трафиться хтось, аби нас відвіз на Вікторію, де ми мали адресу до Пасічного, то я сама з дітьми мало не знуджуся, аж за серце з туску стискає. Плачу я, плачуть і діти; думалам, що прийдеться вдуріти з роспуки. Відвезти нас на Вікторію ніхто не хоче, жадають 20 долярів, а в нас їх нема і в Стратконі нема чого сидіти, бо зима приходить, а в нас нема грошей на прожиток.

"Вкінці чоловік рішився збити "сплав" і сплавом рікою дістатися 120 миль на схід до Пасічного, який мешкав над берегом цеї ріки Норт Саскачеван, на Вікторії, а почта його була Витфорд, Алта.

"Мій чоловік був моцний і здоровий, але не второпний гуцул. Нас гуцулами називали тому, що ми мешкали в Галичині в горах Карпатах. Мій чоловік там в лісі дерево спускав і сплавом провадив його Черемошом аж на Молдавію. На Буковині він довідався, що люди вибіраються до Канади і він собі на "галай, на балай" забаг Канади; не подумавши того, що не штука до Канади заїхати, але чим там жити. Казали в нас гуцули: "не знаєш броду, не лізь в воду", але мій чоловік цего не розумів. Скоро когобудь послухав, і через це ціле життя він і я з ним, тяжко бідували. Не досить, що в Алберті корчів надерлися, то на ста-

рість захотілося йому ще й Брітіш Колюмбії і там кедрові пні добували. Там він й помер. Там я стратила одинокого сина. Утопився в ріці, як зганяв льоґі коло трачки.

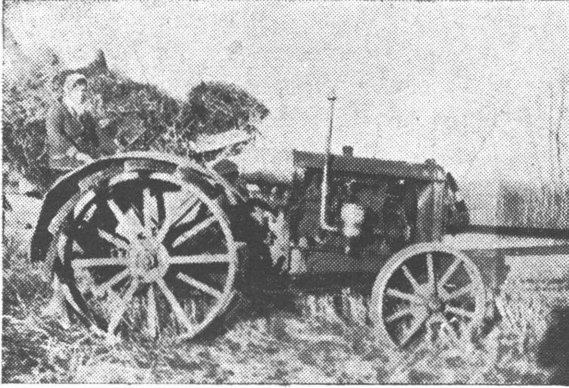

Марія з Ірійчуків П. Лучак, яку родичі малою 1899 року привезли з Едмонтону на Вікторію сплавом, рікою Норт Саскачеван в Алберті, гонить машиною при молочінню на фармі в Гемлін, Алта. Рік 1940.

"Я не доповіла вам, як ми дісталися сплавом на Вікторію, до Пасічного.

Скоро чоловік збив сплава на ріці в Стратконі, зараз ми взялися переносити наші клунки з тої заїздної стайні, в котрій я пережила два тижні—до сплава на ріці. Все йшло яко-тако, але коли прийшлося качати паку-скриню, в якій був весь наш маєток, і яка важила около чотири сотки фунтів, то люди збігалися і дивилися на нас як на дурних і ще сміялися. Чоловік не вмів говорити по анґлійськи і не знав попросити якогось "траґара", аби нам її відвіз до сплава. Аж надїхав один і бачив, як ми мучимося качаючи скриню улицею, підїхав і казав покласти на віз. Мій чоловік йшов вперед коней і показував кудою везти. І коли привіз над ріку то той фірман аж зареготався, а міські діти позбігалися з цікавости дивитися, як то ми попливемо. Всі сміялися і казали: "ґалішен ґов гомстед".

"Цей візник нічого за перевіз не брав, лише помахав до нас рукою і сказав: "бай-бай". Було то вже з полудня, як ми пустилися сплавом на воду і відплили від берега і другого дня над вечір були коло порона в Форт Саскачеван, то є 25-ть миль на схід від Едмонтону в Алберті.

"Вода на ріці була мілка і сплав плив дуже поволі. Там здибалисьмо німців, які вміли по руськи говорити і казали нам, що візьме нам цілий тиждень дістатися на далеку Вікторію. — Ми мали їди лише на два дні, і чоловік мусів побігти до Форту купити бараболі сала і хліба. На сплаві мали бляху, на якій розклали ватру і пекли бараболю, мастили салом і так їли.

"На сплаві збудував чоловік і колибу-буду, аби було де скритися від дощу та бурі і в ночі там спали наші діти. Ми їхали сплавом в ночі. Трохи одно в ночі дрімає, а друге пильнує сплава, аби не забрив на мілке, аби не вдарило ним до берега та не розбило сплава.

"Сплав плив дуже пиняво і третої ночі, коли то почав падати ду-

же густий сніг, ми пообвивалися в верені і на прикучки сиділи в колибі і не завважили як наш сплав занесло на мілину-пісок, і став. Ми мусіли босими ногами лізти в воду струнути сплава назад на воду; і що ми ся не напручали та намучилися і зсунути сплава ніяк нам не вдалося, там ми заночували аж до раня; так на прикучки сиділи у вході колиби. А снігом сипало як на збитки, мов хотіло нас живцем присипати. Ватри розкласти не було як, бо снігу через ніч впало більше як на дванайцять цалів грубо і патики, яких чоловік придбав ще в Едмонтоні до палива замокли і горіти не хотіли, бо все снігом мело. Думалисьмо, що до раня буде нам амінь, так ми позмерзали, що аж зубами затинали. Я тоді проплакала свою долю і прокляла чоловіка і його Канаду. Вже пізно перед полуднем заглянули нас Індіяни, які мешкали недалеко на берегах ріки і прийшли подивитися, що то чорнілося на змулиску і так нас забрали до свої старої якоїсь хати. Там загріли чаю, дали нам якихось коржиків сухих і ми заледви огрілися. Діти наші, не так змерзли були, як ми обоє з чоловіком. Вони через ніч спали, бо я прикрила їх піриною, яку везли з собою з Старого Краю. Але ми дуже простудилися тому, що ходили в воді і пручали сплава. Того часу, я й до смерти не забуду. — Подумайте, на ріці в болоті, кругом вода, а снігом сипало до безтями, а тут пуща і ми не знаємо де ми знаходимося і як ще далеко нам прийдеться плисти, а хоч шукати за людьми, аби помогли нам сплава струнути на воду. Щастя велике від Господа Бога, що заглянули наш сплав Індіяни і прислав їх з цікавости до нас подивитися, бо як би не вони, то приходилося нам там пропадати.

"Виратували нас Індіяни чабакою, котрою вони певно через цю ріку на другий бік переходили. Всьо було забрали гаразд, але з нашою скринею знова був клопіт.

"Як вже трохи ми відогрілися, Індіяни старалися до нас щось говорити, але ми їх ніц не розуміли. Мого чоловіка ще в Едмонтоні навчили, що як здибле когось по дорозі, аби казав: "мій ґов гомстед, Пасічний, Вікторія". Це він говорив і до індіянів. Вони мабуть зрозуміли його і питали: "Ю ґалішен?" Мій чоловік не розумів, що це слово значить, але махнув головою, що так. Вони тоді викликали його на двір і почали показувати в горб на стежку і казали йому йти туди, а там мешкає Стефан Рацой, ґалішен. А це було десять миль дороги, бо показували на пальцях в обох руках. Чоловік їх зрозумів і пішов аж на Пакан, а там його гефбріди справили до Рацоя, який жив тут вже два роки і мав вже свої коні. А я, тимчасом з дітьми, лишилася між індіянами. Були і в них діти і хотіли говорити до моїх, але одні других не розуміли.

"Вже над вечір, приїхав Стефан Рацой возом і мій чоловік відтак позносив все з сплава на фіру і забрав нас до себе на Пакан, а наш сплав з колибою лишився на Пайн Кріку. На другий день рано відвіз нас 25 миль до Пасічного, тепер там почта Васел, Алта.

"Злидні, які я пережила в Канаді, не списавби і на воловій шкірі. Бо не досить що через 22 роки дерли пні в Алберті, то чоловікови забаглося ще й Брітіш Колюмбії і там кедрові пні через 15 років добували. Там він і помер, там стратила я і одинокого сина. Спускав льоґі на воду коло трачки, впав в воду під льоґі і втопився. Я вернула назад до Алберти, беру тепер старечу пенсію і жию у дочки замужної за Петром Лучаком на Гемлін, Алта. Однак, як нагадаю собі ще рідний край, та свої роки молодії, то з жалю мало серце не пукне. Там так було весело жити, а тут так тяжко гарувала і щастя не зазнала. Канада може добра країна, але не для мене."

На світлині бачимо дві українських дівчині, а це, одна донька а друга унука Никифора Ґаврилюка з Шандро, Алберта, у ріднім народнім строю, який то привезли родичі з Буковини, в 1897-му році. Обі дівчині вже роджені в Канаді, і коли друкувалися ці рядки, то вони вже були матерями і по мужам називаються: зліва, Остафійчук і Войчук. Обі мешкають на фармі недалеко від родичів в Алберті.

РОЗДІЛ IV.

ЯК ВИБІРАЛИСЯ УКР. ЕМІГРАНТИ З СЕЛА В РІД. КРАЮ ДО КАНАДИ

Коли еміґрували з Західної Европи народи до Америки, то були між ними так звані "еміґраційні товариства", які долею еміґранта і там і тут журилися і помагали в чім лише могли. В багато случаях журився тим їх церковний провід у старому краю, а навіть і державні круги. І їх еміґрант заздалегідь був добре поінформований про країну і обставини, які чекають тут еміґранта. — Інакше еміґрували українці з Европи до Канади. Між ними подібної орґанізації ні товариства не було, ні в Европі ні в Канаді. Їх долею, яка чекає їх в Канаді не журилася ні австрійська держава, з якої більшість українців тоді еміґрувало до Канади, ні рідна руська церква. Отже, ані там ані тут, українським еміґрантом ніхто тоді не журився. Їхали як самі казали, "на волю Божу і опіку корабельних аґентів".

Українські еміґранти ті, котрі вибиралися на сталий побут до Америки чи Канади, уважалися для Старого Краю і свого народу пропавшими. І лучалося, що підчас коли священик там у церкві пращав таку родину чи родини, які вибіралися до Канади і благословив на щасливу путь, то плакали за такими не лише родина, але ціле село гірш як за мерцем. А жіночки товаришки пращаючися з собою, цілувалися як малі діти плачучи і при цім приговорюючи: "Прощай сестричко, побачимось аж на Йосафатовій Долині"......

Дуже цікавим явищем тоді було, а це, звідки простий селянин набрав тоді такої відваги-рішучости, бо країна до якої він вибірався, була для него цілком не знана. Не один казав: "ет, що буде то буде, але гірше не буде як в Австрії". Однак розлучатися з ріднею, сусідами і знакомими і рідним селом, не було легкою справою. Треба було сильних нервів аби не потрясли людського жалю. Бо родина розлучається на вічність з ріднею, з якою більш не побачиться, і їхати в незнаний край не то що вмирати, а гірше. Тому були й случаї, що жінки умлівали з роспуки, з жалю. Бо лучалося, що мати розлучається з дітьми, одних бере до Канади інші лишалися в Старому Краю. Або на відворот.

В Канаді вже приходилося їм в друге, знакомі з знакомими розлучатися, і тут та сама сцена. На чужині росходитися в незнані сторони, одні губились на степах інші щезали в темних лісах. І роки минали, одні про других більше не чули і не знали де вони жиють. Розгубилися, як курята без квочки. І справді воля Божа над ними була і надія в Него, додавала нашим піонірам сили і витревалости. Нагадали вони собі українську приповідку: "Бога взивай, а рук прикладай". Або: "Бог помагає то-

му, хто сам собі помагає". Це вони й робили. Помагали собі чим могли. І хоч національно були вони мало свідомі, то спільна українська мова і народний та церковний звичай, лучив їх в одно. Не могли вони одного питання розвязати, а це, "чом то одні Русини, а дві вірі?"

ТУГА ЗА РІДНИМ КРАЄМ І ЦЕРКВОЮ

Проминуло повних пять років від коли почалася українська еміграція з Европи до Канади, і в між часі, не появився на чужині між нашими виходцями ані один рідний священик, буть католицький чи православний. Під цим зглядом чулися дуже опущеними. Бачили що всі другі народи, бо навіть горстка поляків мали свого священика, лише українці опущені в Канаді. Це питання гризло їх сумління, а ще більше викликувало жаль до свого церковного проводу у Старому Краю, і виплекувало в них тугу за рідним краєм. І коли приходили великі свята, як Різдво або Великдень, сходилися гуртом до того, в кого була більша хата і там разом сумували і радилися, що нам робити? "Яка доля чекає нас і нашу церкву в Канаді? Де примістять ся наші діти і як вони будуть святкувати рідний звичай на чужині?"

Світлина Першої Руської Церкви побудованої на кольонії Бівер Крік, в Західній Канаді, 1897-8 р. Історію її читай на іншому місці цеї книжки.

Журилися разом тоді рідною церквою в Канаді і православні і католики русини - українці. Бо і одні і другі знайшлися в однім і такім самім положенню. А до безрелігійности вони не привикли, а чужим обрядом вони не вдоволялися. Тому на початку, це питання зближило русинів православних з Буковини до русинів католиків з Галичини. Тужили вони за рідним, однаково.

Он що писала про ті часи Марія Адамовська в "Українськім Голосі", з 20-го квітня, 1940 р.— Подаємо в скороченню, під наголовком:

ВЕЛИКДЕНЬ У РІДНІМ СЕЛІ

“Давно це було, та мов сьогодні бачу ще величні, живі і свіжі картини Великодня.

Бачу своє рідне село, що під горою проти сонця вигрівається і біленькими, мов вишневий цвіт, хатами пишається. А на горбку церква.

Бачу хатину свою рідну. А в ній, вже покійну, мамусю мою, яка раненько збудила мене, личко вмити й до церкви йти, аби не спізнитись, бож сьогодні велике торжество свято — Великдень.

Шумлять вишневі садки поміж хатами і запахом розцвілого квіту наповнюють всю вселенну.

Ціле село від веселого пташного співу-щебетання аж розлягається, особливо спів соловейка, кукання зазульки так і чарують усіх.

Ось бачу коло церкви великий здвиг людей, довгі ряди кошиків, нецок — а в них повно всякого дару Божого, — яєць, писанок, звоями ковбаси, шинка, сир, масло та паска — усе добро до свячення.

Лунає весела пісня: “Христос Воскрес!” — По скінченню воскресної відправи нарід розходиться весело домів і село на хвилю затихає.

По обіді кожний по сторому звичаю спішить до дзвіниці, щоб у всі дзвони ударити. А молодь сходиться грати “гаївки”.

Нічого веселійшого, свобіднійшого в життю селянина немає, як оця гаївка.

Кругом церкви гурток дівчат завели спів:

Їде, їде Зельман,
Їде, їде його брат,
Зельманова,
І братова,
І вся його родина.

Споминаючи Великдень з дитячих літ у рідному селі, ще й сьогодні не можу налюбуватись, натішитись тими величними картинами.......”

Перша Греко - Католицька церква св. Володимира і Ольги у Вінніпеґу. Рік 1904.

Висше наведені спомини є лише малесеньким відблиском того, що діялося і відчувалося у серцях тисяч колись українських кольоністів піонірів в Західній Канаді.

Таке релігійне опущення—туга за церквою та рідним краєм;рідними звичаями і обичаями, побуджувало наших кольоністів-піонірів до спільного ділання і творіння свого рідного окруження хоч би і на еміґрації — на чужині. Бо здавалося, що без рідної церкви, рідних звичаїв, життя в Канаді буде сумне, невеселе. І справді, сумували і тужили наші за своїм рідним.

ПОЯВА РОСІЙСЬКИХ МІСІОНАРІВ МІЖ УКРАЇНЦЯМИ В КАНАДІ

Роки минали, а наші переселенці не чули в Канаді свої рідної ні Літургії ні Богослуження. — Для них це здавалося карою Божою. Бо ані православні, ні католики, до такої безрелігійности не привикли. І як вибіралися на еміґрацію про це й не думали. Не подбали і церковні власти, аби вислати було хоч одного священика за тими нещасливцями.

Щоб як-будь заспокоїти себе, ті наші піоніри-виходці, почали в Канаді сходитися ґуртом у когось в хаті на спільну молитву; там часто відправляли утрення, як хто вмів. І здавалося їм, що сповнили свій релігійний обовязок. — До чужих церков не йшли, бо мови не розуміли. А хоч часом загостив між них римо-католицький польський священик, то й його обряд був далекий від українського-руського. Тим більше, що українці ще в старому краю ненавиділи чомусь польських ксьондзів, уважали їх за ворогів...

Аж літом 1897-го року, в місяцю липню, появилися російські православні місіонарі в Алберті, в особах Романова і псаломщика Александрова. Говорилось тоді на кольонії Бівер Крік, що спровадили їх з Сан Франціско в Каліфорнії, до Канади — п.п. Сакман і Немирський,

Російський православний батюшка Романов, хрестить діти на подвірю коло хати Теодора Немирського на Востоці в Алберті. Це діялося на Зелені Свята, 1898 року. Знимку цю брав Вол. Александров, псаломщик з тої самої місії.

оба галичани, які мешкали в околиці знаній потім, Восток, Алберта.

І перше Богослуження ці місіонарі відправили під голим небом на фармі Федора Немирського, дня 6-го (ст. ст.) липня, 1897 року.

Появою тих монахів на кольонії Бівер Крік, заінтересувалися майже всі тоді українські кольоністи і просили їх загостити ще колись. І ті російські "місіонарі" потім частійше відвідували не лише руську кольонію в Алберті, але й заглядали до Саскачевану, а там і Манітоби.

РИМО-КАТОЛИЦЬКИЙ ЕПИСКОП ЛЄҐАЛЬ ЗАТРІВОЖИВСЯ

Несподівана місія російськикх православних батюшків між русинами греко-католиками на кольонії Бівер Крік-у в Алберті, затрівожила римо-католицького епископа Лєґаля в Сейнт Алберт, Алберта.

Про появу "сизматиків", так звали католики православних, на Бівер Кріку в Алберті, доніс епископови Лєґалеви, ксьондз Ольшевський, який тоді мешкав в околиці Бівер Лейку, тепер місточко Гілярд в Алберті, і в тих сторонах обслугував і римо-католиків і русинів греко-католиків в Алберті.

Поява російських місіонарів в Алберті трівожила епископа Лєґаля тому, що це було в його дієцезії і він мав припоручення від висших римо-католицьких властей опікуватися рівночасно і русинами греко-католиками в Алберті. Він не довго потім, мабуть в порозумінню і з епископом Лянжвеном у Вінніпеґу, Ман., спровадили з Стейтс о. Нестора Дмитрова, руського греко-католицького священика перший раз до Канади. І він першу відправу мав між греко-католиками, кольоністами в Стюартбурн, Ман., а вже осінею загостив і до Алберти. — На кольонію Бівер Крік, о. Н. Дмитрів приїхав разом із епископом Лєґалем з Сейнт Алберт, і тут в школі Лаймстон Лейк, мав першу руську греко-католицьку Службу Божу, на старославянській мові.

Епископ Лєґаль, участи в руськім Богослуженню не брав, а лише приглядався; мабуть перший раз бачив український обряд в практиці. По відправі говорив і епископ Лєґаль до зібраних по анґлійськи. А зібралося було тоді велике число українських кольоністів і греко-католиків, римо-католиків і православних, які того року появилися в Алберті.

Всі русини тоді раділи з цеї оказії, що врешті мали приємність витати рідного священика на своїй кольонії.

Епископ Лєґаль завзивав людей до єдности і аби трималися католицької віри і орґанізували між собою церковну громаду, а він постарається дістати від уряду для них землю даром, під церкву і на цвинтар.

Тої самої днини, коли священик о. Нестор Дмитрів мав перше Богослуження в школі Лаймстон Лейк, вписалося багато людей в члени першої Руської Греко-Католицької Громади на Бівер Кріку в Алберті. Зимою вже постаралися о дерево на будову церкви і літом 1898-го року стояв церковний будинок в шкільнім дистрікті Лаймстон Лейк, там, де ще й сьогодня є руський цвинтар коло залізничої стації Стар в Алберті.

— Тую першу руську церкву на Стар в Алберті будували Д. Ґлухи і Іван Матій, оба мабуть були римо-католики з Галичини.

Літом, коли там будувалася церква, на кольонію загостив ще другий руський греко-католицький священик, о. П. Тимкевич, зі Зєдинених Держав Америки. І він скоро виїхав назад до Стейтів.

ПЕРШІ УКРАЇНСЬКІ КОЛЯДНИКИ В АЛБЕРТІ

Підчас Різдвяних Свят, так згадує Іван Романюк, зібралася перша ґрупа українських кольоністів на Бівер Кріку, аби йти колядувати між кольоністів на викінчення церковного будинка. Організатором ґрупи був Іван Пилипів, а провід у коляді-співі вів І. Романюк, син Михайла, який відтак жив на фармі в околиці Мирнам в Алберті, а батько його в околиці Чіпмен, Алберта. Ось це була перша ґрупа колядників кольоністів в Канаді, яка перший раз на еміґрації розносила українську пісню по широкому просторі околиці Бівер Крік і Бівер Лейк, в північній Алберті. Колядниками були переважно односельчани Небилівці, і не минали вони тоді нікого, а їздили хата від хати, колядували і збірали гроші на церкву.

Від літа 1898-го року до червня 1900 р., до Канади між українських кольоністів не появився ані один український священик ні зі Стейтів, ні Старого Краю. — Говорили старі кольоністи в Манітобі, що через Вінніпеґ в 1899 році, їхав о. Поливка з Галичини в дорозі до Зєдинених Держав Америки, але на кольонію нігде не появився.

Підчас неприсутности своїх священиків, українські кольоністи з релігійними требами, силою обставин, мусіли вдаватися до чужих священиків, як протестантських, римо-католицьких, а найбільше підхожі їм були російські батюшки, бо ті навіть і плати не жадали. Ця обставина дала велику нагоду російським місіонарам робити свій вплив на кольонії.

Що наші кольоністи вже тоді були поріжнились на релігійні відтінки, за доказ служить цей факт, що приміром Павлінку хрестив римо-католицький священик, у сусіди Михаська, протестантський, а третого сусіди, Василинку хрестив православний російський батюшка. А бувало й таке, що коли появився на кольонію будь чий священик, то брали шлюби чи хрестили у такого діти наші українці, як православні так й греко-католики або й римо-католики. А були й такі, що казали: "дітей своїх не хрестимо в іншій вірі доти, доки не приїдуть свої священики. Чейже дітям за той час роги не повиростають. А як виростуть, то добнею обібю, а чужу віру не прийму".

ПОЧАТОК ЦЕРКОВНО РЕЛІГІЙНИХ КЛОПОТІВ НА КОЛЬОНІЇ

Вже 1900-го року, ходили поголоски поміж українських переселенців в Канаді, що русини греко-католики не дістануть своїх священиків з Галичини, бо Рим не позволяє жонатим священикам їхати до Канади,

а й православні з Буковини не дістануть своїх, бо тут вже є російські і все одно православні.

Тоді нашим, занедбаним релігійно кольоністам в Канаді, не лишалося нічого іншого, як вибірати собі віру, котра кому до вподоби. І вибірали. От в Алберті просять Антона Савку, іспитованого дяка в Перемишли, Галичина, який мешкав на Бівер Кріку в Алберті, аби писав до російського епископа Николая в Сан Франціско, Каліфорнія, аби післав до Канади сталого місіонара для русинів в Алберті, бо кольонії зростають і діти ростуть нехрещені а молодь жиє не вінчана — без шлюбу... Це було 1899-го року.

Православний епископ Николай, відписав їм дуже прихильного, казали листа, що пришле не одного місіонара, а двох. Лише не сказав звідки і коли. На жаль, копії ні одного ні другого листа на руках тепер нема. Затратилися. Найбільше тим клопоталися Русини-Галичани греко-католики, які жили на кольонії Бівер Крік і Бівер Лейк ще від 1894-го року.

Римо-католицький священик о. Лакомб в Римі

Римо-католицький епископ, Леґаль, в Алберті, цю обставину між греко-католиками скоро зрозумів і 1900 року вислав свого довірочного священика о. Лакомб-а до Риму, представити стан русинів греко-католиків в Канаді. Бо в дійсности, українські кольоністи починали тоді великий релігійний рух в Канаді. Одні думали орґанізувати "Руську Независиму Церкву", інші приставали до, як казали, "Православія", треті "латинщилися", а ще інші схилялися до протестантизму, або ставали "соціялістами"...

З Риму о. Лакомб поїхав до Відня, а звідти й до Львова в Галичині і там мав переговори з молодим ще Митрополитом, Андреєм Шептицьким, який за порадою о. Лакомба, вислав до Канади о. М. Заклинського греко-католицького священика для українських кольоністів в Алберті. А слідуючого року, то є, 1901-го приїхав о. Жолдак, секретар консисторії у Львові, провірити наочно стан і обставини між українськими кольоністами в Канаді.

Поява о. Жолдака на американському континенті викликала заінтересування у русинів греко-католиків, як в Америці так й в Канаді.

В Канаді, о. Жолдак відвідав майже всі більші українські кольонії і обіцяв, що скоро верне до Старого Краю, то поробить заходи, що консисторія вишле їм священиків; однак не казав яких.

Підчас, коли о. Жолдак відвідав Канаду, то в Алберті був вже о. Заклинський. В тім самім часі появився між українськими кольоністами ще й той сподіваний російський православний місіонар, батюшка Яків Корчінський з Аляски, і від тоді починаються релігійно церковні клопоти між греко-католиками в Канаді.

ПОЧАТОК ПРОЦЕСУ ЗА ЦЕРКОВНИЙ БУДИНОК НА СТАР, АЛТА.

Клопіт між майже односельчанами за церковний будинок на Бівер Кріку в Алберті, почався з дуже простої і не обдуманої причини. — На самий Великдень 1901-го року, громадяни тої першої руської греко-католицької церковної громади, одні запросили до церкви о. Заклинського, а друга група закликала православного батюшку Я. Корчінського. Хоч вже перед тим вони між собою поріжнилися на православних і католиків, то все одно одні другим не перескаджали запросити свого панотця до церкви на відправу, щоб лише не разом та не на одну неділю тоді, коли є один, аби не був другий. Неперескаджали одні другим тому, бо вони спільно тую церкву на Стар, будували. Але, коли прийшов "Великдень", то й одні і другі хотіли мати першенство. Греко-католики стояли при тому, що як вони будували цю церкву, то було зрозумілим всім, що це церква греко-католицька. А друга сторона перечила, мовляли: це церква православна, бо першу відправу правив в ній російський православний батюшка. Отже першенство повинні мати, православні. І над цим питанням тоді посперечалися так, що "Йоже Цей День" не був Великоднем, бо до церкви не пустили ні о. Заклинського, ні батюшку Корчінського.

З пасками, які громадяни привезли святити до церкви, одні розтаборились по одному боці церковного будинка на дворі, а другі по другому боці. Там сварилися і кепкувалися одні з других так, що аж було соромно слухати. І від того часу почалася між громадянами ненавість. З цим завелися аж до суду; перше в Едмонтоні, відтак до Оттави, а в кінці аж до Лондону в Англії.

Процес тягнувся майже чотири роки і коштував поверх 75 тисяч долярів. Всіх членів громади було поверх 60-ть, однак лише 26-тьох заплатили кошта, бо другі перед тим вже, висунулися з громади. А інші, пристали до римо-католицької церкви.

О. О. ВАСИЛІЯНИ В КАНАДІ І ЗАПИС ЦЕРКОВ НА "ФРАНЦУЗЬКУ" ІНКОРПОРАЦІЮ

Скоро о. Жолдак вернув з Канади до Старого Краю, зараз росписав конкурс за охочими священиками греко-католиками їхати до Канади. Ходили в Канаді поголоски, що зголосилось тоді в Галичині пятнайцять охотників сьвітських священиків і зголосилися до консисторії у Львові за інформаціями. Чому ані один з світських священиків тоді не приїхав до Канади, то й до сьогодня лишилося тайною. На томість в 1902 році, приїхало трьох о.о. Василіянів в особах: П. Філяса, С. Дидика, А. Строцького і один братчик, Й. Янішевський і чотири сестриці служебниці.

Отець Созон Дидик, "Ч.С.В.В.", перший український піонір місіонар з 1902 року, між грек-кат. в Канаді. В 1942 році тішився 40-літнім ювілеєм місійної праці на церковній ниві, між українськими переселенцями в Канаді.

В осени 1903 року, приїхало ще двох монахів, о.о. Мат. Гура і Н. Крижановський. Перші поїхали до Алберти і підчинилися під юрисдикцію римо - католицького єпископа Леґаля, а другі лишилися у Вінніпеґу і були під юридикцією римо-католицького епископа Лянджвина.

Ці молоді руські місіонарі, взялися щиро до своєї місійної праці так, що замість церковну справу між греко-католиками в Канаді поправити, вони, здавалося, погіршили. А все через запис церков на "французьку" інкорпорацію звану, "Конґреґейшен оф Ґрік Рутенієн Кетолик Юнайтед ту Ром".

О.О. Василіяни в Канаді, аби найборше позбутися суперників, російських батюшків, які до того часу були вже на добре між русинами греко-католиками на кольоніях розґаздувалися, почали майже силою примушувати церковні громади записувати церковні будинки та землю-цвинтарі на висше згадану інкорпорацію тоді, коли російські батюшки цего не вимагали. Ось ця наглість з записами, викликувала невдоволення і у найвірнійших мирян; підозріваючи о.о. Василіянів, що вони приїхали до Канади на те, аби приспорити латинізацію між русинами греко-католиками. Бувало говорять, "на що французам наших церков як не на те, аби нас в свої руки взяти".

Найбільшу опозицію стрічали о.о. Василіяни між кольоністами там, де вже вкорінилися були російські місіонарі, там де знаходилися поселенці, які ще у Старому Краю боронили Руську Церкву перед польськими ізуїтами і там, де був елемент з радикальними поглядами. А ще одна була причина, а це та, що наші кольоністи тоді не знали в руській церкві "монахів", бо такі були лише у римо-католиків, а ніколи в греко-католицькій церкві. Цей монаший чин св. Василія, існував між русинами в Галичині від недавна, бо десь від 1882 року, і хоч існував, то не всюди по селах про це знали. Тому то, як появилися руські монахи в Канаді, то уважали їх за перевертнів, казали: "вовки в овечій шкірі".

"ЕПИСКОП" СЕРАФИМ В КАНАДІ

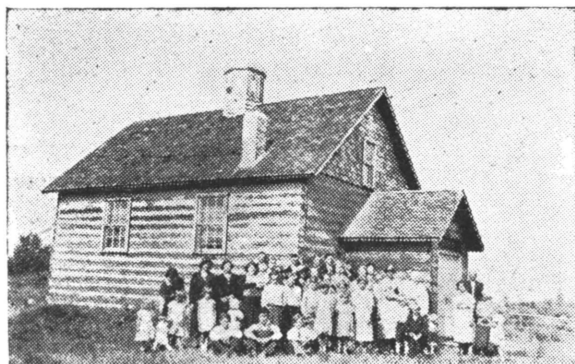
Перша українсько - греко - католицька церква в Ройс, Піс Рівер, Алберта.

В часі, коли прибули о.о. Василіяни до Канади, тоді навинувся звідкілясь ще й російський "епископ" Серафим, по призвищу Устовольський. І почав орґанізувати у Вінніпеґу, "Независиму" Руську Православну Церкву, яка б не підлягала ні Римові ні Москві. Тоді й в Зєдинених Державах, українці носилися з тою самою гадкою, і цею незалежностею заінтерсувалися українські кольоністи й в Канаді. А тим більше, що всі сподівалися, що до Канади приїдуть світські жонаті священики, як бувало це у Старому Краю, а тут бач, прислали "целібатників". На цю тему, чому монахи, а не світські священики, провадилася усюди по кольоніях і містах, жива дискусія. І з цего, прямо виходив хаос.

"Епископ" Серафим був на часі, і всі інтузіясти "независимости" скоро приняли Серафима між себе. Передовиків він висвячував на "попів", яких усюди принимали з отвертими руками подібні інтузіясти на кольоніях.

Перший з орґанізаторів независимої руської церкви, дався висвятити на попа, Теодор Стефаник у Вінніпеґу, потім Іван Бодруґ, Ів. Неґрич, Мих. Бачинський і багато других на кольоніях. Серафимщина пішла вперед повним ходом і люди справді були б нею заінтересувалися, якби Серафим був правний епископ. А то показалося потім, що це був звичайний російський суспендований батюшка і обманець. Отже, його попи побачили, що мають з обманцем до діла, одні поскидали ризи і ковнірці обернули на своє давне місце, а інші подалися між протестантів і з цеї "серафимщини" повстала між українцями протестантська церква, яка проіснувала якійсь

Перша буковинська православна церква за рікою Норт Саскачеван, на Пакан в Алберті. Будована 1902 року.

час і тоже упала. Хоч у самих початках старалася приєднати до себе невдоволених з Серафима, то однак тих, що вірили в "Руську Незалежну Церкву" в Канаді, не потянула на свій бік. Вони все мріяли про українську незалежність, як церковну так й державну; церковну в Канаді, а державну в Европі.

Іван Бодруґ, родом з Березова у Східній Галичині, один із перших ширителів "Незалежної Руської Церкви" в Канаді під час "Серафимщини", а потім перший із протестантських проповідників між українцями в Канаді. Через довший час редаґував їх релігійний часопись "Ранок" в Вінніпеґу. У старшім віку замешкав в Торонто, Онтаріо і релігійними справами мало інтересувався.

Павло Крат, Торонто, Онтаріо, перший пропаґатор між українцями і орґанізатор ґрупи "інтернаціоналістів" в Канаді. В 1915-му році лишив цю ґрупу і висвятився на протестантського проповідника. Як звичайно молоді студенти так і він, був горячий "революціонер". Його бурливі тенденції наробили не мало клопоту 1904 року між студентами університету у Львові, в Галичині. Самий він походив з Великої України в Росії. В Канаді появився десь около 1906-1907 року.

РОЗДІЛ V.

Т. Д. Ферлей — Юрко Сиротюк — оба українські піоніри, "соціялісти" радикали в Канаді. В 1902 році відвідали Агапія Гончаренка "комуну" в Гейвард, Каліфорнія, З. Д., а вернувши відти назад до Канади, завзято ширили між українською еміґрацією національно освітний рух. На основі їх ідеольоґії, виросла між українцями в Канаді поступова ґрупа, звана "Самостійники".

ЯК ЗРОДИВСЯ "СОЦІЯЛІЗМ" МІЖ УКРАЇНЦЯМИ В КАНАДІ

Церковно релігійні клопоти між українськими кольоністами, як на фармах так й по містах в Канаді, до певного степення, здеморалізували тодішний елемент. Хоч до того часу знаходилися деякі, яких звали радикалами, то в сути річи, вони були ще люди релігійні. Як колись у старому краю так і тут ненавиділи диктатури в церквах. І ці, особливо тут в Канаді, не любили слухати нахабних проповідей, чи було то в церкві католицькій чи православній, а хоч би й протестантській тому, що у тих проповідях не було щирости побожности, а радше аґенційне нахабство. Бо справді, священик одної руської церковної ґрупи, дуже часто негідно, накидувався на свого противника другої церкви, хоч тут і там знаходилися українці і брати по крові.

Фанатична впертість, нетоліранція і нахабство у релігійному цер-

ковному проводі, не виплекала тоді благородного духа у тих опущених і занедбаних русинів переселенців в новій землі, а навпаки. І тому свідоміші люде почали критикувати тих всіх "місіонарів", які тоді із всіх сторін злетілися ратувати '"руську" душу в Канаді, а самі лляли помиями одні на других. Як звичайно тепер, бувало й тоді, тих смільчаків, які негодилися з такою "наукою" і не йшли до церкви, таких церковники називали "соціялістами".

Майже з кождим роком тих "соціялістів" все числом збільшалося, а збільшалося тому, що напливала все нова іміґрація до Канади, а між ними то все більше свідомої молоді.

І ті "соціялісти", аби показати ділом, що вони справді інтересуються долею свого меншого брата тут на чужині, почали орґанізуватися в так звані "Читальні" просвітні товариста, де лише на це була нагода. І таке "соціялістичне" товариство перше зорґанізувалося між українцями в Канаді 1903 року в Едмонтоні, мабуть у склепі Павла Рудика, при улиці Кіністіно.

У Вінніпеґу, вже в 1904 році кружок українських поступовців заснувався з молодіжи у хаті Кирила Ґеника, іміґраційного комісара, там вони відограли й представлення '"Сватання на Гончарівці". Однак 1905 року, провід тої ґрупи мав збори у Едінгеровій Канцелярії і там оснували "Читальню". Хоч ця читальня не мала ще приміщення, то члени її сходилися гуртом де лише могли і там спільно читали та дискусували над своєю і свого брата долею тут за морями . . .

Едінгер, німець з Буковини, займався продажею реальностей тоді у Вінніпеґу і бачив, що українцям бракує "народного" дому, деб ці "соціялісти" могли сходитися і орґанізуватися. Отже, побудував на свій кошт "салю" при ул. Селкирк і МекҐреґор. І це був перший "український" народний дім у Вінніпеґу. Цю "салю" потім купив о. Гура, на Ґреко-Католицький Народний Дім. Зробив він це тому, бо й при Василіянській церкві була вже читальня, і аби радикалам підтяти крила, треба було їх вигнати з під боку.

"Соціялісти" тоді, аби не датися, знайшли приміщення в Баптиській церкві при ул. Манітоба, лише кілька блоків на північ від ул. Селкирк, у Вінніпеґу. Цю церкву вони пізнійше й купили від другого "ґешефтяра", жидка, на імя Зальцман. Від тоді, між тих українських "соціялістів" закрався ще й інтернаціоналізм. Привіз його до Канади Павло Крат, з російської України. Але наші "соціялісти" ідеольогії його, неподобали. І 1907 року зірвали з "інтернаціоналістами" і зформували ґрупу "Українських Націоналістів", яка то ґрупа під проводом Т. Д. Ферлея, ще й до наших днів люкувалася у своїй вже домівці, "Український Народний Дім" при ул. Борровс, Вінніпеґ, Манітоба.

В Едмонтоні, ця перша "соціялістична" читальня згодом, перестала існувати, бо провід її розїхався по майнах Алберти та Брітіш Колюмбії. Тоді то зорґанізовано другу читальню не соціялістичну, при грек.-кат.

церкві, на ул. Немейо. В 1918 році, ця громада, побудувала власний дім при 109-ім Евеню. Деякі члени з тої першої в Едмонтоні "Читальні" пробували орґанізувати "Товариство", але все бракувало сил, аж вкінці студенти і свідомійша українська молодь, завязали "Драматичний Кружок" ім. Ів. Франка, і ця ґрупа дала почин і основу Укр. Інститута ім. Михайла Грушевського, в Едмонтоні.

ТРУДНОСТИ І КЛОПОТИ В ОРҐАНІЗУВАННЮ ШКІЛ НА КОЛЬОНІЯХ

Згадувалося вже, що до Канади їхали українці убоґі і ті оселювалися на просторах Великого Заходу Канади. З якими трудностями вони на цих широких пустарах стрічалися, може собі читач уявити з попередно згаданих скупеньких споминів. Перше журилися наші піоніри кольоністи самозабезпеченням і себе і родини від голодової смерти, потім ще журилися церковно-релігійними справами. Але була в них на увазі, ще одна головна і необхідна річ, а це, школа для виростаючої молоді.

А школами найбільше журилися ті, які розуміли її вагу у чужій стороні. Не досить, що більшість кольоністів було тоді неграмотних, то збільшалося їх число виростаючими дітьми вже в Канаді. Стан такий, здавався між українськими кольоністами був найгірший. Бо зайшли вони в ліси, де дороблятися було тяжко, доріг майже не було і соціяльні відносини між такими, були жалюгідні. І пройшло кілька, а то й кільканайцять років, нім наші у деяких сторонах почали думати про школи для своїх дітей. Іміґрація в тих часах так скоро до Західної Канади з Европи напливала, що шкільні уряди просвіти у провінціях не могли настарчити кваліфікованих англійських учителів.

Народи, які їхали до Канади зорґанізовано, то знаходилися між ними священики і учителі, а було багато між ними й таких, що мали висше образування з старого краю. Українські кольоністи на відворот, між ними було дуже мало таких, щоби могли були заняти місце священика чи учителя. Були околиці, що трудно було знайти чоловіка аби міг занятися орґанізацією бодай рідної школи на кольонії, а про орґанізування публичної школи не було й мови. До цего діла треба було знання анґлійської мови, а таких на початках між українцями, було дуже мале число. Кажуть, що в Манітобі перший Кирило Ґеник навчився анґлійської мови; потім Теодор Стефаник став всім нашим за "тлумача". Хто в Саскачевані з українців став першим перèводчиком з українського на англійське, точно не знаємо, але була мова, що найбільше тим тлумаченням займався Петро Швидкий, з Ст. Джуліен. В Алберті знали наші п.п. Кілляра, Павла Рудика і Михайла Ґовду в Едмонтоні, Петра Зварича у Веґревіль і Андрія Шандру, в Витфорд. А там ще Теодора Немирського на Востоці. Безперечно, що вже пізнійше тих "тлумачів" по містах намножилося так багато, що наш кольоніст приїхавши до міста немігся від них обігнати. Всі хотіли йому служити, але як мав чим платити.

У самих початках між нашими кольоністами в околицях, де вже перед тим зайшли кольоністи анґлійські, німецькі чи французькі, там наші не мали клопоту зі школою, але де появилися кольонії виключно з кольоністами пня Славянського, які мови анґлійської ніколи не чули і не знали, там був клопіт. Аби зорґанізувати школу на кольонії, треба було конечно переводчика, аби дістати урядові інформації, в який спосіб орґанізуються шкільні дистрікти в Канаді,

Це трудне положення найборше розвязав уряд провінції Манітоби. Він назначив кількох так званих "шкільних орґанізаторів". Наші переселенці називали їх "інспекторами", і ті орґанізатори мусіли знати не менше як дві мові; анґлійську і свою, або ще яку. Вони їздили між тих кольоністів де ще не було школи і там орґанізували перше шкільні дистрікти, а відтак вже будувалося школу, по середині такого дистрікту.

Між українцями, такими першими шкільними орґанізаторами, в Манітобі, були п.п. Іван Бадерський, поляк і Теодор Стефаник, українець; а вже десь около 1910 року, став до їх помочі ще, Павло Ґіґейчук.

В провінції Саскачевані між українськими кольоністами, займалися подібною працею і були платні тамошним урядом, Осип Меґас, Никита Романюк, а там ще й Михайло Кунь, і мабуть Юлько Андрухович.

В провінції Алберті, шкільних орґанізаторів чужинецького походження не було. Подібним становищем, як "Скул Орґанайзер", займався між чужинцями в Алберті п. Р. Флєчер, фармер з Ламонту. І коли треба було йому переводчика між чужинцями, він брав з собою переводчика, або шукав за таким на місці. Між українцями він послугувався переводчиками, як Федором Немирським на Востоці, Андрійом Шандром в Витфорд, Василем Гаврилюком з Васел та Іваном Летавським з Ламонту, або Петром Зваричом в Веґревіль, Алберта.

РУТЕНІЄН ТРЕЙНІНҐ СКУЛ У ВІННІПЕГУ

Трудности в орґанізуванню шкільних дистріктів були не лише між українськими поселенцями, були вони і між другими тоді приходцями в Західній Канаді.

Зорґанізувати шкільний дистрікт на кольонії було пів лиха, тяжче приходилося там школу отримувати. Не досить того, що кольоністи були бідні і не могли цілорічно одержати учителя, але було трудно й дістати кваліфікованого учителя. І як були які тоді учителі, що займалися наукою дітей в школах, то половина учителювали за пермітом.

Доріг на кольонії тоді ще не було і до школи приходилося дітьом іти корчами, млаками або лісом. Зимою школи взагалі не було, бо були морози, а літом як була, то половина або й більше дітей, сиділи в дома. Бо старші діти помагали в дома при тяжкій піонірській праці, а малі безвістями милю дві а то й три, боялися самі корчами йти до школи. — Не мали вони охоти йти до школи ще й тому, що не розуміли учителя. Звичайно, і то у більших случаях, учителювали за пермітом або ве-

терани з Бурської війни, або англійські студенти, які літом заробляли аби на зиму піти самому дальше на науку.

Не були це "педагогі", а по просту, як наші люди називали їх, "люмбреджеки". І кваліфіковані учителі, як які були в провінції, то з природи-річи, воліли учителювати між своїми перше нім найматися і йти у чужі дистрікти, де була й біднота і менша платня, та й не вигоди. А яка тоді була платня учителя на кольонії? — Від 30 до 45 долярів на місяць. З цего треба було ще заплатити за харч і помешкання. Приміщувалися вони тоді у фармерів. Там разом, дуже часто, разом із фармерською фамілією в одній кімнаті, жили і там харчувалися. Були випадки, що в однім році в одній школі, вчило аж трьох учителів. Повчив місяць оден, пішов. Нанявся другий і той довго не попас, і так на переміну. Переходять "учителі" з дистрікту в дистрікт, шукаючи "лучшої" школи, а вони були всі однакові, бо будовані на один "плян". Та не шукали вони красшого шкільного будинка чи дітей, а більше вигідного місця — помешкання. Трафлялося, що учитель мешкав дві а то й три милі від школи. І коли приходилося місити болото три милі, йому вже відхотілося вчити. Сонце літом, як пригріє, учитель випустив дітей на павзу чи обід, а самий, диви, він вже хропе коло столика. Ось так минали часи. Терпіла на тім найбільше молодь, яка у тих часах виростала не дістаючи бодай найменшого образування. І люди на кольонії почали нарікати та дорікати урядам, що задармо платять податки на школи, а користи з шкіл не було жадної.

Щоби справу між новими кольоністами поправити на красше, журилися тим не лише провінціональний уряд, який був відвічальний за такий стан, журилися і самі свідомійші кольоністи, а з осібна українські інтелігентнійші люди в Канаді, які бачили як марнується українська бідна виростаюча молодь. Бо не то що, що нашого іміґранта всюди погорджувано і використовувано, оплюгавино, як найгіршого із всіх іміґрантів порівнюючи його з індіянами. А це все виходило з цего, що Середно Европейці приїздили найбіднійші люди до Канади, а до того й тутейшої мови не розуміли — а тут ще наша молодь виростає без науки, без знання мови, і її прийдеться колись через це гірко бідувати; настоювали перше на манітобський уряд, аби цей отворив спеціяльний учительський курс для українських хлопців, які є в Канаді і мають середне образування на рідній мові.

Уряд провінції Манітоби, дав себе переконати і згодився отворити "Руський Семинар", який назвав "РУТЕНІЄН ТРЕЙНІНҐ СКУЛ" при улици Мінто, у Вінніпеґу. На початок записалося 22 студенти, а до року було 38 студентів.

Цей "Руський Семинар", студенти називали "Бурсою". В цій бурсі, принципалом і настоятелем був Персі Крессей, англієць, родом з Йоркшаєр, в Англії. Учитель нисших ґрейдів називався А. Цісголм, канадієць. А учителем українознавства, був Яків Макогін, українець з Галичини, а

ґімназію кінчив в Чернівцях на Буковині. Всі вони були на службі провінціонального уряду.

З задля невияснених тоді причин, на другому році, Я. Макогона видалив, чи радше скажу, відправив уряд з тої посади, а на те місце поставив Д. Д . Пирча, народного учителя родом з Лемківщини в Галичині. До Канади приїхав з міста Шамокин, Пенсильванія, в Зєдинених Штатах.

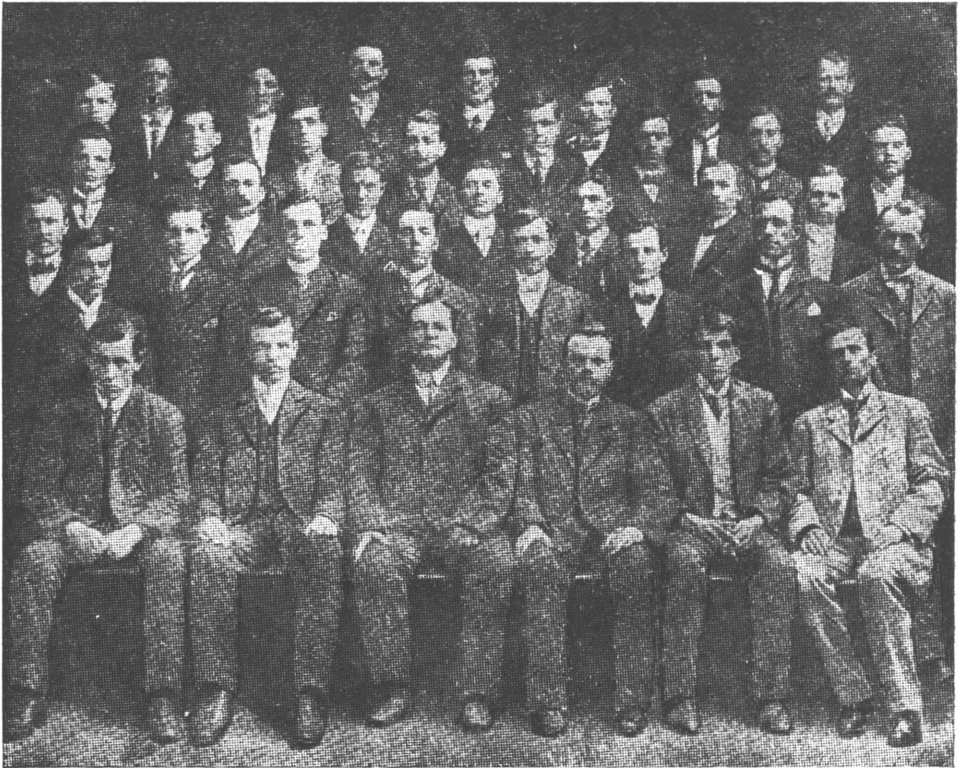

Перша конвенція укр. анг. учителів, 1907 року у Вінніпеґу, Манітоба.

Сидять з ліва на право:—Якиміщак, Коцан, Запорожан, Т. Д. Ферлей, провідник українського руху в Канаді, Орест Жеребко і П. Войценко. 2-гий ряд — Деделюк, Арсенич, Грушовий, Огризло, Остапович, Головацький, Чайковський і А. Новак. 3-тий ряд: В. Кудрик, Пляцко, Гаврилюк, Ґіґейчук, Саранчук, Чумер і Я. Колтик. 4-тий ряд: Маєвський, Петришин, Смук, Кунинський, Гикавий, Климків і В. Когут. 5-тий ряд: — Литвин, Драбинястий, Вовк, Т. Стефаник, шкільний організатор, Махній і Самотюк; громадяни Шолдра і Гомонілович. Нема на світлині: Карпця, Колодзінського, Гео. Рошки, Грабана і М. Басарабовича.

Цей "Семинар" у 1909-му році, з Вінніпеґу, перенесено до Брендону. А це тому, що робили доноси до манітобського уряду "добрі" люди, в Вінніпеґу, що студенти того "семинара" за дуже всюди мішаються в політику. — Треба прицім не забути, що Вінніпег тоді вже був метрополією "Середно Европейців", які заздростили українцям такого "щастя", яким обдарив їх манітобський консервативний уряд, а цим щастям являвся, "Рутенієн Трейнінг Скул" на Мінто, в Вінніпеґу, Манітоба.

Висше згаданий "семинар" мав підготовити українських молодих людей на учителів "піонірів", які мали тих "непожаданих" Середно Европейців вчити англійської мови, якої не зуміли, чи не змогли вщепити анґлійські учителі в дітей, яких вони називали "ґалішонськими".

І справді, поки між тими середно европейцями не було українських учителів на фармах, доти там наука анґлійської мови в школах між дітворою, вчасних еміґрантів славянського походження, принималася дуже пиняво. Школи, які там були, виглядали дуже занедбані. І у дітей не було видко охоти йти до школи. Бо що ж там їх вчили: "зи док, зи кет, зи бой". Але витолкувати цих слів дітьом на розум, не було кому. Анґлійський учитель не розумів дітей, а вони його. І не диво, коли одного разу писала одна анґлійська місіонарка-учителька в анґлійськім релiґійнім журналі, "що ті середно европейські діти такі тупі, що з них мабуть ніколи добрих і пожаданих горожан, не можна сподіватися в Канаді". Вінніпеґський Фрі Прес тоді, ще за нею й потакнув; а навіть пропонував спинити еміґрацію з Середної Европи, до Канади.

Тоді у західних провінціях, як в Манітобі, Саскачевані та Алберті, існувала двомовна система у публичних школах. Могли діти попри анґлійську мову вчитися ще й свої рідної мови. І така система у початках української іміґрації до Канади, була спасаючою для підростаючої тут української дітвори. Бо кваліфікованих англійських учителів не було на стільки, на скільки було їх потрібно, аби заповнити всі школи. Отже могли побірати науку діти і в рідній мові. Цю нагоду використовували найбільше французькі і німецькі кольоністи, бо між ними було багато, як учителів так священиків, що заступали місця учителя в школах між своїм народом. І хоч самі анґлійської мови не розуміли, то на місці вчили дітей рідної мови. — Українцям, на такий вибрик було трудно здобутись, бо до Середно Европейців було упередження і канадійські "патріоти", боялися "Балкану" в Канаді.

Щоби справу із школами між українцями посунути на перед, п.п. Рудницький і Косовий, українські інтеліґенти, які в 1904-му році жили в Вінніпеґу, порадили оце манітобському урядові, що добре зробив би, як би отворив спеціяльний учительський курс, для українських молодих і інтеліґентних бідних хлопців, які мають вже середне образування в рідній мові, а не мають змоги виучуватися анґлійської мови, з браку фінансів. — Ця розумна думка, була дуже на часі, і уряд в Манітобі, скоро цею справою заінтересувався. Хоч сипалися на нього громи з боку

Студенти укр. анґ. учит. "Семинара" в Реджайні, Саск., потім учителі піоніри в тій провінції.

(За поясненням до образка гляди на стороні 75-тій)

Перший ряд:—Павло Закус, Стефан Дідич, Никита Романюк, учитель українознавства, Лазарович і Василь Мартинович.

Другий ряд:—Іван Сироїшка, Іван Карпінка, Дмитро Курлияк, М. Грушка, І. Яголницький, Михайло Чорнейко.

Третий ряд:—Василь Бойцун, Ф. Федів, Гриць Войценко, Василь Ващук, І. Цимбалюк, Василь Палій, Николай Білокрил.

Четвертий ряд:—Василь Сікора, Онуфрій Дирбавка, Ф. Карасюк, І. Мороз, П. Сарчук.

Пятий ряд:—Яким Бабин, Е. Снятинський, І. Рабчак, Дмитро Олійник, Стефан Минкин.

противників, то він таки свого доконав і з початком 1905-го року, отворив такий три-річний курс для українських хлопців. Цей "Семирар" з кінцем червня 1907 року, видав вже 28 українсько-англійських учителів в Манітобі. Були це люде дуже ревні у своїй задачі. Їм — мабуть, треба завдячити за освітний підйом між українською молодю, в Канаді.

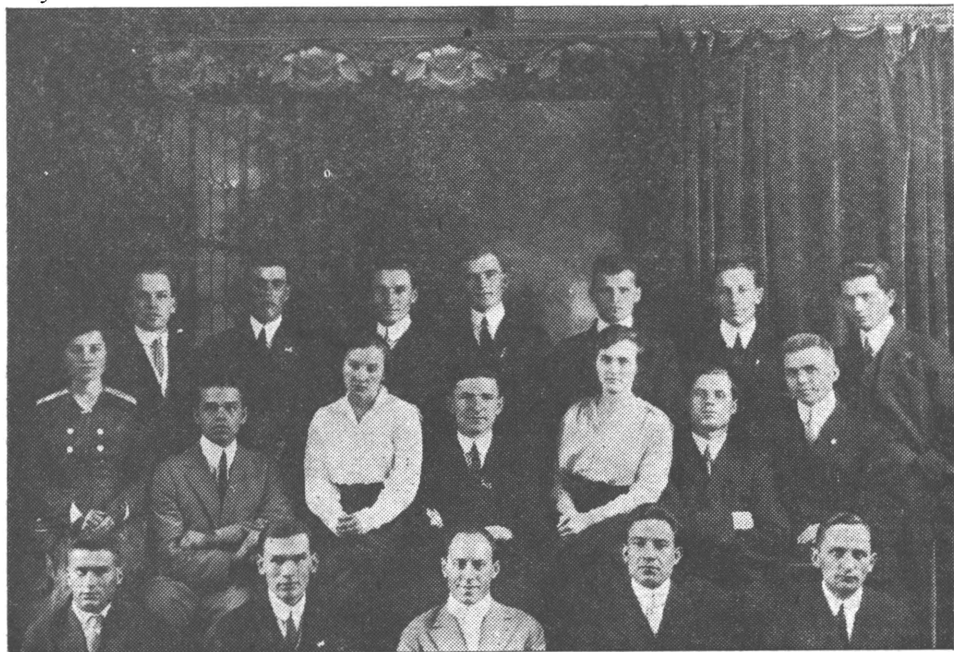

Перша Конвенція Укр. Учителів і Студентів в Алберті, в Едмонтоні, рік 1915. Перший ряд з ліва на право: П. Федірчук, М. Яковишин, Н. Будинський, Ілія Шклянка, Іван Гринчишин. — 2-гий ряд: Настя Мельник, Ол. Григорович, Стася Мельник, Мих. Лучкович, М. Томашевська, А. Т. Кібзей, Іван Оробко. — 3-тий ряд: Б. С. Микитюк, В. Франчук, М. Ґошко, Ст. Пилипів, Вас. Грицюк, Г. Косташ, Іван Рурик.

ЯК ПЕРШИЙ УКР. АНГ. УЧИТЕЛЬ ДІСТАВ ПОСАДУ В МАНІТОБІ
(Оповідання)

"З кінцем 1907-го року, коли то наш учительський курс закінчився, п. Бадерський загостив до "Бурси" Рутенієн Трейнінг Скул в Вінніпеґу і запропонував школу "Б" для тих, що можуть володіти чотирома мовами, а це, англійською, польською, руською і німецькою. Було кількох других окрім мене, що ті мови знали, однак відказалися і не приняли пропозиції. Бо, йти молодому учителеви в розсварений дистрікт і годити податковців, не апелювало до здорового розуму, хоч дистрікт був не злий і близько місточка Бозежур. — Я, вкінці, рішився приняти пропозицію Бадерського, і до сьогодні цього не жалую, бо це був мабуть найкрасший потім дистрікт, який я коли здибав в Західній Канаді між Галичанами.

Іван Бадерський повідомив тростизів школи "Б", що учителя для них знайшов такого, якого вони бажали і приїде до них в половині серпня зробити і підписати угоду.

Дня 19-го серпня, я вибрався з Вінніпеґу залізницею і за годину і пів був вже у секретара школи, який мешкав в місточку. Представився йому що я за оден, а він познакомив мене з своєю дружиною. Там я довідався, що моя справа не зле стоїть, лише буду мати трудности з "чейрменом", бо він ніяк не годиться, аби "ґалішен" вчив в їх школі. За собою він має ще пятьох других німців. Тут я говорю з секретарем школи, який тоже німець, але шкільними справами згаданої школи не журився, бо хоч він самий перед місяцем в тім дистрікті мешкав, однак фарму продав новоприбувшому українському кольоністови за готівку, а самий, як "ретаєрд фармер" рішився мешкати в місточку.

Подякував я секретарови за інформації і подався впрост три милі на північ пішки до найблисшого тростіса, тоже німця, як він на справу задивляється. — А нуж й він незгідний, то на дармо мої заходи, думаю. Але йду. Було то в неділю по полудні і застав його з родиною в дома. Родина його складалася: їх двоє і осьмеро дітей. Там всі живо мною заінтересувалися мов були приготовані витати нового "шульллерера". Особливо його діти, бо їх попередний учитель був собі старий баптиський німецький піп, якого не лише другі діти в дистрікті не любили але й німецькі. Ну, а цей "ґалішен" хлопець як огірок, ще й по німецьки вміє. І там я зрозумів, що я напевно дістану учительство в їх дистрікті, хоч і є перешкоди з боку "чейрмена", але тростіс поляк вже всюди розголосив, що приходить новий учитель русин, який що йно покінчив школи і знає всі мови податковців, які заселюють цей дистрікт. Отже, вісімдесять процент податковців стоїть за "ґалішен", хоч його ще не бачили.

На другий день вечером, зійшлася шкільна рада до школи і при-

їхав їх секретар з місточка годити учителя. "Чейрмен" хоч на мітинг прийшов, але стоїть при свому, заявляючи, що "против старого учителя нема інших закедів—як лише ті, що він старий чоловік, але в науці йому ніхто нічого неможе закенути."— Це були його особисті погляди, і ще кількох других німців. Однак загал з цими поглядами не годився і рішив змінити учителя. Над цим тростіси розвели довгу дискусію. А я із секретаром вийшли на двір, даючи тростісам нагоду вибалакатись, бо почалася між ними сварка, вже на остро. З середини було чути на двір їх голосну дискусію і між іншим, '"чейрмен" заявив, що й він не є против зміни старого учителя на нового, але він не погоджується з тим, аби "ґалішен" вчив його діти.

Почувши ці слова, я сейчас увійшов до середини і ужив своєї диплюматії і почав з "чейрменом" дискусію на розум так, що розпряг я його до шпеника і йому не лишалося нічого іншого, як лиш, або підписати контракт, або без него обійдеться. І він згодився зробити це перше.

Науку в школі "Б" я почав 1-го вересня, 1907 року. Майже всі діти у шкільному віці прийшли до школи, не післали лише прусаки; збойкотували "ґалішенського" учителя. Вирядили своїх дітей до сусідної школи "Г. Б.", бо там вчив учитель, німець.

"Про соціяльне співжиття громадян шкільного дистрікту "Б" і околицю, не думаючи тут переповідати, бо всюди воно було тоді подібне: скажу лише, що слідуючого року, 1908-го, всі німецькі діти у шкільнім віці прийшли до школи на науку і учащали реґулярно більше як другі".

ПЕРШИЙ "ҐАЛІШЕН КРІСМЕС КОНЦЕРТ" В ОКОЛИЦІ "Б", В МАНІТОБІ

"На другому році мого побуту в тім дистрікті, загадав я улаштувати в школі, "Різдвяний Вечерок", перший того рода в тій околиці. Попросив тростісів і ці виасеґнували 25 долярів з шкільної каси дітьом на дарунки та цукорки і орішки. В Вінніпеґу за ці гроші, я купив презентів всім дітьом, які учащали до школи; понумерував до ладу і під час концерту всі ті презенти пишалися на удекурованім столику перед таблицею. І коли вже по концерті, діти тягнули тикети і кому який "тикет" припав, такий дарунок з столика подавав "Санта".

Шкільна кімната була прибрана гарно в зелену ялину і заквітчана кольоровими ланцушками зробленими з паперу так, що дійсно все виглядало на святочно.

Вечерок відбувся день перед анґлійським Святим Вечером, точно о 7-мій год. вечером і тревав до 10.30 в ночі.

Програма "Вечірка" складалася з Різдвяних Колядок і "діялоґів" на чотирох мовах: по анґлійськи, українськи, польськи і німецьки, яку виголошував голова місцевої шкільної ради гр. "Л", галицький німець.

Народу на той перший “ґалішен концерт” прийшло з околиці так багато, що аж душилися в шкільній салі. З цікавости приїхало з місточка кількох людей і двох визначнійших англійців, а саме, “майор” місточка і “чеймен” шкільної ради. Мабуть хотіли наочно бачити, що то той “ґалішен тічер” утне, про якого так похвально висловлювалися податковці школи “Б”. І їх посаджено як гостей, на передному місці.

Вступне слово виголосив учитель і пояснив ціль вечірка, а потім слідувала програма. — Першу пісню всі діти відспівали по англійськи: “Сайлент Найт”. Потім слідувала коляда, “Суж то Прошем за Новина”, відколядували польські діти. За цим, колядували українські діти нашу традиційну коляду, “Бог Предвічний”, а в кінці німецькі діти співали, “О, Таннен Баум”, це є, німецька коляда. За піснями слідували діяльоґі в настрою Різдвянім, і так на переміну. — Це був наче контест пісень, чотирох народів. І це був перший, але надзвичайний “Крісмес Концерт”, який коли відбувся на кольонії в школі Західної Канади у тих часах. Бо справді, заінтересування, інтузіязм, який виявили діти—кожна ґрупа співаючи рідну пісню, і одушевлення і настрій у публики, були свідоцтвом великого вдоволення.

По закінченню концертової програми, “Санта” роздавав дарунки: перше шкільним дітьом, а відтак орішки і цукорки всім присутним дітьом і старшим.

Радостям того вечера, не було кінця. Всі хвалили дітей, за їх пописи і подивляли помислови учителя, за так надзвичайну програму.

Учитель відтак, подякував присутним за так чисельну участь, жінкам за удекурування шкільної кімнати, школярам за карність і пописи в колядуванню, а тростисам за дарунки для дітей...

Потім попросив слова, гість з місточка “майор” війт, містер “Д”.

Зміст його бесіди, яку виголосив він до присутних по анґлійськи, по українськи звучить:

“Пані і Панове”: — “Я є 54 роки старий, ходив колись самий до школи ще в Старій Анґлії, і в Канаді бачив не мало шкіл і був через довгі роки тростисом, однак признаюся вам, що я не стрічав нігде такої “вондерфул” надзвичайно-інтересної школи, як о це, ваша. — Цего вечера, ваші діти із вашим учителем, мене прямо очарували і я не памятав де я сиджу. А сльози тиснулися до очий і я мусів силуватися аби не вибухнути плачем, як старенька бабуня в церкві тоді, коли священик дає доцільну проповідь.”

“Цілий час я був зворушений до глубини; подивляв і вглублювався прекрасним аріям пісень, які надзвичайно гарно співали ваші діти, слідив за рухами і ко-операцією, яка панувала між учителем і дітворою, і кажу вам не з підхлібства, бо ви всі мене надто добре знаєте, я не вірив, аби “ґалішенс” мали такі прикрасні пісні.”

“У мене нерви ще й тепер неспокійні, зворушені від враження, яке викликали у мене ваші діти із вашим учителем. Бо зараз на самім по-

чатку, коли то вони співали мені добре знану різдвяну пісню: "Сайлент Найт", то мені нагадався Старий Край, де то я будучи ще малим хлопцем бігав з другими дітьми по під хати колядувати і за це кождий діставав "пенни", цента. Я нагадав не лише то, мене більше дивувало і подивляв я вашим дітьом, як майстерно і милозвучно вони ту пісню всі співали, неначе роджені в Анґлії. І аби вам виявити чи висказати мій подив, у мене бракує слів. Мені навіть встидно признаватись, що я перший раз в життю сьогодня, чув "Ґалішен Крісмас Сонґс". І хоть я слів не розумів, то арія сама за себе говорила. Я ніколи не припускав, аби у вас були такі гарні колядки. — А що найбільше мене цікавило то це було те, як міг оден учитель навчити дітей так гарно співати, бо аж чотирома мовами. — У нас анґлійців, є це надзвичайна рідкість знати кілька мов нараз. Бачу, панове, що між вами є здібні діти і добрі учителі."

"Я чув багато про вашу школу і вашого нового учителя, і це мене зацікавило, тому то нарочно сьогодня, я навмисно приїхав з паном "Б" до вас на цей концерт, бо говорили у нас в місточку, що у вашій школі буде "Ґалішен Крісмес Концерт". І я як їхав сего вечера з паном "Б", то говорив, про ваших дітей, як то два роки тому я переїздив по при вашу школу і діти, мабуть підчас павзи, місили болото на дорозі і кидали ним за мною так, як то буває зимою бавляться снігом.. Я принимав це за жарт, то всеж таки уважав, що у дітей брак цивільної карности і шкільної дисціпліни. Сьогодня однак, я переконався, що то було тоді, коли мали старенького учителя—прічера. Сьогодня, всі сумніви про злу дісціпліну у вашій школі, мене лишили. І я заявляю вам, що я бажав би такий лад, ко-операцію і порядок бачити у нашій школі в місточку. На кінець, я лише поґратулюю вашому учителеви і вашим дітьом за надзвичайно взірцевий порядок і гарний концерт. А в місті скажу, "ґват а вондерфул скул ю гаве"... Оплески!...

Зараз по цій бесіді, громадяни мов змовилися і всі в один голос, заспівали учителеви, "Многая Літа"!...

Інтересним було те, що співали те "Многая Літа" не лише українці, але й поляки та галицькі німці. І пруські німці ті, що колись бойкотували ґалішонського учителя, тепер ґратулювали йому і обдарували особисто "Крісмес Презентами". А українці, які до того часу почували себе на третому з ряду місці у тім дистрікті, випростовувалися і піднесли голови до гори. Чулися гордими з свого краяна. Бо справді, їх учитель поводився не як "форейнер", або якійсь незнайко, а показався дійсним управителем школи і добрим провідником в дистрікті та на околиці, помимо цего, хоч більшість в тім дистрікті населення було не українське ......"

ЧЕСТЬ, КОМУ ЧЕСТЬ!

І справді, ті перші українсько-анґлійські учителі із тих, як звали тоді "Скул Фор Форейнерс" являлися між українськими кольоністами в Західній Канаді не лише як взірцеві учителі, але були вони й проводом на кольоніях. Були це молоді люди з середно а то й висшим образування та знанням, і знали свої обовязки. Їх мов Бог создав тоді за просвітителів тих бідних і опущених русинів, яких Старий Край уважав за пропавших. Ті учителі тоді з великою посвятою працювали між українськими кольоністами. Їх наука не ограничувалася лише в школі з дітьми, вони працювали й поза школою між старшими. З їх появою на кольоніях, повіяло іншим духом. Соціяльне життя між старшими і молодшими змінилося на красше. Вони стали правдивими провідниками і учителями та заступниками свого пониженого брата. Вони, ті учителі, всюди дбали і старалися піднести українського кольоніста в Канаді і поставити на висший щебель знання, як він був до того часу. Вони, ті учителі, хотіли бачити своїх братів в Канаді, як не на першому місці, то бодай зрівнятися з другими цивілізованими народами, які заселюють цю велику країну. Вони клали не лише підвалини основно під українське соціяльне співжиття кольоністів в новій землі, але й гляділи аби український кольоніст став гідним і примірним горожанином. І молодь українська, аби не була занедбана та не стала підніжками других. Їх посвяті подивляли не лише розумнійші українські кольоністи фармері та робітники, але й чужинці. Уважали їх за великих працівників та націоналістів. Одним словом, вони збудили українського кольоніста з оспалости та занедбанности; вони попхнули його в той вир канадійського нового життя, до науки-знання, без якого було б прикро жити колись—його нащадкам в Канаді. Вони, ті учителі, зробили з полохливого і пониженого "ґаліціяна" русина, свідомого українця—канадійця. І як не пішла на марно праця наших піонірів кольоністів на фармах, так й увінчалася великим успіхом праця тих перших українсько-анґлійських учителів, між українською молодю в Західній Канаді. Їх труд, видає сьогодні стократні плоди. Отже честь, кому честь . . . !

Члени першої Читальні Просвіти в Мирнам, Алта., заснованої 1909 року.

РОЗДІЛ VI.

УКРАЇНЦІ ЯК РОБІТНИКИ В КАНАДІ

Згадувалося вже про гаразди наших кольоністів на фармах, однак мало згадувалося про українське робітництво по містах. А воно може колись буде інтересним знати, як повстало і провадилося соціяльне життя між українськими робітниками, які полюбили життя в містах і там вони рішилися жити і виростати своє покоління. Тому бодай в коротці, хочемо і про них згадати.

У самих початках української еміґрації до Канади, їхали наші люди з родинами з цілею оселитися на землях, на фармах. І хто їхав самотний, то з цілею розглянутися по Канаді, обзнакомитися з обставинами, а потім спровадити й родину і оселитися на фармі. Мале дуже число українців у тих перших часах еміґрували за море з цілею зарібків. І коли хто їхав в тій цили то не до Канади, а до Зєдинених Держав, Америки. Бо там за робітником був попит.

Не кождий український тоді кольоніст чи еміґрант приїхавши до Канади мав на стільки ще фінансів, аби міг підтримати родину на фармі не потребувавши йти шукати заробітку у заможнійших тут фармерів або десь коло роботи при залізниці та в місті. Ці життєві конечности примушували і фармерів шукати роботи будь де, коби лише заробити грошей на прожиток родини на фармі. Були тоді між еміґруючими і самотні люди, і ті скоро приміром дісталися до Вінніпеґу в Західній Канаді, там й лишалися в цили заробити трохи гроша, а відтак знайти собі гомстед, спровадити родину, в кого її не було, шукав собі дружини і оселювався на гомстеді. А були й такі, що подобали собі мійське життя, тут вони й лишалися. Однак найбільше лишалося таких самотних, що приїхали до Канади парубчаками і заробивши пару долярів в місті при будові каналів, або на залізниці при будові залізної дороги, на зиму вертали до міста, бо іншого дому вони в Канаді ще не мали—там й зимували. І з таких бездомних, творився український пролєтар в Канаді. З бігом часу, тих робітників в містах західної Канади, все збільшалося з прибутом еміґрації. І найчорнійшу або найтяжшу працю, виконували українські робітники. Іншої роботи вони не могли вчепитися, бо мови не розуміли. Ця обставина, безумовно, зробила наших чорноробами в Канаді.

До 1905-го року, західна Канада була переповнена тими чорноробами не лише українського походження, але й другими Середно Европейцями.

Вид майнерського міста і залізної дороги, де то українські вчасні кольоністи фармері і робітники, заробляли на прожиток.

Шукати праці в містах, приїздили ще й ті бідні "вуйки", так називали наші молодики в містах тих, що приїздили з фармів до міста шукати роботи. І слово "вуйко", стало патентованим між нашим робітництвом через довгі часи. Про це буде мова на другому місці.

Бувало, що до містів напхалося так багато наших ось тих "робітників", а для всіх робіт не було, то ходили вони вулицями гурмою і цим звертали на себе увагу чужинців. З цего навіть вийшло анґлійське слово, "пур ґалішен", цебто, бідні ґаліціяни. І справді, був це стан жалюгідний. Бо не оден з тих "пур ґалішен" і по тижневи не їв, ходив голоден, бо запасів не стало, а й роботи не було. Це діялося в містах.

Дуже часто лучалося, що тих швендяючихся бідолахів старалися вислати десь до роботи в ліси чи далеко до залізниці, а там потрібно було приміром десять чоловіка, а запишуть і вишлють пятьдесять. Що ті непотрібні роблять, відтак пішки голодні вертають на зад до Вінніпеґу, Едмонтону чи Реджайни і знова чекають чи не трафиться робота. Мови не розуміли і скаржитися не було перед ким. До Бога високо, а до "ґубермена" далеко. Отже наш чоловік еміґрант без жадної опіки, не знаючи обставин краю, чужий у чужому краю, у одного родина за

морями, іншого далеко на фармах в лісах Канади, чувся справді опущеним, але мовчав хоч чорно бідував.

Інакше почувалися молодики, яких нічого не журило і вони скорше могли дістати роботу, як старший чоловік. Пригадується, як бувало приїде гурт робітників, до так званої "стім шуфлі" на залізній дорозі; "босс" махне рукою і покаже десять пальців, що значило, потрібно лише десять робітників, то ті молодики побіжать і вже тримають за "шуфлі", а для старших не стало. Їх часто десятками лежало під голим небом на степу і чекали на ту тяжку чорну працю по кілька днів і холодних ночей, а її не було. Посидять кілька днів і вертають голодні одні домів, інші розходяться між чужинецьких фармерів шукати праці на фармі. З цего був хтось написав поезію:—

"НА ЧУЖИНІ".

Щастя шукаючи, долі не знаючи ходив я.
Краями далекими, горами високими—блудив я.
Тоска тяжкая, неміч важкая, душу і серце розриває,
Пропадеш в чужині, без щастя надії, зловіщий голос промовляє.

Щастя шукаючи, долі не знаючи—ходив я.
Краями далекими, горами високими—блудив я. —Д. Я.

Були між українськими вчасними еміґрантами в Канаді ще й такі, що Канади собі взагалі не подобали. Було їх менше на фармах, як між робітництвом в містах. Що їх не вдоволяло, не думаємо над цим розводитися, бо на невдоволення знаходилося тоді сотки ріжних причин і кому вони здавалися не зносимі, то заробивши або позичивши у свого приятеля грошей на шифкарту, вертав назад до старого краю. Багато їх вертало назад до Старого Краю, або їхали і до Зєдинених Держав в Америці.

Оден із тих, що не сподобали собі Канади і вертав до Старого Краю, написав про це поезію, під наголовком:—

"Ти не моя Канадо!"

Ти не моя, Канадо дорогая!
І не мені богатства твої;
Віщує доленька сумная,
Що ти, Канадо, не моя.

Ти не моя! — хоч й свобода в тебе широкая...
Справляє хтось другий для тебе колодія;
Мої літа пройдуть тут марно,
Бо ти, Канадо, не моя.

Ти не моя! хоч як манить мене до тебе;
Любить тебе інший, а не я...
Ти й пригорнеш його до себе,
Бо ти, Канадо, не моя!...

Ти не моя:—бо щож я тут маю?
Чим похвалюсь тобі і я?
Хіба лиш тим, що тяжко гарую;
Но ти, Канадо не моя! — ....

Ти не моя, країно щедрая!...
Хоч усміхається будучність твоя,
Моя все буде тут доля гіркая;
Бо ти, Канадо, не моя!......

"ПУГАЧ" — рік 1905-тий.

"ПАРТІЯ НЕ ЖУРИСЬ"

Українські робітники, які замешкали по містах в Західній Канаді, зараз з самого початку ділилися на дві, так би сказати, катеґорії чи групі.

До одної ґрупи гуртувалися свідомі і розумні люди, а була друга ґрупа,. яких світ не обходив і що з ним завтра станеться, коби лише "ґуд тайм". Цю другу ґрупу називали партією "не журись", або "джекомахією".

Обставини тоді складалися у містах такі, що дуже часто між тих бурлаків попався і гарний чемний хлопець, але товариша мав вітрогона і той втягнув його між пусту розпіячену партнерку і взяло часу нім він від таких увільнився. Над тою молодіжею, а то й старшими в містах не мав ніхто контролі. На наукові сходини вони не приходили, ні до церкви не йшли. У вільні часи пють в готели, а неділями по цілих днях грають в карти на станції.

Не було случаю під час публичних забав, в салях чи на весіллях, коли появляться ті "гультіпаки", аби вони там не устроїли неприємної верезії. Дуже часто поліційні амбулянси возили, як баранів тих "ґалішен бойс" до арешту і тримали їх до другого дня на переслухання. І це не були кримінальні справи, а попросту за глупу буйність, не оден дістався на поліцію. Приміром, підопе такий "Джек" в готели і показує свою "мудрість", тоді господар покличе поліцію, аби його спрятала на двір. Поліцман чемно каже йому вийти з готелю, а цей до него і за обшівку, хоче показати, який він моцний.

Ці "джеки" мали між собою зорганізовану партнерку, яка вразі небезпеки, ратувала свого товариша. І за це ратування всі такі діставали-

ся на поліцію. Тоді на сторінках ранних новинок в англійських денниках писалося на першій сторінці великими буквами: "БОНЧ ОФ ҐАЛІШЕН БОЙС ВЕР АРЕСТЕД"; або, "ПОЛІС АМБУЛЯНС ВАС БИЗІ ЛЯСТ НАЙТ; або, "БІҐ ФАЙТ АТ ҐАЛІШЕН ВЕДДІНҐ."

Ось така кляса і характери між українськими робітниками, наносила сорому цілому нашому загалови в Західній Канаді. І трудно було дібратися до них аби їх було зцивілізувати. Бо найбільше тих молодиків упинилося в Канаді без батьківського нагляду; заробивши гроша, уживали сваволі у повнім значінню слова. І з таких "гільтаїв", складалася перша ґрупа тих тоді так званих "ґалішен бойс" робітників, в Західній Канаді.

Аби цему зарадити і направити справу між тими свавільцями, свідомійші старалися заложити орґанізацію, яка би ширила просвіту між нашими робітниками по містах. Підчас членських сходин давали виклади на різні теми і ці сходини мали деякий вплив на тих, що на такі відчити приходили. Клопіт був однак в цім, що ті бурлаки не дуже то рвалися йти чи належати до просвітного товариства. Це для них виглядало марнованням часу. І вони дальше трималися "робітничої" культури: пили, гуляли і в карти грали.

Он що оноді, з насьмішки тих Джеків, писав сатирею, Стефан Фодчук у часописі "НОВИНИ" в Едмонтоні, 1914-го року:

"ЛИСТ ДО БЕЗСМЕРТНОЇ ПАРТНЕРКИ "ДЖЕКОМАХІВ" У МАНІПЕҐУ"

Дуже "Шановна Партнерко:"

До стола сідаю за перо хватаю та своїй партнерці письмо відсилаю. Летиже листочку через ліси гори, а як прийдеш до Маніпеґу то поклониси моїй партнерці безсмертній і скажи Славай-су.

"Кохані Парубки"!!! —Письмо від вас дістав тай зараз відписую. Не бануйте щом так довго мовчав, гей би ми замкнуло — а вважайте все через дурну натуру.

"Це було так: Дав Пан Біг свята, а я кау: як маєм святкувати то світкуймо як належитси. — І Майк зараз догадавси до чого я пію, тай тиць доляра на початок. А за ним, дай їм бо здоровля, дали на ту складку Джім, Тоні, Чалій, Бил тай другі колеґі. Навіть цей маніґрула Петро дав кводра, він буде рік жалувати за ним. Але що то дивуватися—маніґрула маніґрулов. Він шос десь видів! Таж він їсти ще на ґенку не вміє... Та бо бігме-ну, прийде зроботи і цілими вечерами никає по тих книжках та ґазетах, гей би той дяк в селі. Або то читанє шос помагає. Від коли я його добре змашкарив від тоді вже на голос не читає.

Правда є книжки файні. Ади якосьту місус читала про пророшницу Михалду. То то бадьо — аж сум поривае слухати. — Цуда тай ружності діються на божім світі, а християнин жиє як муха.

"Але забалакавси, тай забув доказати, як було з тов складков на свята.

"Досить того, що зібрали на два "кечки" пива і батлинку віски, тої що як випєш один то аж тобі очи перевертаютьси, і з пів години візьме нім слівце годин їс заговорити... Рада-раду, а хто би пішов принести. А цес манігрула каи, а хтож другий піде як не вуйко Штифан. Вони кажут, що нічого ни встидаютси, бо їх тут ніхто не знає....

Не хотів я на Вознесенє робити трублю, тай стримавси а мав-їм йому заїхати в ліхтарню. Може твій неньо кау, називаєси Штифан, а я називаюся Штіф, ти манігруло в довбаних чоботьох!

"Взяв я міх на плечі тай поплентавси за пивом до лікер-стору.

"Прикотив мені клєрк два кечки, я поклав перший в міх потім другий, щоби два рази не ходити. Батлину заткнув в задну кишеню. Завдали мені клєрки кечки на плечі аж мені хребет затріщав, ну, тай пішов. А вони аж заходітси від сміху. А я думаю—смійси дурню, сміявбисьси до образів, абисси сміяв.

"Двигаю то пивце, аж очи з голови лізут, а піт котитси з чола, а на лиці браці такийсми червоний гейби з лазні вийшов. А Гарі здибає мене, каже: "А що вуйко, паску двигаєте?" — Ледви притащив і шпурнув під лаву аж підлога затряслаcи. "'А най тя холєра возьме із пивом, тай зі всім, мені аж бебехи обернулиси; сів, та ледви хлипаю."

"Не знаю чим си подвігав чи шос, бо вже і свєта були мені не милі.

"По тих свєтах вилежавсми зо шість неділь і просив Джана аби тицьнув басови в кишеню аби де там коло роботи і мене притулив, бо у мене у кешенях вже свище. Як дістану роботу то вам ще про всьо напишу. Тепер кланяюси вам партнери міліонів разів, і до побачиня."

Ваш щирий, "Штіф Табачнюк".

Згаданий висше лист, нагадує тих українських імігрантів парубчаків в Канаді, що сорому не мали і треба було їх аж такими статтями в часописях напоминати. Були тоді ще й інші типи між тим руським робітництвом за яких говорить "повість" під наголовком:

— "ГІСТЬ З КАНАДИ" —

Саме перед північею станув поїзд у чудовій над-дністрянській околиці освіченій повним місяцем. З вагонів вийшло кілька запасних жидів і жидівок і якийсь чоловік з малою скринкою в руках.

Він вийшов з двірця на дорогу і зараз скрутив на пасовисько на стежку, що з високого горба вела стрімко в низ в село "Д". Тут не мав, видко, охоти пристанути хоч на хвилину, щоби подивитися на гори, як гарно виглядало село в долині, як біліли хати між садами, як блистів до місяця широкий і глубокий Дністер, як легенька срібна мрака прикривала лози і високі зелені берези; він спішився, або був зовсім не чулий на красу природи.

Тільки в селі, коли зайшов в одну бічну уличку станув і почав розглядатися. Яких пятьдесять кроків перед ним стояла хата з господарськими будинками, потім боці улиці знову хата, а далі під горбом між деревами, було вже темно і сумно; світло місяця туди не досягало.

В хаті і на дворі все спало.

Постоявши хвилину подорожний підійшов крадьки під вікна найблисшої хати і заглянув у мале віконце. Нічого не бачив ані чув. Тоді поклав скринку на землю, вхопив за рами віконця і силувався відчинити. Не йшло.

В кінці з пересердя вдарив ліктем в шибу, розбите шкло задзвеніло і в хаті скрикнув хтось: "О Господи!"

"Відчиняй!" — приказав подорожний грізно.

"А хтож там?" — спитав перестрашений голос з хати.

"Се я, Яків! Твій чоловік!"

"Ай, Господи! Яків! — Я зараз! Тільки світло засвічу."

Блиснула невеличка лямпа в хаті і по хвили відчинилися двері.

Яків увійшов зі скринкою в хату.

Ані не звітався з жінкою, ані не сказав доброго слова, тільки розглядався хвилину по хаті, потім сів на лавці і сердито глянув на жінку, котра не знала, чи має тішитися, чи смутитися, так її зараз ся перша хвилина прибила.

"Ти нащо шибку вибив?" — спитала несміло.

Яків не відповідав на се питання, тільки від себе спитався:

"Дитини нема?"

"Аджеж вмерла зараз в першім році, як ти поїхав: — Я тобі писала".

"А друга де?"

"Яка друга? Аджеж другої в нас не було."

"В нас не було, але в тебе найшлася! — гримнув Яків гнівно. Я все знаю."

"Я там за морем уже три роки працюю як в ніч так в день, а ти тут з іншими водишся! Кажи де дитина?"

Молодиця спрацьована, утомлена, але з лиця доволі гарна, поправила собі хустку на голові і блиснула гнівно карими очима:

"Ніякої другої дитини не було і нема!... Коли не віриш шукай! — відповіла твердо.

Яків встав з лавки. "Ти ще пискуєш! Мені писали! А з сусідом Вербовим що?"

"Неправда, неправда!" — скрикнула молодиця і повернулася до дверий, мов хотіла втікати.

"Присягаю Богу, що неправда!"

В тій хвилині прискочив до неї чоловік і з цілої сили вдарив її кулаком в плечі, потім ухопив за рукав, здер хустку з голови і почав бити, де попало. Жінка кричала і виривалася з рук чоловіка, але він три-

мав її одною рукою як кліщами, а другою бив без милосердя.

"Ратуйте, ратуйте!" — кликала вона упавши на землю.

Відчинилися сінні і хатні двері і на порозі станув дужий мужик, сусід Вербовий, з колом в руках.

"Се що за розбій по ночі?" —скрикнув він. А то ти Яків? Так з жінкою вітаєшся і спати не даєш?"

Відложив кіл на бік і упянілого з гнівом Якова одним замахом відорвав від жінки і кенув у другий кут хати так сильно, що той головою посунув тяжку лавку далі в кут.

"Се що за повіденція?" —крикнув ще і розставивши ноги широко, як до боротьби, станув над Яковом, готов кождої хвилини почастувати ще красше.

Яків справді зірвався з землі і замахнувся на Вербового. Той вхопив його за обі руки, скрутив їх так, що аж затріщали і силоміць посадив напасника на лавку під вікном.

"Сиди і не рушся! Кажи, що тобі треба? Якої напасти собі шукаєш?

"То ти до мої жінки... І ще мене бєш!" — хрипів з лютости Яків, силуючись вирватися з сильних рук сусіда.

На ці слова сусід відповів таким поличником, що Яків аж на лаву похилився.

"Не бреши, песій сину!" -- наказуваь Вербовий. Три роки сидиш там у Канаді, до жінки ні слова не напишеш, ані зломаного крейцара не прислеш, — вона тут бідує, ради собі не годна дати, — а ти щойно приїхав і зараз до бійки! То се твої дарунки з Канади?"

"Най з другими не водиться!" — боронився Яків, а по голосі його було пізнати, що чувся переможеним.

"З ким?"

"Адже з тобою першим! Мені писали до Канади".

Ляснув другий поличник і лице Якова почервоніло та почало пухнути.

"Хто писав?" — спитав Вербовий.

"Підлужний писав"

"Не бреши, він не письменний."

"Він підписаний на листі. — Хтось за него писав."

"Добре, зараз його спитаємо. Ходи."

Підчас сеї лютої пересправи збита молодиця заводила коло печі мов за покійним.

"Така мені заплата за мою працю гірку, що я йому клаптика землі не продала, що я собі рук і ніг не чую... За три роки аби гріш прислав..., аби добре слово написав,... нічого. То інші чоловіки гроші присилають, суми привозять, а він кулаки."

"Не плачте сусідо" — тішив її Вербовий, випихаючи її чоловіка у сіни, — "ми зараз сюди вернемося."

І силою потягнув Якова за руку на двір та у темну улицю під горб.

За ним вийшла молодиця на дорогу. Тут стояла вже жінка Вербового, збуджена криком і бійкою.

"Сусідко, кумонько, ненько моя. Чи чували ви таке? Зза моря приїхав аби мене набити за пусто, за дурно. Мені за три роки ані зломаного гроша не прислав, а сотки видав на дорогу, аби мене сам міг набити."

Сусіда почала її втихомирювати. Вона притихла лише хлипала, як мала дитина, спершися на ворота.

Минуло добрих кілька хвилин у темній улиці під горбом залунав такий сильний поличник, мов великий батіг ляснув.

"То ти аж з Канади приїхав напасти собі шукати?" — кричав там Підлужний так, що кожде його слово здалека було чути.

"А хтож писав?" — боронився Яків уже зовсім мягким голосом.

"А мене що то обходить? Маєш лист, то шукай собі писаря. А людий не займай, волоцюго світовий. Перебрався і гадає, що він пан . . . "

"Іди спати" — радив Вербовий і людям дай спати, бо завтра робуча днина, а жінки не бий, бо ще раз прийду до тебе . . ."

Оба сусіди відвели Якова до його хати.

"А щож? будеш спати, чи маємо тебе пільнувати?" — спитався ще раз Вербовий.

"Не треба." — відповів Яків. Зайшов до хати взяв свою скринку і вийшов знова на двір.

Сусіди дивилися, що загадує робити. Не промовши до нікого ані слова, гість з Канади пішов уличкою на дорогу і там на скруті зник.

"Я побіжу за ним." — промовила жінка.

"Хочеш смерти пожити?" — спитав Вербовий. Жінка послухала. Довго стояли всі ще на дорозі і обговорювали сю нічну пригоду.

Тимчасом Яків вертав горбом і пасовиском на дворець залізниці. В одній руці ніс скринку, а другою мацав себе по твари. Вона спухла і пашіла, а в голові шуміло, як у млині. Під капелюхом найшов великий ґудз у волоссю, від удару об лавку. Язиком обміркував, що оден зуб хліпався.

Сумний прийшов на дворець, поклав скринку на лавку і сам усів. Думав, думав, потім виняв з скринки фляшку горівки, потягнув здорово — і знову задумався.

У такій задумі застав його залізничий послугач, родом з того села, що й Яків. Він приглядався йому кілька разів і не пізнав.

"Яків чи не Яків?" — спитав нарешті . . . "з Канади?"

"Єс" — відповів Яків.

"До дому?"

"Но."

Більше анґлійських слів Яків не привіз з Канади і тому далі говорив по свому.

“Я лише на кілька годин приїхав з Канади аби жінку повчити і пригадати її, що має чоловіка. Чи в неї була дитина, чи ні?”

“Ні, я був би чув щось.”

“Але я таки набив її, най знає. Три роки—міркуйте. Одну жінку мати тай роспусту дати? Три тижні їхав. Приїхав набив і вертаю до Канади. Триста корон видав і ще других тільки видам, але най знає.”

“Та за щож ви її били?”

“Аби з іншими не водилася.” — відповів Яків.

“А то чогось ви запухли, певно в Канаді так підгодувалися?”

“Вступися” — відповів Яків сердито. — “Не зачіпай мене.”

Яків чекав ще з годину. Потім купив білєт, всів до поїзду, що надїхав, повернувся на лаві і захропів як по парні. Сповнивши свій обовязок, він вернув знову до Канади. Хто писав лист, се вже його не журило. —О. М.

З ЧАСОМ ОБСТАВИНИ ЗМІНЯЛИСЯ НА ЛУЧШЕ

Взяло кільнайцять років часу нім український робітник в Канаді зрозумів, що заробити гроша і весело безжурно жити не є ще великим щастям еміґранта на чужині. Такий стан міг апелювати до молодиків і то не весь час. Інакше на це дивилися люди розумні і розважні, ну і ті, в яких виростали діти; вони розуміли, що жити на чужині без знання науки прийдеться колись їх дітьом за це відпокутувати. Отже силою обставин, почали між собою орґанізуватися в гуртки, які називали “Товариством”. І ці товариства були різьні. Одні мали характер релігійний і уважали, що при церкві і молодь буде чемна і затримають свої давні рідні звичаї і обичаї. Інші знова мали на меті осьвідомити тих, які ходили самопас без батьківського нагляду і тому орґанізували так звані “Просьвітні Товариства” і туди заохочували самітних молодих людий і там устроювали приличні забави, або устроювали “представлення” з народного життя. І цим способом заохочували українських молодих хлопців та дівчат, особливо у містах збувати вільний час у тих гуртках. Там вони виучувалися ролі до представлення, а дуже часто і вчилися рідних пісень гуртом сьпівати. Цим найбільше занималися молоді студенти, які мали образування ще зо старого краю.

Була між українськими робітниками, жителями міста, ще трета ґрупа, яка взяла собі за ціль, осьвідомити себе клясово. Цебто, боротися за красшу долю робучої кляси. Вони устроювали віча “мітінґи” і там закликали робітників до орґанізації в робітничі ґрупи і гуртом вноминатися в хлібодавців, більшої платні і лучшого трактування. Ось такі мотиви, дали почин українській еміґрації в Канаді орґанізуватися.

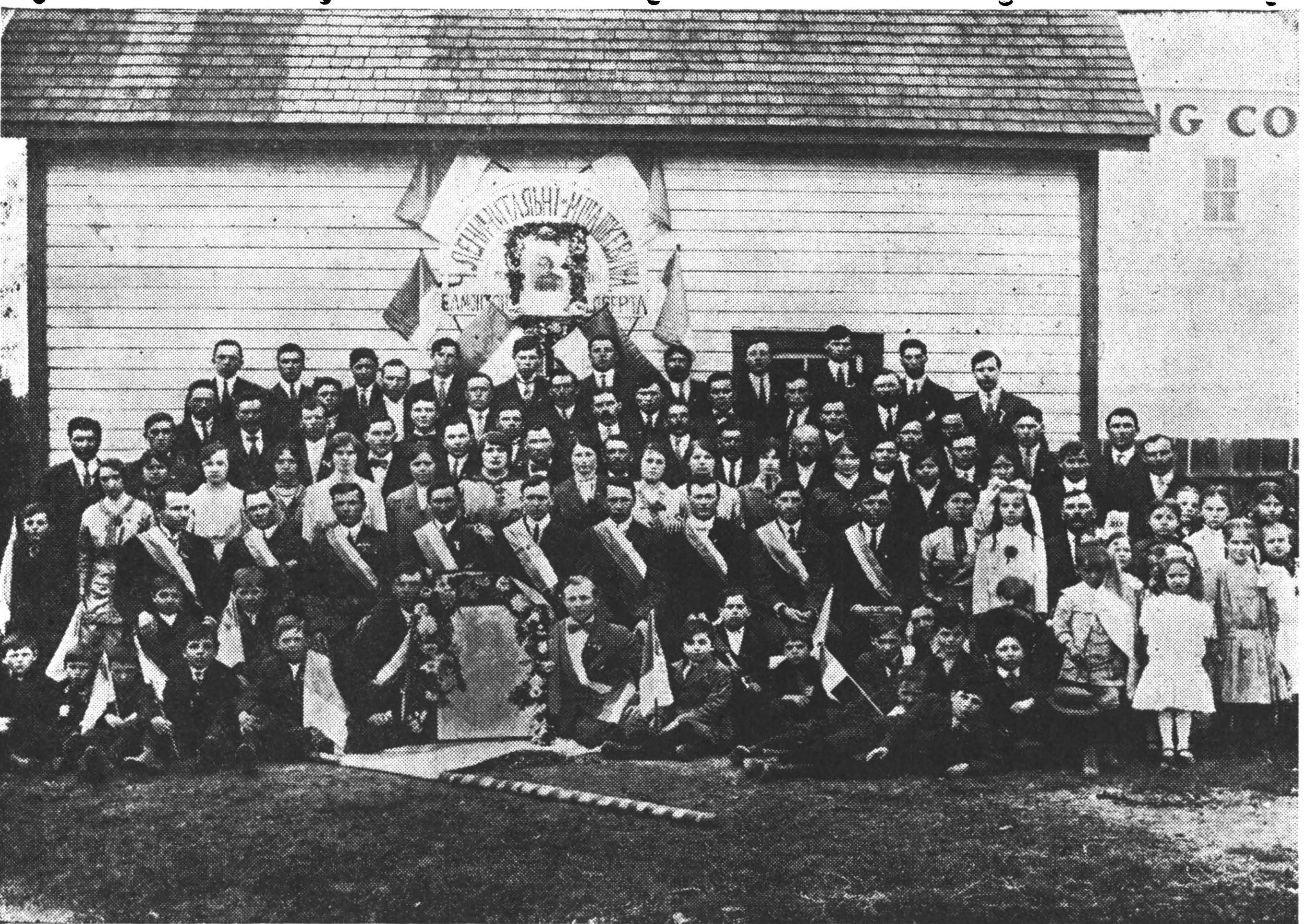

Члени читальні ім. Маркіяна Шашкевича в Едмонтоні і учасники на сходинах, коло читальні, 1914 р.

РОЗДІЛ VII.

КОЛИ І ДЕ ПОЧИНАЛИСЯ УКРАЇНСЬКІ ОРҐАНІЗАЦІЇ В КАНАДІ

Майже у кождому закутку, де лише оселювалися і замешкали українські переселенці в Канаді, там вони по можности старалися оснувати якусь ґромаду або гутрок. Найборше почали орґанізуватися в церковні громади, бо священиків своїх не було, то силою обставин і з почуття релігійного чулися без рідної церкви дуже опущеними, тому сходилися гуртом до поважнійших своїх братів і там часто й молилися, або збували вільний недільний час на балачці і радилися, що їм дальше починати. Такі спільні сходини були першою основою ось тих потім ріжних українських орґанізацій, які сьогодні існують в Канаді. А це діялося зараз на самих початках появи українців в Канаді. І де лише більший гурт українських переселенців знаходився, і де лише обставини вимагали певної орґанізації, там як кажемо, силою обставин, гуртувалися наші перші піоніри в ґрупи; будь вони церковно-релиґійні, осьвітні, клясові чи політичні, а хоч би й економічні.

Поява першої церковної ґрупи між українцями в Канаді, мала місце в провінції Алберті, бо вже 1897-го року в околиці Бівер Крік, оснували там церковну Греко-Католицьку Громаду. І коли наші інформації правдиві, то основателем або орґанізатором був, Іван Пилипів, який перший з русинів-українців появився 1891-го року в Канаді. — Потім вже, церковні громади між українськими кольоністами стрічаємо в Ґонор, Стюартбурн в Манітобі. А вже в роках 1899 і 1900 році їх число значно побільшилося. І то з конечности, аби дістати і зареґіструвати землю під цвинтар чи кладовище, в околицях, де був більший гурт українських кольоністів... Інші гуртки, як "читальні", "аматорські кружки", "просьвітні товариства", "брацтва" і "народні доми", хочби і робітничі орґанізації появлялися по черзі. І ось:

В 1903 році засновано першу "Читальню" в Едмонтоні, Алберта. Хто був ініціятором, про це говорили різно а відомо, що в 1904 році кругом тої читальні збиралися і сходилися на спільні наради свідомійші українські одиниці, які тоді там мешкали, як Павло Рудик, Тома Томашевський, Яків Макогін, Іван Летавський, а навіть і Петро Зварич, який тоді вернув з Аляски, де з другими анґлійськими проспекторами шукав золота. Члени висше згаданої "читальні" в 1907 році перший раз в Едмонтоні, відограли якесь "руське" представлення, під управою Михайла Ґовди.

Драматичний кружок ім. Івана Франка, який 1915-го року, відсвяткував перший раз в Едмонтоні, Алберта роковини концертом, в честь Івана Франка, українського письменника і поета в Галичині. На світлині у горі, другий з права стоїть, Мир. Стечишин, редактор "Новин".

Першу однак, аматорську ґрупу в Албетрі між українськими кольоністами зорґанізував Петро Зварич, в околиці Бівер Крік. Там відограли вони представлення.

В 1904-му році заснувався був український аматорський кружок, який відограв представлення, "Сватання на Гонцарівці". Провідником і орґанізатором був Іван Антонюк, студент ґімназист з Коломийщини в Галичині, а мешкав тоді у свого краяна Кирила Геника, іміґраційного комісара, в Вінніпеґу, Ман. Члени того кружка відбували проби у Гениковій хаті, тоді при улиці Юклід. Члени згаданої ґрупи, дали почин до орґанізовання потім так званих "Просвітно Драматичних Кружків" між українською кольонією в Вінніпеґу і на провінції. Навіть перше "Соціялістичне" товариство між українцями 1905-го року, кругом якого гуртувалися і старші люди, живчиком був ось той висше згаданий студент та другі студенти з "Рутенієн Трейнінг Скул" в Вінніпеґу.

Перший кенцерт в честь українського поета Тараса Шевченка, відбувся 1906-го року в Вінніпеґу, Ман. Зорґанізували його студенти з "Бурси" "Рутенієн Трейнінґ Скул". Концерт відбувся в місяцю березні, в "Манітоба Галл", при улиці Лоґен Аве. Дуже милозвучним баритиновим голосом, Іван Антонюк, відспівав Шевченків вірш "Гетьмани", а надзвичайно недбало і без приготовлення тоді, Д. Д. Пирч, виголосив реферат про життя Т. Шевченка, з чого присутна публика була невдоволена.

Знаємо ще одну вчасну читальню при українській церковній громаді в Вінніпеґу, а то, при церкві о.о. Василіянів, котру зорґанізував о. Мат. Гура. При тій читальні 1905 року Вол. Карпець і Ник. Гладкий, заснували Братство ім Св. Отця Николая. Це являється перша запомогова орґанізація між українськими переселенцями піонірами в Канаді.

.Перша "Читальня" між українцями на фармах в Манітобі, появилася 1908 року в околиці Лейдівуд, а перше почта Брокенгед. Зорґанізували її брати Козярі і В. Храпливий. Перший відчит до членів і молоді у тій читальні виголосив В. А. Чумер, учитель з Бахман школи в Манітобі.

В провінції Саскачеван, перша читальня на українській кольонії появилася 1907-го року. Казали, що зорґанізували її, брати Вівчарі в околиці Канора. Там потім дуже поширився рух за "Руською Незалежною Церквою", яку називали "Серафимською".

В провінці Алберта, першу "Читальню Просвіти", на фармах, зорґанізували брати Павло і Петро Мельник, та Василь і Іван Романюки, 1909-го року в Мирнам, 60 миль на північний-схід від Веґревіль.

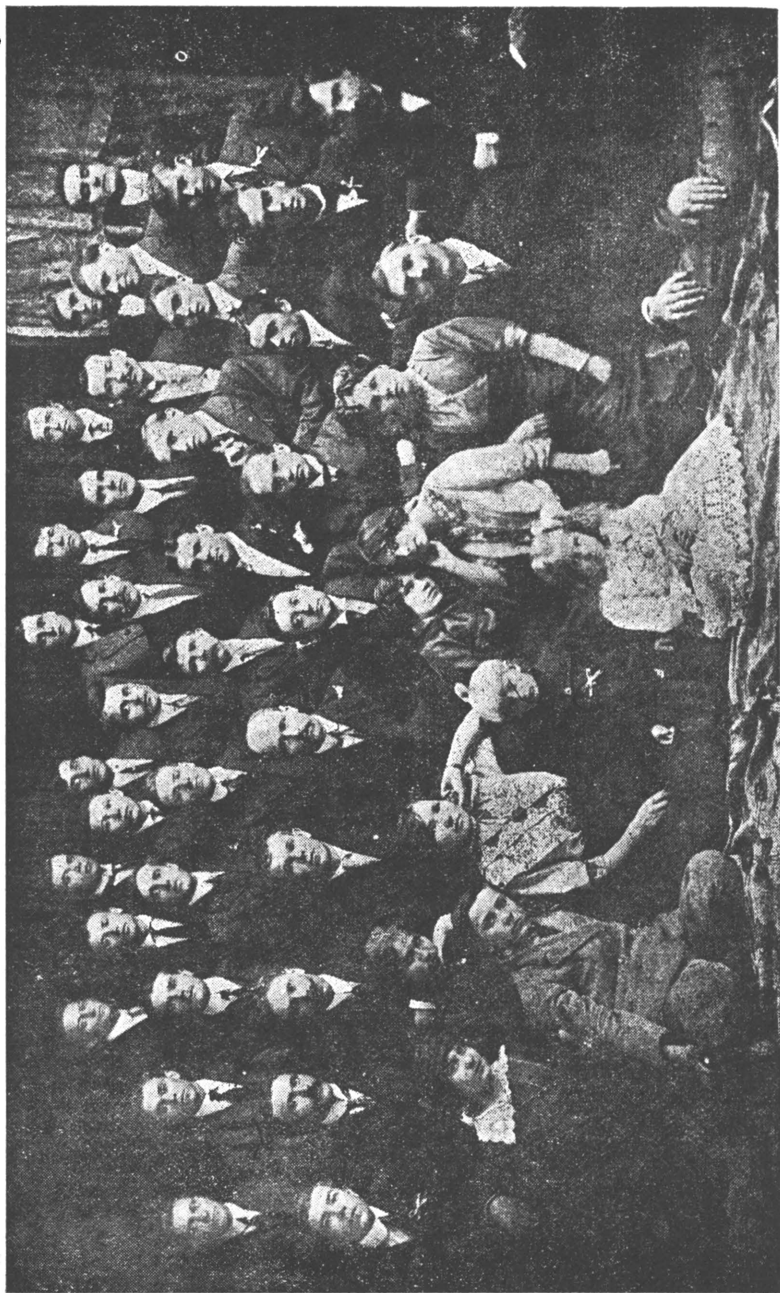

Члени піоніри, Просвітного Товариста ім. М. Заньковецької в Вінніпегу, Манітоба. По середині сидять: В. Кудрик, ред. "Українського Голосу", В. Сироїд, ред. "Канадійського Фармера" "?" і Я. В. Арсенич, адвокат.

Однак найстаршими організаціями між українськими переселенцями в Канаді, являються церковні громади. Бо вже в 1898-му році бачимо церковні будівлі, як в Ґонор, Стюартбурн в Манітобі, та в околиці Стар, в Алберті.

І торговельні "Спілки" між українцями в Канаді мають свій вчасний початок, бо вже 1905 року бачимо першу таку спілку, як "Жеребко і Турченюк" в Сифтоні, Манітоба. — Пять років пізнійше, "Брокенгед Фармерс Трейдінґ Ко.", в Лейдівуд, Ман. Зорганізував Вас. А. Чумер. Того самого року появилася "Руська Народна Торговля" в Веґревіль, Алберта. Організаторами були, П. Зварич і Павло Рудик. Подібну "Кооперативу" відтак зорганізовано між українцями на кольонії в Ростерн,

Персонал і будинок, в якім містилася перша, "Руська Народна Торговля" в Веґревіль, Алберта.

Саскачеван. Орґанізатором був П. Швидкий. — В місточку Ламонт, Алберта, була ще велика спілка звана, "Рошен Меркентайл", шеровцями якої були виключно Русини-Українці, лишень оден німець, Шраєр, родом з Буковини, в Австрії. Всі ті спілки, чомусь не витримали торговельного тесту: одні перейшли на власність "менеджерів", інші побанкротували. — Найдовше існувала спілка в Веґревіль, Алберта і мала галузи: в Радвей, в Чіпмен, Іннісфрі, Ламонт, Ендрю і Смоки Лейк, Алберта. Заснувала була і власний "Голсейл" в Едмонтоні. Це мабуть було причиною її упадку.

Управителем спілки "Брокенгед Фармерс Трейдінґ Ко." був В. Карпець в Лейдівуд, Манітоба, найдовше між українцями в Канаді вистояв на торговельнім пості, бо поверх 32 роки.

В 1909-му році українсько-анґлійські учителі зорґанізували спілку звану, "Українська Видавнича Спілка" в Вінніпеґу, Манітоба, з цілею видавати народну часопись для українських кольоністів в Канаді. І цей часопис "Український Голос" почав виходити 1910-го року, в Вінніпеґу. Першим його редактором був Т. Д. Ферлей. І коли Ферлея покликано до українсько-англійського семинара за учителя в Брендоні, тоді його місце забрав Василь Кудрик, а управителем став П. Война. В його руках, "спілка" затрималася і існувала до наших часів.

Орґанізація "Українських Народних Домів" між українцями в Канаді, почалася десь около 1907-го року, коли то о. Мат. Гура перекупив "Едінґерову" салю при ул. Селкирк і МекҐреґор, на "Греко-Католицький Народний Дім", а потім, українські "Соціялісти" купили ще баптиську стару церкву при ул. Манітоба, яку назвали "Робітничою Салею".— А потім, вже пізнійше, народні доми між українськими кольоністами в Канаді появлялися там, де були "Читальні" чи "Аматорські Кружки".

І коли вже Укр. Народні Доми проломили, казали лід, на кольоніях, тоді українці по містах як Вінніпеґ, Саскатун, Едмонтон, а навіть Веґревіль, загадали орґанізувати українські "Бурси", де б студенти, які приходили з кольоній до міста на висші студії, мали приміщення у своїх "Бурсах" та не потребували б тиснутися і проситися до місійних чужих бурсів.

Першу таку "Українську Бурсу" збудував 1913 року Павло Рудик в Едмонтоні. І першими студентами, які дістали приміщення були Н. Гонський, Г. Новак і Іван Мельник. Ця "Бурса" служила і за "Народний Дім" для української кольонії. На першій підлозі містилася саля, для публичних сходин і підприємств, а на горі помешкання для студентів.— І коли в році 1918-му Товариство ім. Маркіяна Шашкевича, побудувало "Грек.-Кат. Народний Дім" при 109 Аве., а потім засновано ще Укр. Інститут ім. Мих. Грушевського в Едмонтоні, тоді ця Рудикова "Бурса" стратила свою ориґінальну вартість, бо це була приватна власність. Рудик, свою "Бурсу" продав орґанізації "Українських Робітників" на "ТУРФДІМ".

КЛИЧІ ДО СВОГО НАРОДУ

Аби заохотити наших переселенців в Канаді вступати в члени, читалень, аматорських кружків, народних домів, бурсів та других хосенних орґанізацій, провід тоді ще уживав найможливійшого підходячого впливу і кличу такого, аби тим побудити тих байдужих, яких здавалося й світ не обходив.

Учителі на кольоніях при кождій спосібности, напоминали кольоністів аби реґулярно посилали дітей на науку, казали: "В НАУЦІ НАША БУДУЧНІСТЬ!"

По містах поступовий український елємент і провідники, усюди під час сходин накликали з плятформи, "В ОРҐАНІЗАЦІЇ І СОЛІДАРНОСТИ КРИЄТЬСЯ СИЛА НАРОДУ". На провінції по читальнях передові фармері говорили: "ЗНАННЯ ВИСВОБОДИТЬ РІЛЬНИКА І РОБІТНИКА З НЕВОЛІ". — А ті, що клопоталися торговлею тоже мали свій клич: "КО-ОПЕРАТИВНО ПЕРЕМОЖЕМ ВСІ ТРУДНОСТИ". — Інші в містах між робітництвом завзивали: "РОБІТНИКИ ВСІХ КРАЇВ ЄДНАЙТЕСЯ!" І в церквах тоді священство часто уживало свого кличу, а це: "ВІРА В ЄДИНУ ЦЕРКВУ СПАСЕ НАС НА ЧУЖИНІ".... ! І справді, кождий провід мав добрі інтенції, і ті "кличі" робили вчасти свій вплив на тих, кому котрий апелював або був по його розумінню для нього цікавий і інтересний. — Помилку бесперечно робили ті, що нікого не слухали, або й ті, що старалися і силувалися перетягати не свідомих одиниць, на свій бік ради особистої користи і інтересу.

Інші апелювали до народу виголошуючи на мітинґах поеми Івана Франка та Тараса Шевченка. Одну із Франкових поем, якою дуже часто послугувалися наші патріоти піонірі в Канаді, містимо нисше:

Вигляд будинка і стиль та напись, на однім із Українських Народних Домів, на кольонії у Західній Канаді.

"Пробудися, встань народе,
Пробудись з твердого сну!
Пробудись, втвори вже очи,
Пробудись хоч в цім віку!
Пробудися, скинь кайдани,
Не тобі вже їх носить!
Покажи, що ти зумієш
Без кайдан і пут вже жить—
Лишень раб тепер ся клонить,
Гне і спину і чоло... !
Ну, чого ще ждеш? Чого?
Чей рабом вже досить бути!
Встань народе, пробудися!
Гей, досить спюхом вже буть
Гей, до діла лиш берися,
Та зверни на ліпшу путь."

—Іван Франко.

Пригадуються часи, коли то між тими ґрупами провадилася завзята боротьба по часописях. Із за чого вона починалася:

Першою часописею, що вже в 1903 році почала виходити в Канаді на українській мові був "Канадійський Фармер" в Вінніпеґу, Манітоба. Видавали його англійські ліберальні політикери в ціли позискання руських голосів в часі виборів.

Потім на перекир лібералам, почали видавати українську часопись "Слово" англійські консервати. Кожда з них хвалила свій крам.

Підчас церковного незалежного руху між українцями в західній Канаді появилися ще й релігійні часописі, як "Ранок", часопись анґлійських презбитерянів, а там ще російсько-православна.

В додатку до висше згаданих, виходив ще "Червоний Прапор", соціялістична часопись для українських робітників. А навіть "Серафим" видавав якійсь "Православний Листок", чи як його звали.

Вже в 1905-му році українці між собою ділилися на відтінки, іменно: Русинів Греко-Католиків, Русинів Православних, Русскіх Православних, Независимі Русини Греко-Католики, Серафимці, Презбитеряни, Соціялісти і Народовці.

Над першою ґрупою мали вплив о.о. Василіяни, друга ґрупа то були це виключно буковинці; трета ґрупа русинів то це галичани, які приняли між себе російських монахів, четверта ґрупа русини галичани, які не хотіли приняти до своеї церкви о.о. Василіянів, а жадали світських жонатих священиків. З ними симпатизували і православні русини з Буковини. Пята ґрупа складалася з русинів "поступовців", які уважали католицьку і православну церкву назадницькою, тому схілялися до протестантизму. Шеста ґрупа, то були це скрайні соціялісти, для яких церква і народність не існували. Провідником цеї ґрупи був Павло Крат. Лишилася ще не велика тоді ґрупка людей, котрих називали "Народовцями", дуже часто "Драгоманівцями", а навіть "Радикалами". Ці люди незахоплювалися ні соціялізмом ні жадною церковною ґрупою. Вони уважали, що одиноким спасінням для українського іміґранта в Канаді є, освіта і національна свідомість. І при цьому все і всюди стояли. За це приходилося їм дуже часто переконувати несвідомих одиниць із других ґруп, і цим наносили на себе гнів з боку їх проводу. А найбільше ненавиділи їх, о.о. Василіяни і "соціялісти-большевики."

Ґрупа народовців поширила найбільше свідомість між українськими кольоністами в Західній Канаді. Боронила всюди від напастий з боку несовісних людей і справляла українського іміґранта в Канаді на красшу путь. В проводі цеї ґрупи—на переді був, Т. Д. Ферлей в Вінніпеґу, Манітоба.

Свідомі українці у всіх трох степових провінціях розуміли значіння орґанізації тому то орґанізували товариства. Товариства провадили свою освідомляючу роботу через читальні, а там відчитами, представленнями та концертами і всякими другими забавами чи виставами. І їх

робота звертала на себе увагу своїх і чужих людей. Тому й сьогодні ще українські товариства в Канаді являються перед не-українським загалом, представниками українського народу.

Йосиф Ясенчук, Венкувер, Б. К., бувший орґанізатор Українських Народних Домів в Алберті.

В Канаді є багато українських товариств. Найважнішими між ними до наших часів були "Народні Доми". В народних домах єдналися всі, старі і молоді, без ріжниці релігійних чи політичних поглядів. Всі, що розуміли, що вони належать до одного народу і знали, що в орґанізації сила.

Ті товариства провадили не лише роботу між своїми членами, їх завданням було ширити свідомість і між не членами та інформувати про добрі і гарні українські звичаї і обичаї ще й чужинців так, що колись погорджений "ґалішен", що року все більше був шанований і поважаний чужинцями. Бо де відбувалося яке підприємство, там наші провідні люди все старалися запросити когось із канадійців, що мав значіння в провінції і такий часто, все щось доброго написав в анґлійській часописі про українців.

Культурну роботу провадилось в нас на кольоніях не лише в народних домах, але й українські учителі пробували впливати на українську молодь і в школах, заохочували їх до науки до знання. Часто напоминали і згадували дітьом в школі про великого українського поета Тараса Г. Шевченка, який між іншим писав до своїх менших братів:

"Учітеся брати мої,
Читайте, думайте;
І чужого научайтесь
І свого не цурайтесь.

Бо хто матір забуває,
Того Бог карає;
Чужі люди цураються
В хату не пускають !...

По містах в Канаді, значно борше, почали українські переселенці орґанізуватися в просвітні товариства, чи робітничі орґанізації, як на кольонії на фармах. В містах була більша нагода, чого не було на кольонії. Однак й на кольонії знаходились одиниці, яким залежало добро свого народа і вони як вміли, так пробували і старалися творити і в себе на кольонії товариства, в яких часто провадилася робота на взір укр. товариств в місті.

Надзвичайно інтересним було бачити на кольонії українське представлення зорґанізоване аматором, який колись бачив в місті представ-

Перший український Драматичний Кружок в Веґревіль, Алберта. З книжкою в руках стоїть, Петро Зварич, піонір основатель і провідник.

лення і подібне пробував устроїти на кольонії між своїми сусідами. Там зібрав він кого лише міг в "аматорську ґрупу" і давай давати представлення, або й відограти концерт в честь Тараса Шевченка, Івана Франка або й Маркіяна Шашкевича. Часто члени такої ґрупи були люди неграмотні і приходилося режісерови виучувати аматорів ролі, на память. І справді треба було великої посвяти і терпеливости виучити одно представлення, а хоч би й концерт. Сьогодні тої завзятости між нашою українською молодіжею не здибаємо, яка була колись у тих піонірів.

ЗГАДКА ПРО ПЕРШИЙ КОНЦЕРТ В ЕДМОНТОНІ

Будеш, Батьку, панувати,
Поки живуть люди,
Поки сонце з нéба сяє,
Тебе не забудуть.

СВЯТОЧНИЙ КОНЦЕРТ

В день 14-го марта, в суботу, 1914, відбудеться заходом "Українського Драм. Кружка ім. І. Франка" сьвяточний концерт з нагоди 100-літньої річниці уродин Ґенія і Пророка Українського Народу ТАРАСА ГРИГОРІЄВИЧА ШЕВЧЕНКА.

I.

Пращання Вітчини — сольо на фортепян—відіграє п. Е. Андерсон.
Вступне слово — виголосить — п. Б. Деделюк.
Думи мої — відспіває мішаний хор.
Суботів — (в супроводі хору) — віддеклямує п-на С. Сенюк.
Квітки мої весняниї — сольовий квартет.
Не співайте мені тої пісні — (тен. сольо в супроводі ґітари) відспіває славний ліричний тенор, п. В. Стешин.
На що мені чорні брови — терцет — відспівають брати Шатульські.
Тополя — віддеклямує — п-ні Томашевська.
Вулиця — вязанка укр. народних пісень — відспіває мішаний хор.

II.

Хто був Шевченко? — вірчит — п. І. Яремко.
Коли розлучаються двоє — дует в супроводі фортепяна — В. Стешин і І. Яремко.
На Великдень на соломі — віддеклямує п-на Є. Фербей.
Сонце заходить — відспіває мужеський хор.
"Посланіє" — віддеклямує п. Д. Ростоцький.
Завіщання — 2 мішані хори і басове сольо.
Концерт відбудеться в Галі Консервативного Клюбу (Стара Церква) ріг Джеспер і 3-тий Стріт.

Фотепяновий супровід обняв п. Е. Андерсон.
Хорами управляє п. Б. Деделюк.

Піоніри переселенці з Сокальщини в Канаді, а потім члени Укр. Народного Дому в Спедден, Алберта

РОЗДІЛ VIII.

Склеп українського "сторника" в Західній Канаді.

ТОРГОВЛЯ МІЖ УКРАЇНЦЯМИ НАЙДОВШЕ КАЛІКУВАЛА

Найгірше і найдовше калікувала між українськими кольоністами на початках торговля, до якої не мав відваги вчепитися український іміґрант в Канаді.

Вже й на фармах наші економічно не зле стояли і робітники в містах відчували красші часи, і молодь наша в школах не зле вчилася; всюди здавалося робили українці поступ, лише до торговлі були тупі. І тоді, коли український еміґрант від тяжкої праці горбився, тоді приміром жидівський накладав сала на черево і то на українській кольонії.

З привички українська жінка ще у Старому Краю торгувала у жидівських там крамницях, і в Канаді застали тих самих приятелів. Тому то наші кольоністи під цим зглядом не відчували конечности основувати своїх склепів, до яких вони з давна не мали замилування. Цю галузь між українцями, як у Старому Краю так потім вже в Канаді, заповняли чужинці. — Не бралися українські хлопці в Канаді до цеї галузи ще й тому, що боялися банкроцтва. Не вірили, щоби українська жінка при-

викла торгувати у свого борше, як приміром у жида. Це є цікаве відкриття, але на жаль, правдиве.

Перший український хлопець, який відважився і взявся до торговлі зараз на початку свого прибуття до Канади, був Павло Рудик, родом чи не з Лішнева, у Бродському повіті в Галичині. До Канади приїхав з родичами, 1897-го року і оселилися в околиці Бівер Лейк, Алберта. В 1901-шім році, стрічаємо Павла вже в Едмонтоні, де то він служить українським приходцям за "тлумача" у англійських "шторах", а не довго потім він заложив і собі невеличку крамницю при улици Кіністіно в Едмонтоні. Займався він ще й продажею реальностей в Едмонтоні. Своєю білгостею, працьовитостею і бізнесовим хистом, Павло Рудик, завстидав і чужинців. Бо вже в 1911-му році уважали його за наймаючійшого українця в Канаді. В 1912 році був він управителем готелю "Інтернейшенал" і властителем чотири поверхової камениці "Рудик Блак", при ул. Джеспер в Едмонтоні.

Другий українець, який взявся до торговлі в Канаді зараз у перших початках був, Федор Фаріон в Сифтоні, Манітоба. Він тоже 1904-го року, почав малою крамничкою у малому "шекови", а по кількох літах

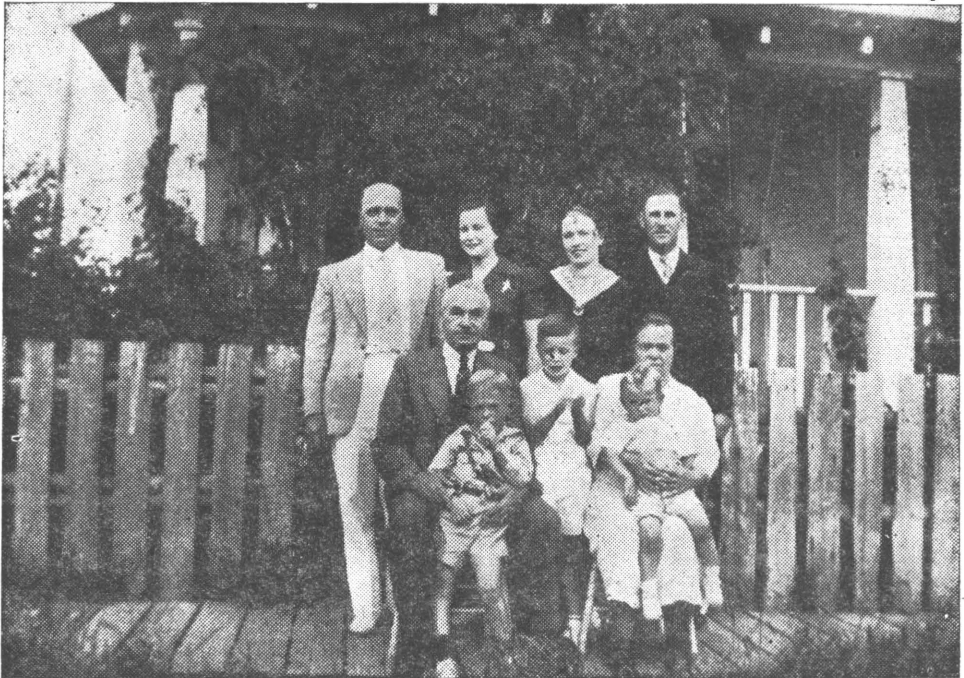

Гнат Павлюк і родина, піонір склепар в околиці Радвей, Алберта. Коло них бачимо вже внуків, а по заді стоять з ліва на право син Петро, доктор і його дружина з Чікаго, Ілл., донька Марія і її муж, п. Снайчук, купець збіжжя в Радвей.

бачимо в него обширний склеп з різними товарами і паровий млин під назвою: “Фаріон Міллінг Ко.”, Сифтон, Манітоба. Ф. Фаріон, походив з Борщівського повіту в Галичині.

В провінції Саскачеван, хто перший з українців взявся до торговлі нема докладних інформацій. Кажуть, що біглим і вчасним українським бізнесовцем являвся Василь Катаринич, в околиці Гефорд, Саск. Однак показалося, що чомусь скоро він зійшов з обрію цеї галузи. Він займався більше рільництвом і готелями. Одного часу був властителем готелю в Гефорд. І це мабуть він, являється першим українцем, по Павлові Рудикови, який в Канаді взявся до цего корисного підприємства.

Як українські молоді люди підходили і бралися до бізнесу в Канаді над цим широко не думаємо росписуватися, бо підходили вони і підготовлялися у різний спосіб і починали з різних мотивів. Були такі, що любили це заняття, інші з зависти, що прості жиди робили гроші, то чом вони не можуть таки між своїми людьми. Іншим знова вкучилося приміром тяжко працювати на залізній дорозі чи під землею в майні, заощадивши троха гроша, задумав попробувати, як казали, лекшого хліба. А багато з тих перших українсько-анґлійських учителів, яких доля не попхнула на висші студії до університету, коли навкучилося їм учителювання, бралися до торговлі. І коли писалося ось ці спомини,

Николай Вірста під власним домом в Белліс, Алберта. — В цій книжці він оповідає про своє пережите.

українців в дрібній торговли було занятих не менше як три тисячі. Багато є вже фахових ремісників та професіоналістів.

Як пересічний український, приміром робітник в Канаді дороблявся, подаємо оповідання, Николая Вірсти з Белліс в Алберті, під наголовком:

"МОЇ ПЕРЕЖИВАННЯ В КАНАДІ"

(Оповідання Николи Вірсти з Белліс, Алберта).

"Нас в краю було 9-ро у фамілії, пять хлопців і 4 дівчині. Найстарший брат помер як мав сім років і лишилося нас осьмеро. Наші родичі були бідні, бо на початку мали лише морґ і пів поля. Були дуже працьовиті і до старости прибробили більше, мали вже 14 морґів поля. В цім діти їм допомагали в праці.

Я, як мав 16 років мусів ходити до роботи і разом з косарями тягнути косою як дорослий хлоп на панському лані. Малим хлопцем я ходив до школи, але наука спрацьованих дітей від домашної роботи не бралася до голови. Я заледви скінчив три клясі, потім родичі попросили священика і директора школи аби мене виписали з школи, бо треба в господарці робітника і ці мене увільнили з школи. Такий був тоді звичай, що про школу старші люди мало дбали а журилися працею.

В 1907 році мене покликали до війська і я служив при артилерії 30-го полку, що стояв в Пекуличах коло Перемишля в Галичині.

При війську з разу було всіляко а коли привик, то вже було не зле. В 1909 році мене комендеровано до Відня, де я був чотири місяці, а так до Праги на Чехах. Там я був два місяці. В тих чужих краях я багато дечого навчився. Там я вчився і по німецьки говорити. В 1910 році я був опреділений назад до реґіменту в Перемишлі. Там попросив я свого майора аби дав мені відпустку "урльоп" на два тижні поїхати до дому до Перегинська, повіт Долина, відвідати родичів. Мене пустили.

Підчас коли я був при війську, з нашого села поїхало до Канади чотирох молодих хлопців, але тоді ще в нас не знали за Канаду, а все говорили, що поїхали до Америки. Я зайшов в селі до тих родин, що їх сини поїхали до тої Америки і прочитав листи від тих хлопців. В листах було писано, що їм добре і заробляють по 15-ть корон денно і прислали вже трохи грошей родичам. Я прийшов до дому і росказав родичам, що і я хочу їхати до Америки, бо дужем набрав охоти хоч би, кажу, і зараз. Тато на це не годилися, кажуть: "Ти сину вояк і не можна з війська дезертерувати, бо як зловлять то мусиш відпокутувати". Я кажу, що вісім місяців задармо служити ще при війську і користи з цего нікому, я зараз їду. Брат попер мою думку і тато вже не перечили лише кажуть: "А щож з мундуром та шаблею зробиш?" — Відошлю до реґіменту. Зараз таки того дня написав до аґентів по інформації і за пару днів вони мені відписали.

Пішов я до війта, а був він мені добре знакомий і попросив аби видав мені "робітничу книжку" до роботи до Німеччини, що він і зробив.

Вісім день був в дома а так тато відвезли мене до Крехович на стацію, там я попращався з татом, обцілував їх а вони мене і дуже плакали, бо предчували, що більше мене не побачать. Потяг приїхав і я сів і поїхав. Нім я сів на потяг тато дуже наказували мені, аби я добре в Канаді заховувався, шанував других і був ощадний, та абим не забув за братів та сестер в краю і аби незабував про Бога та не цурався своєї віри.

До Перемишля я приїхав над вечір і дуже мав охоту стрінути своїх знакомих на стації, але з ваґона я не виходив, бо боявся аби хто не пізнав мене у цивільному убранню. Через вікно я заглянув дуже доброго приятеля цуґс-фірера Оржиховського, але я до него не признавався, бо душа була на рамени, а нуж хтось довідається, що дезертер?

Заїхалисьмо до Мисловіць і там була візита на пашпорти. Я з собою взяв ще молодого хлопця Петра Луклана, ми собі були кузини і він їхав на книжку до Німеччини на роботу. Аґенти зараз почали віддільовати людий хто де їхав і ми щасливо дісталися до Німеччини. Там вже я віддихнув, бо був безпечний, що вже не завернуть. Шестого марта ми вже їхали до Антверпен в Бельґії. Там чекали два дні на шифу; ходили по місті і приглядалися великім будинкам та гарним церквам, а 9-го марта булисьмо вже на морю. Шифа була тягарова, що привозила худобу з Канади до Бельґії.

Ліжка на шифі були залізні і поверх одно другого, а було нас в одній сали поверх дві сотки. Аґенти захвалювали перед тим, що на шифі всякі вигоди і шифа почтова з чотирома коминами, а ми мешкали в тій самій сали де перед тим з Канади стояла худоба, лише повмивали і побілили вапном чи чим там, аби не було чути худобячого сопуху.

На 21-го марта ми дісталися до Ст. Джогн, а так приплили до Квебеку. Там знова нас візитирували, чи хто не слабий. На шифі дуже люди слабували і їда була дуже кепська. Багато давали риби, але від неї ще гірше люди слабували. При візиті треба було мати $25.00 готівкою, бо хто не має, казали, що звернуть. Я був дуже в страху, бо не мав лише пятнайцять долярів, але в біді і розуму чоловік вчиться. Звинув одну десятку в двоє ріжками до гори і як переходили попри аґента чи офіціяліста показав, що було в мене двайцять пять. Як цю процедуру минув, то вже чувся щасливий в Канаді. Коли вже в Канаді то вже всьо зло думаю минуло. В пару годин ми сіли на потяг і відїхали на захід.

Їхалисьмо тими онтерійськими пустарами аж нудьга брала і третого дня над вечір приїхали до Вінніпеґу.

Нім доїхали до Вінніпеґу на якійсь малій стації пізнали свого краяна Федора Яцуку, шукав там роботи, а що не було вертав назад до Вінніпеґу. Нам дуже приємно було його здибати, бо знали, що він нам стане в пригоді. Першу ніч ми з ним переночували на однім матераці, бо ліжка там в його кімнаті не було. На другий день пішли в місто

купити їди—і треба було шукати роботи, але не знайшли. Третого дня знова пішли шукати роботи і надибалисьмо гурток людий, що стояли коло якогось офісу. Ми зачули, що вони говорять по українськи і ми приступили і запитали чого вони тут чекають, а ті сказали нам, що тут записують до роботи. Ми запитали, яка робота? — Відповідають, що мулами орати і возити землю, а платня $35.00 в місяць і харч. Таж то купа грошей гадаю, в старому краю і за пів року тільки не заробиш. Записалися і ми.

На другий день рано відїхали залізницею і над вечір були вже в місточку, що звалося, Болґаріс в Саскачевані. З стації ми ішли ще дві милі пішки на фарму, а там повно всяких возів, плугів, скрипів та другої машинерії, багато коней і мулів. Це був Д. Дж. Мекартурів ренч, він був головним контрактором від нових доріг і залізниці. Другого дня рано взялися до роботи. Звинули шатро, яке там було, поскладали все на вози "домпінґ веґон" і рушили як татари степом дальше на захід. Віхали яких 18-ть миль і там над якоюсь, здавалося, гарною річкою розтаборилися. В тій річці гадя плавало як риби так багато, чого я ще з роду і потім вже не бачив.

Там ми почали сипати насип під колійову дорогу. Одні орали інші

Петро Луклан і родина, склепар і провідник між українцями в Глендон, на північ від Сейнт Павль, в Алберті.

тягали землю великими скрипами "фреснами" називали. Хто мав четверо коней або мулів тому платили $40.00 на місяць. Хоч робота була тяжка але гроші файні. Там робили вісім місяців доки не замерзло. Звідтам післав я $60.00 родичам, а так пізнійше ще $40.00, але то було вже як приїхав до Вінніпеґу.

Зимою я записався до ліса аж до Форт Френцес по $20.00 долярів на місяць. Заледви виробив місяць, бо зима була завальна і дуже зимно, що трудно було витримати і робота тяжка. До стації було 18-ть миль і ішов пішки, але щастя, що натрафив на "ватер-тенк" на треці і там був огонь, пец, що огрівав воду, там я трохи обігрівся і так дістався до стації. В пару годин надійшов потяг я поїхав назад до Вінніпеґу. Тоді робітники з беґами-торбами, як старокраєві діди швендалися від стації до стації. В кого не було гроша то пішком і по кілька сот миль чимчикував в голоді і холоді. Але все минається і то забувається.

В Вінніпеґу за кілька день ми дістали роботу при "екстра-ґенку" $1.25 на день і з цего треба було собі борт платити. Робота було тяжка але й жити треба було, мусів робити. Робив цілий місяць.

Все я мав думку дістатися до Брітіш Колюмбії до майни і нарешті під весну записували до нової там дороги коло Едсон, а було то 1911 року. Платили $2.00 денно, але з того обтягали по $1.00 за харч.

З Вінніпеґу їхалисьмо Сі-Ен-Ар-ом до Едмонтону, а так до Едсон. З Едсон до Гінтон трен їхав від пять до десять миль на годину, бо вода заляла домпу і нанесла ріща. Потягом колисало як шифою аж страшно було, здавалося, що леда хвилі перевернеться або вискочить з рийок. З Гінтон ішлисьмо ще два дні пішки, а там були вже цельти та всяка збруя до роботи. Це було на Ґрент Тронк дорозі.

Забралисьмо джаґани, біґі та шуфлі і сокири та прирубували ліс і корчували корчі на возову дорогу. Земля була ще замерзла і форман був якійсь Скачмен вічно ґадемував. Поробилисьмо там два дні і повтікали з роботи. Але в дорозі назад надибали другий такий "ґенок" і нас закликав форман до роботи. Це був вже людяний чоловік і ми там робили з ним аж до осіни.

В 1912 році зимою записався я вже з Едмонтону до ліса на захід від Едсон, там виробив два місяці за дурно, бо контрактор збанкротував і ми заледви до Едмонтону голодні дісталися. В Едмонтоні зайшли на Кіністіно (96-та улиця) і там здибали якійсь "бордінґ гавз" і мали платити $20.00 на місяць, а в нас і центушка не було. Три дні шукали роботи по місті і кругом Едмонтону і заледви дістали роботу в цегольни і заробили тільки, що нам стало заплатити господини за харч.

На весні поїхали знова до Гінтон до залізної дороги і там робили аж до осіни. В зимі я записався знова до ліса до Прінц Алберт в Саскачевані. Довго там не робив бо дуже заслаб і вернув до Едмонтону. В 1913 році літом робив всіляку роботу, а на зиму то є 1914-го року по-

їхав до Брю Лейк тесати "тайзи" швелі. Там я довідався, що відкривають нову майну, копальню вугля і там я дістав роботу. Пробивалисьмо в скалі тунель до вугля. Розстрілювали динамітом день і ніч аж врешті добилися до вугля. Тунелю того було більш як 600 фітів, стіп. Робота була дуже небезпечна, але робити мусілося бо треба було жити.

Григорій і Йосипа з Стефановичів Фарина, піоніри перше в Стюартбурн, Манітоба, а потім в Нортерн Валей в Алберті. Тепер секційний форман у "Сі-Ен-Ар-а в Елк Пойнт, Алберта. На світлині стоять їх діти, Розалія, учит. д. ек., Левко, окуліст, Катруся, учит. і Роман, студент.

Вже й знайшли вугіля то робити було тяжко, бо свіжого воздуху не було, аж так добилися вуглем до гори і пробили воздух, але до того часу робітники з роботи повтікали в кінці і я не мав що робити і відїхав до Едмонтону. Тоді почалася війна Австрії з Сербією і всі чужинці мусілися реґіструвати. В Едмонтоні ми оба з Іваном Іваницьким дістали роботу в Вестерн Стіл Ко., робили через три місяці, а так для нас роботи не було, бо певно тому, що ми були чужинці. Ми відїхали до краянів на Делф, Алберта, до Михайла Тичковського і до Василя Фединяка і там по 50 центів на день робили коло молочіння. В зимі там пе-

реживали і я вчив діти по українськи і за це платили 50 центів на місяць від дитини.

В 1915 році я знов поїхав до Брю Лейк і там дістав роботу в майні. Піт бос був вже містер Блейк, а потім Коррей, дуже розумний чоловік і робота йшла добре; там виробив я півтора року. Там заробив трохи гроша і нас у трох до спілки вирентували салю в Рудик Блок на рухомі образці. Не довго ми там побізнесували, бо рент був великій і фільми дорогі, а по пять центів тикети, отже не виходило на рахунок. За місяць ми свій бізнес звинули і я з Дмитром Галушком поїхали до Єловгед до майни, коло Коал Спур Бренч і там у "кейфі" як усунулося вугілля малом життям не заплатив. Відти поїхав до Корбін, Б. К. і там робив в Гіб Шов, потім у Блеймор, а так ще й в Роздейл. А в 1918-му році вернувся до Коал Спур а потім до Кедомін, майни.

В 1919 році вже було по війні і з краю дістав листа, що там ще гірша біда, як було за Австрії, я рішився лишатися в Канаді. В місточку Кедомін я збудував собі "шечка" і рішив оженитися, що й зробив. Взяв доньку Василя Кутири з Чіпмен, Алберта. В 1920 році у Кедомін майні занялася майна і нас 50 майнерів гасили цілий місяць і нічого непомагало. Робилисьмо по 16-ть ґодин денно мов в пеклі кождої хвилі смерть була за плечима. Багато майнерів розійшлося відїхали, а нас кільканайцятьох, що хотіли заробити гроша лишилися і відкрили тунель з другого боку гори і там добували вуголь.

В грудни 1920 року заслабла моя жінка і цілий рік лікар в Кедомін її лічив і нічого не помогло, повіз до Едмонтону до доктора Алана і той зробив операцію, другого дня, то є, 1-го січня 1921 р. вона померла в Александра Шпитали, в Едмонтоні.

По тих всіх клопотах й робота не була мила, хоч я робив то всеж здавалося без цілі. В половині липня 1921-го року, я взяв собі знов, як то кажуть, урльоп і поїхав до Торонто, Онтеріо. Там стрінувся з краянами, а при цім із давною сусідкою, ще у рідному селі, Маріею дочкою Михайла Мельника і Анни з роду Луклан, в грудні приїхали до Едмонтону і тут взяли шлюб. В пару днів, жінку лишив у добрих людий в Едмонтоні, а сам поїхав до майни заробити грошей. Але трафив, що майнері вийшли на страйк і не було роботи аж в червні 1922-го року. Тоді забрав туди і жінку, я рачкував в тунелях і добував вугля з майнерами, а вона варила нам їсти та й шмаття прала.

В 1925 році мене в майні дуже вугля побило так, що я два місяці не міг на ноги стати, і від тоді ноги в мене слабі. В 1925 році лишилисьмо майну і поїхали до Белліс і купили будинок, що називали "Готель". Коштувало багато праці і гроша нім ми його злагодили на готель так, що в 1926 році уряд дав нам лайсенс, позвоління продавати пиво і людий перетримувати. У два роки потім пристав я ще до спілки

до парового млина на Белліс і бізнес не злий ішов і в готели і в млині, але прийшов вогонь, згорів готель а так і млин, понеслисьмо більше як $8,000.00 шкоди.

Готель побудували другий, що бачите на світлині, на іншому місці в цій книжці.

Багато пережилося в Канаді за тих трийцять два роки, але всіх гараздів і на воловій шкурі не списав би. Переживав їх не лише я, але тисячі других наших людей переживали може ще гірші гаразди. Цікаво лише як згадаєш тепер, як то людина всьо витримала. Все одно, дуже приємно нагадати ті часи, бо це мов сон, а ті переходили в життю, неначе вандрівка в сні."

Стефан Панців, дружина, донька і зять п. Кріщук та внуки, піонір—поселенець околиці Ваг, в Алберті.

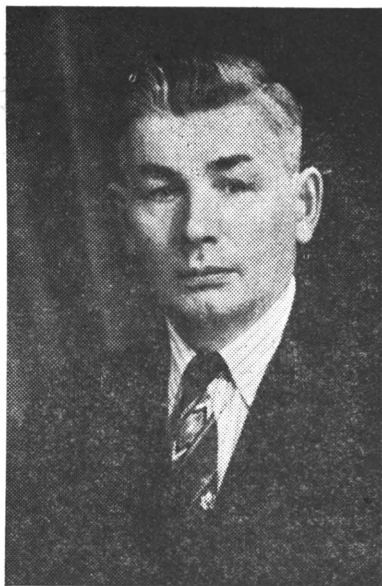

Д. М. Якимець, примірний громадянин і піонір фармер, в околиці Еґрімонт, в Алберті.

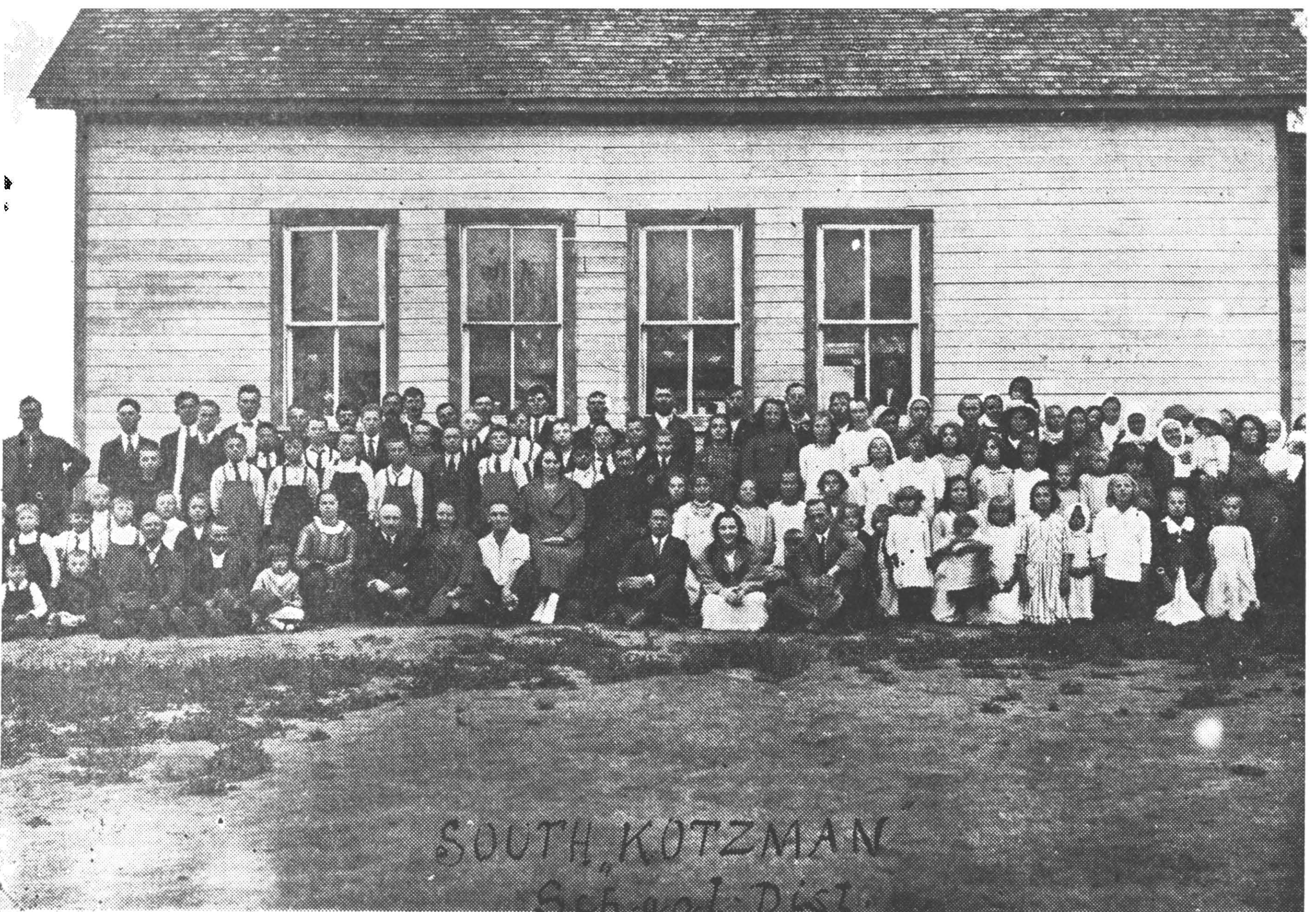

Громадяни і діти школи "Коцман" на першому українському діточому концерті в тій околиці. Концерт устроїв учитель, Іван Никіфорук, 1922-го року.

•

РОЗДІЛ IX.

УКРАЇНСЬКІ КОЛЬОНІСТИ І ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА В КАНАДІ

Не всі горожани даного краю однаково інтересуються ґромадськими справами чи державною політикою так, як сего вимагає устрій держави. — Багато залежить й від свідомости громадян та державної ґосподарки і її проводу.

Коли оселювалися українські переселенці з Европи в Канаді, то цей край був ще звичайною кольонією, хоч мав вже ніби свій уряд. Особливо західна Канада, не була як слід зорґанізованою; була в стані кольонізаційнім і господарка політична провадилася в ній після обставин і вимог.

Український кольоніст як заїхав в цю широку і безмежну країну, а ще як забився далеко в ліси в пустарі, то всякі строї і устрої політично-державні його не обходили і він тим не журився. Знав свої обовязки на гомстеді, а це, рубати ліси, тягати коріння, витягати з землі каміння і заснувати там господарку. А зробить се, то дістане на це "патент", мов медаль піонірського "багатерства" чи відзначення; щось в роді признання.

Аби дістати "патент", мусів такий кольоніст підписати ще декларацію на вірність королевій чи королеви і державі, аж тоді дістав "папери" горожанські. Став горожанином Канади, але не Великої Британії.

Коли приходили федеральні чи провінціональні або й дистріктові вибори, тоді між кольоністів їздили політичні аґенти і поучували нових "горожан" як і на кого мають голосувати.

Лучалося, що бувало рано приїде до фармера оден такий політичний аґент і вчить, що він повинен голосувати на Гаррісона, бо він файний чоловік, а над вечір приїде другий і каже, що Гаррісон сякий такий і всі русини повинні голосувати на Ферґусона, бо його партія русинів до Канади спровадила.

Підчас федеральних виборів дуже часто, ті нові горожани діставали "Горожанські Папери", це залежно було від того, як він прирік аґентови, що буде голосувати на його партію, яка в тім часі мала право видавати ті горожанські папери. Хоч це було проти законно, але за це відвічальність спадала на "аґентів", ані на кого іншого. Лучалося й таке: "що обіцяв пан кожух, тепле його слово". — З цим найбільше клопоту мали наші неписьменні кольоністи. Дехто й патент на фарму дістав, а горожанських паперів не бачив.

Вчасних українських громадян, які вже в початках інтерсувалися політичним рухом між своїми людьми в Канаді знаємо, Теодора Сте-

фаника, Мих. Слободу, Томка Ястремського, М. Диму, Ів. Неґрича, Василя Каракоцюка, Павла Ґіґейчука, Т. Д. Ферлея, Федя Тацюка, Василя Цюпака, всі в Вінніпеґу в Манітобі. Окрім висше згаданих, були люди "політикери" місцеві на кольонії, і ці звичайно грали головну ролю під час виборів.

В Саскачевані "політикою" між українцями журилися П. Швидкий, Іван Пугатий, Михайло Кунь, М. Островський, О. Меґас, Ю. Андрухович і багато других.

В Алберті між українським населенням знані були як політикери, піоніри, П. Кілляр, Павло Рудик, Мих. Ґовда, Петро Зварич, Андрій Шандро, Василь Гаврилюк, Іван Летавський, Вас. Полишій, Вас. Пилипів, Теодор Немирський, Петро Кульматицький, Кіндрат Шеремета і багато других.

У часах української еміґрації до Канади, в Канаді було лише дві політичні партії, і кому не сподобалася одна то голосував на противну, і так на переміну. Часом заходило й таке, що "чия горівка на столі, того право в селі". Ще й приговорювали, "що за ріжниця: одна за вісімнайцять, друга без двох двайцять."...

Більше поважно взялися до політики українські кольоністи в Канаді вже тоді, коли зрозуміли більше анґлійську мову, закони, навчилися читати устави і приписи, чулися більше в дома як на чужині; зрозуміли що всьо добро в краю, походить від народу і його дбайливости, а всьо зло, від їх байдужности і недбальства.

ПЕРШИЙ РУСИН-УКРАЇНЕЦЬ ПОСЛОМ В АЛБЕРТІ

Скоро українські переселенці в Канаді привикли, зрозуміли мову цего краю, вивідалися про звичаї і обичаї жителів і господарів тої багатої землі і самі вони прийшли до свідомости, що й вони є співгорожанами цеї країни, бо повичищували землі з корчів, повитягали пні і коріння та каміння з землі і орали та засівали її золотистою пшеничкою; побудували й дороги в краю комунікацію; побудували на фармах господарства, публичні доми, школи, а там ще й міста та місточка, тоді, як горожани в повнім значінню, почали інтересуватися й дрібною політикою. Іменно: одні старалися бути в шкільній раді тростісами, другі дистріктовими кавнсілменами—радними, інші рівами—війтами в муніціпалах. Всюди там брали живу участь, лиш до посольства не мали відваги. Здавалася їм, гей-би ще не були за досить багаті, та достаточно кваліфіковані.

Перший українець, який ще 1911-го року відважився кандидувати на посла до парляменту в Канаді, це був Василь Головацький, соціяліст. Жив в Вінніпеґу, а кандидував на округ Селкирк в Манітобі. Дістав він заледви 146 голосів. — У вир цеї політики впхнули його Павло Крат і Матвій Попович, редактори і орґанізатори соціял-інтернаціоналістично-

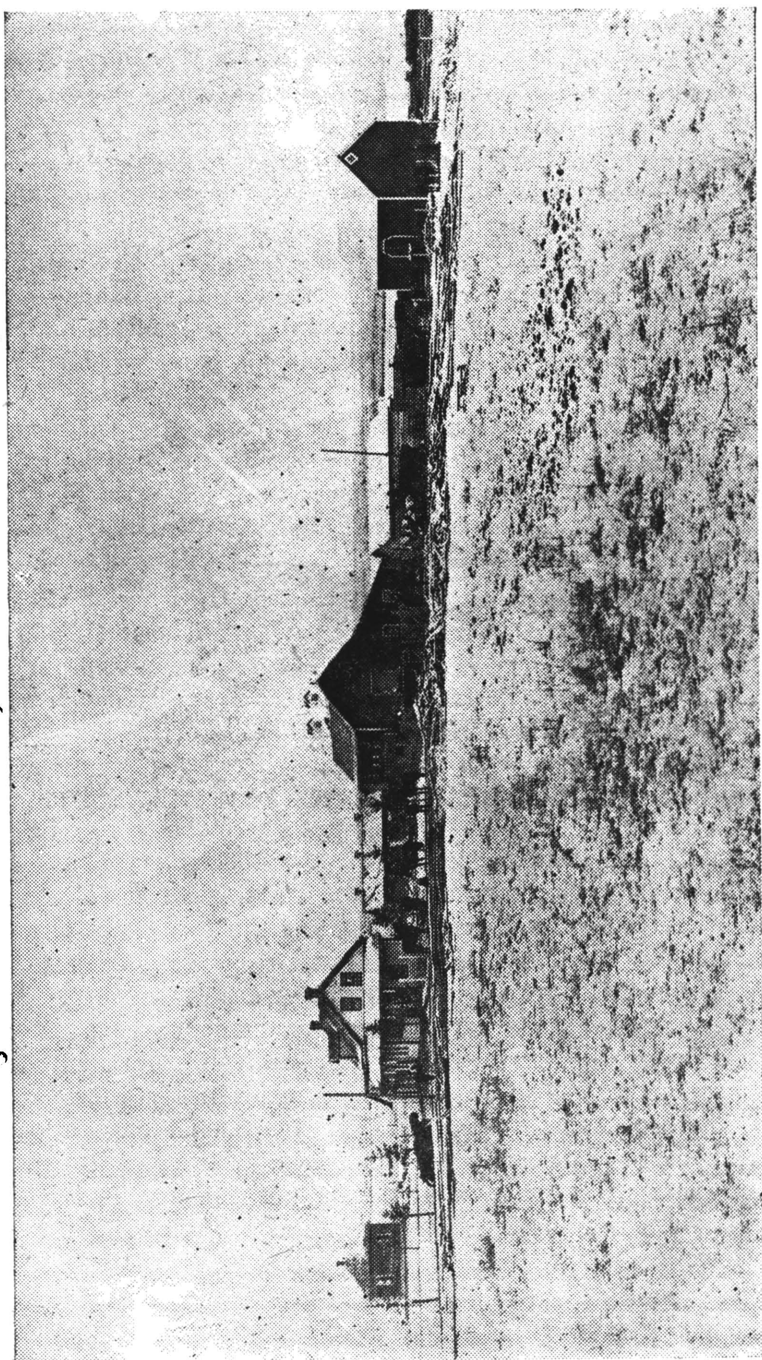

Фарма Андрія Шандри, над рікою Норт Саскачеван, 1912 року в Алберті.
(Андрій Шандро перший руський посол до албертійського парляменту)

го руху між українським робітництвом в Вінніпеґу, а потім ще й поза Вінніпеґом.

Їх соціялістичній пресі тоді, грозило банкроцтво і вони аби здобути будь яких фондів загадали вмішатися в політику, бо водилося тоді, що підчас політичної кампанії можна було дещо зібрати фондів на пропаґанду політичну, і з боку дещо дістати. Цей звичай, вони і потім часто обсервували хоч були певні, що їх кандидат не мав шансів.

По цій тоді першій політичній пробі, В. Головацький нагнівався на своїх товаришів і незадовго лишив їх, бо подався до секти "Руссалістів" і виїхав з Вінніпеґу до Зєдинених Держав толкувати "біблію", там й помер. В чотири роки потім, Павло Крат тоже лишив "інтернаціонал" і 1915 року дався висвятити на презбитеріянського проповідника в Торонто, Онтеріо.

З тої "трійці" лишився на давному пості, лише Матвій Попович. І він на половину від українців відлучився, бо посватав єврейку і шваґри тоді, помагали йому в розбудові інтернаціоналу між несвідомим тоді ще середно-европейським елементом в Канаді.

Рішучий і дійсний політичний рух між вчасними українцями кольоністами в Канаді, почався 1913-го року в провінції Алберті. Називаємо це політичним рухом, бо він дійсно заслугує на таку назву. — З чого, ким і як він починався:

В половині січня 1913-го року, розвязано в Едмонтоні парлямент і проголошено нові вибори на день 21-го квітня, 1913 року.

Свідоміші українці тоді, як Роман Кремар, Павло Рудик, Петро Зварич, і другі, порадившись між собою, що пора аби українці в цих виборах взяли активну участь. Бо, по розподілах виборчих округів, є вигляди, що українці можуть при добрій волі і організованности та згоді, вибрати що найменше три посли. То чом-же не поставити українських кандидатів? Але як до цего взятися?... І Р. Кремар піддав гадку, щоб скликати всенародне віче, яке й відбулося з початком лютого в місточку Чіпмен, Алберта.

Виборчі округи, які вже тоді були заселені русинами, так вони тоді ще себе називали, були Вікторія, осередок місточко Ламонт; Витфорд, осередок околиця Шандро; Веґревіль, осередок місточко Веґревіль; Верміліон, осередок місточко Менвіль аж на північ по ріку Норт Саскачеван. І округ Сторджен, осередок Еґрімонт. Були ще й другі округи де мешкали українці тоді, але вже меншим числом як у висше згаданих. Найбільший процент мешкало українців в окрузі Витфорд, і на цей округ була певна надія, що як де інде не вдасться вибрати свого чоловіка, то там певно виберуть. Так і сталося.

Народу на "віче" до Чіпмен приїхало багато із всіх закутин української кольонії. Здалека їхали два дні кіньми, а їхали, бо цеж перше народнє віче!

На вічу виголошували промовці високопарні патріотичні промови і це імпонувало вічевикам.

У бесідах натискалося найбільше на те, аби підчас офіціяльних конвенцій в дистріктах, виборці старалися ставити своїх людей в кандидати.

Н. і П. Буяр, піоніри почтарі і склепарі в околиці Давнінґ, Алберта.

Тоді хтось з публики запитав предсідателя: "Добре, що ми тут радимось, але не знати чи партія згодиться на наших кандидатів?" — На салі счинивсь шмер, всі звернули голови в сторону звідки вийшло це питання.

Питання, "що партія скаже", забило клина в цілу справу. І ті, що мали які такі "жнива" і заняття в часі виборів, скоро вицофалися з салі на двір і там почали між собою нараджуватися.

Партію, яку мали на увазі вічевики, то була партія ліберальна, яка була тоді при кермі в Албеті. І присутних вічевиків, які до цього часу підчас виборів попірали все цю партію, на салі була велика більшість.

Дехто із ініціяторів віча завважив, що з цеї гречки муки не буде, скоро затягнув кожуха на плечі і поїхав в свояси, до дому. Лишилися лише ті, що хотіли повести справу так, аби був вовк ситий і коза ціла. І обміркували:

Рішили вислати з "віча" резолюцію до премієра Ситфона в Едмонтоні, висловлюючи при цім бажання і сентімент віча.

Резолюцію цю подаємо в цілости в анґлійськім тексті так, як вона була надрукована тоді, в Едмонтон "Булетін", під наголовком:

February, 1913.

RUTHENIANS ARE WITH GOVERNMENT

Large Gathering Held at Chipman at Which Resolution Approving the Sifton Administration is Unanimously Passed.

A delegation of Ruthenians waited on Premier Sifton a few days ago and presented him with a copy of the following resolution, which was passed at a large gathering of Ruthenian delegates held at Chipman:

Resolved, That we convey to the Honorable A. L. Sifton, Premier of Alberta, our high regard for and confidence in him, and for his Government and the private members supporting him, in whose constituencies the majority of our people are his strong supporters.

That we bespeak from him and them, the same equitable treatment in the future that we have had in the past.

Resolved, That we appreciate the Franchise which is granted as freely to us as to any other people of foreign birth and in the exercise of that privilege and of the privilege of nomination as a political candidate, we do so as Canadian citizens.

Resolved, That, while we are proud of the country of our birth, and desire over to keep before us its highest ideals, we recognize that in this, our adopted country, we as citizens are accorded all the rights and privileges of Canadian citizenship and that we believe it to be our duty to work in harmony with all our fellow citizens to build up a united and prosperous nation without distinction of race or creed.

We believe this to be not only our duty, but in the best interest of ourselves and our children, today and of future generations. who, we confidently believe, will be intimately associated with the social, commercial and political life of this great free country of our adoption.

Олекса Сливінський і родина на фармі в Ту Гілс, Алберта. До Канади приїхав хлопцем 1897-го року, з села Ясенів, повіт Городенка в Галичині. На початках працював як робітник і потім оженився з Марафтою Гордійчук і оселився на фармі. До 1941 року тішився гарною родиною і 960 акровою фармою.

Василь Якимець, піонір фармер, сторник і готельник в Елк Пойнт, Алберта. Хоч ще малим хлопцем лишився бідною сиротою у селі Серни, повіт Яворів, Галичина, то до Канади дістався аж вже в 1911-му році, за ощаджені гроші, які заробляв у наймах, то за 30-ть років побуту в Канаді, міг вже тішитися своїми здобутками. А не приходили вони з медом.

НЕУДАЧА НА КОНВЕНЦІЯХ

На "всенародне віче" в Чіпмен, приїхали русини всіх станів і поглядів, і погодити і вгодити всім, було неможливо, бо кожда ґрупа хотіла би висунути свого кандидата; ну, а на всіх не було місця. — Незабуваймо й про це, що у тих часах наші в Алберті були дуже між собою розсварені за "віри". І аспіранти на кандидатів знали це, тому ніхто не мав смілости зголошуватися на кандидата, а чекав на "чойс" вічевиків, а ці цего не рішили. Всі розстроєні відїхали домів і чекали аж до офіціяльних ліберальних конвенцій, як виборці і їх делеґати рішать. Мовчали і чекали, а тим часом чужинці робили свою роботу між руськими виборцями.

Одинокий, що підготовив в свою сторону делеґатів був, Андрій Шандро, в Витфорд дистрікті. Всі другі, очікували готових "голубців".

ВИБОРЦІ НЕ ВДОВОЛЕНІ

Делеґати, яких вислав "нарід" на ті офіціяльні конвенції, далися повертіти з середини і це завважили наші кандидати і через це навіть не старалися висувати свого імени підчас конвенцій. Номінацію отримали у висше згаданих, окрім Витфорд, дистріктах, чужинці. — Це неподобалося деяким виборцям і викликало між сусідами невдоволення. Мовляв: "ади, партія любить русинів, як вони її поперають, але коли приходиться русина вибрати послом, то вона до него обертається хвостом". Хоч по справедливому сказавши, цей закид не мав підстави, але таким сентиментом дехто послугувався.

І невдалося нашим поставити своїх кандидатів на ліберальних конвенціях, тоді—виборці округа Веґревіль, запробували щастя на консервативній конвенції, яка відбулася 31-го березня, 1913 року в місточку Веґревіль, Алберта. Перед тим повели широку аґітацію в дистрікті, вибрали більшість делеґатів українського походження і були певні, що вдасться їм номінувати Петра Кульматицького на кандидата з рамени консервативної партії.

Означеного дня Веґревіль аж душився від натовпу. На конвенцію приїхали не лише делеґати, але й фармері з округа, всі з надією, що тріюмф буде по їх стороні.

Тавн Гал — саля, була виповнена по береги. Там піднеслася куртина і ззакуліс вийшов консервативний комітет, а між ними і Петро Кульматицький. На сали понеслися гучні оплески. Президент місцевого консервативного клюбу містер Фрейзер, отворив конвенцію.

Делеґати українці розглянувшись кругом, затирали руки з вдоволення, що їх більше як других; певні, що побіда по їх стороні. — Інакше однак міркували не українці.

Секретар прочитав процедуру, після якого порядку годиться перевести конвенцію і другі партійні справи. — Хтось вносить, щоб вибрати "номінаційний комітет" і той обміркує про кандидатів. Внесок перейшов.

За внеском голосували й українці. Не розуміючи політичної ключки, допустили навіть до того, що у номінаційний комітет увійшло більшість неукраїнців.

Підчас коли номінаційний комітет за кулісами раду радив, тоді на салі говорили бесідники на політичні теми.

За пів години на естраду увійшов "форман" номінаційного комітету і заявив, що кандидатом на дистрікт Веґревіль, номінований містер Моррісон, місцевий адвокат.

На сали счинився гамір і понеслися голоси протесту. Українці жадають голосування. Предсідник переконює їх, що номінація перейшла правно.

А. Зигмант, делеґат з Іннісфрі, прискочив до стола хватив реєстрову книжку і втік з нею на двір. За ним пігнався секретар і мійський по-

ліцман Б. Роджерс. — Українські делеґати зрозуміли в чім діло і собі кинулися ратувати Зиґманта, за тими побігли відтак ще й інші.

І не взяло багато часу, як билися делеґати на сали, на коритарі, на улици і відтак на торговиці в місті.

"Війна" тревала майже годину і отихомирила войовиків заледви обідна година. Патролювали лише не великі ґрупи по улицях Веґревілю, чи не наступає ворог.

Зиґмант з книжкою сховався і не показався аж по обіді, і шпурнув книжкою в поліцмана кажучи, "то ейч" з вашою книжкою, ми собі виберемо кандидата й без вашої книжки. Так й сталося.

Десь коло другої години по обіді зібралися невдоволені делеґати на торговици і запропонували, аби Петро Зварич, приняв кадидатуру независимого кандидата на посла на округ Веґревіль.

Петро Зварич був на місці і сейчас вискочив на фармерського воза і заявив:— "До сього часу, я ревно попірав ліберальну партію, але в цій політичній кампанії завважив, що "як ліберальна так й консервативна партія не трактують русинів українців як горожан, тому принимаю вашу пропозицію і буду кандидувати як незалежний кандидат на посла сих виборів з округа Веґревіль." — Оплески . . . !

На округ Вікторію, згодився кандидувати як незалежний український кандидат, Мих. Говда, а на Вермиліон, Григорій Крайківський. Всі приклонники колись, ліберальної партії. А Павло Рудик з Едмонтону, кандидував як незалежний ліберал на против Андрія Шандри, правительственного кандидата у Витфорд окрузі. Було там ще й двох анґлійців, іменно: Др. Коннолі, независимий ліберал і Дик Гюстон, консерват.

Андрій Шандро, перший русин послом в Алберті, 1913. Родом з Руського Банилова, на Буковині. До Канади приїхав хлопцем з родичами, 1898-го року.

Павло Рудик, перший українець склепарем в Канаді, готельник і властитель камениці в Едмонтоні, Алберта.

В окрузі Сторджен, де кандидував міністер просвіти І. Р. Бойл, ніхто з українців не важився кандидувати.

По виборах, які відбулися 21-го квітня, 1913 року, ніхто з незалежних українських кандидатів не вийшов побідно. Вийшов лише Андрій Шандро, як правительственний кандидат русин, у Витфорд дистрікті.

ПРОВІНЦІОНАЛЬНІ ВИБОРИ І УКРАЇНСЬКІ УЧИТЕЛІ В АЛБЕРТІ

По сензаційних виборах 1913-го року в Алберті, І. Р. Бойл, став дальше міністром просвіти в Алберті і не забув русинам того, чого вони йому і його партії наварили. І аби пімститися на них, він винував за це, ось тих горстку, як він називав, "ґалішен тічерс", мов би то вони були тими політичними інстиґаторами і побудили русинів вибірати своїх людей на послів. В такім змислі переконував його Мих. Островський, руссофіл з Лемківщини в Галичині, а ліберальний орґанізатор між русинами українцями в Алберті.

Не взяло більше як місяць по виборах, як то п. Бойл за одним почерком пера сканцелював тим "ґалішен тічерс" перміти. Бо учителювали тоді трох українських студентів в Алберті з Алберта Каледж, Н. Ґавинчук, М. Ґошко і П. Божик. Сім студентів з Манітоба Каледж в Вінніпеґу і мабуть трох українсько-анґлійських учителів з третої кляси цертифікатом на Манітобу. Всі безперечно, пермітники. Бо тоді кваліфікованого українського учителя на Алберту ще ані одного не було. — Перший українець, який скінчив "Нормал" в Алберті, то був Василь Курієць, але аж в 1916 році.

Пан Бойл думав, що як понагонить тих учителів, то й збудеться клопоту; бодай на чотири роки буде мати спокій і русини станутъ в Алберті назад покірними політичними "козами". Та не так сталося. Його "указ" обурив тих покірних русинів до крайности і ціла українська кольонія запротестувала так, що потерпів на тім і п. Бойл, а ще гірше ліберальна партія в Алберті.

Русини, котрі колись при виборах ревно поперали ліберальних кандидатів, від тоді, стратили своє давне довірря як свободолюбивої партії, яка все і всюди перед виборами чванилася своїм лібералізмом і приятельством Русинів в Канаді.

ТРОСТІСИ ШКОЛИ КОЛОМИЯ, СТАНІСЛАВІВ І БУКОВИНА ПЕРЕД СУДОМ

"УКАЗ" пана Бойла обурив не лише податковців шкільних дистріктів де учителювали українські учителі, але майже цілу українську кольонію в Алберті.

Шкільний дистрікт Коломия, де учителював Іван Ґеник, студент на другому році фільозофії на манітобському університеті, не приняв анґлійського учителя, якого привіз офіціяльний тост, Р. Флечер. Те саме зробили податковці школи Станіславів, де учителював Я. С. Микитюк,

учитель з Манітоби. За це вони опинилися перед судом. Там заплатили гривною і дістали напімнення: "що ордер, є росказом".

Податковці школи Буковина, де учителював В. А. Чумер, учитель з Манітоби, не робили жадної обструкції, а спокійненько без гомону і нарікання, податковці побудували приватну школу зараз в сусідстві публичної, лише через межу і в ній учитель Чумер вчив дітей по приписам закону, а на науку до публичної школи, де Р. Флечер привіз "кваліфікованого" албертійського учителя, не післали ані одної дитини.

Смілість і упертість буковинців, скомпромітувала пана Бойла; не на здоровля це було і "русскому" послови, бож це діялося в його дистрікті і майже під його порогом.

Хоч закон позваляв тоді на приватні школи в провінції, але аби піти в супереч розпорядкам міністерства просвіти і побудувати приватну тоді, коли там вже була публична школа, це понижало престіж пана Бойла. Такого глуму він не міг знести. А що найбільше, докучали йому консервативні посли, закедували йому диктаторство і політичну нетерпимість.

Аби увільнити себе й перед своїми товаришами по партії і відвернути від себе в другу сторону публичну опінію, він всю вину звалював на тих "росшен"-"ґалішен" та "буковинієн" "тічерс". — Он що писалося тоді в англійській ліберальній пресі, Едмонтон "Булетін" з дня 20-го серпня, 1913. Подаємо в анґлійськім тексті—так, як було там надруковано:

CONTROL OF RUTHENIAN SCHOOLS IN ALBERTA MUST BE FIRMLY MAINTAINED

Vigorous Measures Adopted to Ensure English Education For Children of Foreign Parents

TEACHERS FROM MANITOBA SUMMARILY DISMISSED

Minister of Education Deals Firmly With Refractory Galician School Trustees

The department of education for Alberta has a real live problem on its hands in connection with the education of foreigners. The Galicians have been putting up a big fight to get control of the schools in their own districts and install Galician teachers. A number of Galicians who had been employed in Manitoba schools came here last spring and were at once istalled by the Galician school boards.

It is stated that many of these so-called teachers were scarcely able to speak and write English. When this condition of affairs was discovered

by the department, Mr. Fletcher, the supervisor of schools among foreigners, was instructed to at once have properly qualified normal school trained teachers placed in these schools.

In a number of cases the foreign teacher refused to quit and as the Galician school board refused to dismiss him, the Hon. John R. Boyle, minister of education, appointed Mr. Fletcher, as official trustee and he at once proceeded to dismiss the Galician untrained teacher and install the regular teacher.

SCHOOL TRUSTEES OBSTRUCT

The opposition raised was so strong in the Kolomea and Bukowina school districts that it was necessary to have the school trustees brought before a magistrate and fined for interfering with the qualified teacher in the discharge of his duty. In the case of the Bukowina school district the parents of the children have now decided not to send their children to school.

The Hon. J. R. Boyle, minister of Education, interviewed on the subject today, stated that if these Galicians continued to absent their children from school the Truancy Act would be put into force against them. Mr. Fletcher is meanwhile acting as official trustee and he sees to it that the district pays the salary of the properly qualified teacher.

STRONG MEASURES NECESSARY

In Manitoba the Galicians were allowed to get control of their schools with the result that children are growing up in the province unable to speak a word of English. Mr. Boyle emphatically declared that no such state of affairs would be permitted in Alberta.

"This is an English speaking province," said Mr. Boyle, "and every Alberta boy and girl should receive a sound English education in the public schools of the province."

Mr. Boyle added that there appeared to be an active organization among the Galicians to acquire control of the schools and have them conducted by Galician teachers in their own language. It was evident that strong measures on the part of the department of education would be required to keep control of the situation in the foreign settled districts.

NO FAVORITISM

"The policy of conducting the school by teachers speaking the English language and teaching in English with no favoritism in the matter of teachers certificates, is one that should appeal to the people of Alberta as a sound education policy and should have the support of the great majority of people in the province."

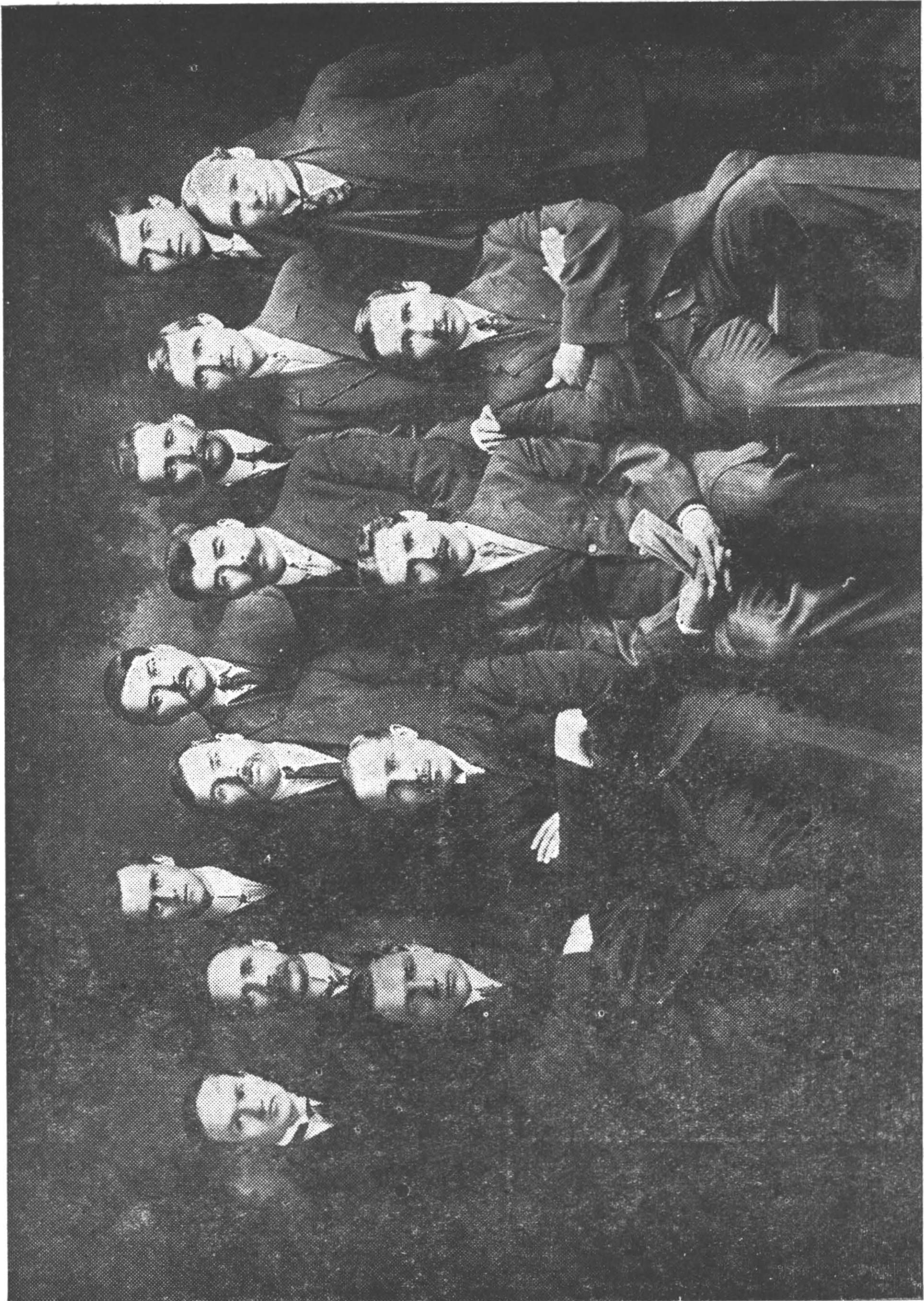

Комітет Оборони Рідної Мови, в публичних школах на українських кольоніях в провінції Алберта, підчас переслідування українських учителів в цій провінції, 1913-14 р.

Сидять з ліва на право:— Роман Кремар, В. А. Чумер, Ник. Андріїв і Гнат Кокура. Стоять 1-ший ряд:—М. Фербей, Ясенчук, Костик, В. Фербей, С. Гура і Г. Кебич. 2-гий ряд:—Ст. Фодчук, Ю. Лазарук, Г. Боднарук і Д. Яремко. Всі з Едмонтону, в Алберті.

"НОВИНИ" РЕАГУЮТЬ

Українська часопись "Новини", що виходила тоді в Едмонтоні, на появу статті в "Булетін" про "Ґалішен Скулс" в Алберті, дня 22-го серпня, 1913 р. писала:

"ЛІБЕРАЛИ ВИПОВІДАЮТЬ ВІЙНУ УКРАЇНЦЯМ"!

"Органи правительства "Кепітал" і "Булетін" грозять, що відберуть русинам право розпоряджатися власними школами"!

"НЕГІДНІ БРЕХНІ МІНІСТРА ПРОСЬВІТИ. ВИЇМКОВІ ЗАКОНИ ПРОТИ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ".

Ліберальна подяка.

Отсе вам, албертійські Русини, чорне на білім, як віддячується вам ліберальна партія за вашу довголітну, вірну службу для неї, за її попирання. Се вам доказ, як любить вас те правительство, котре вашими голосами побідило при послідних провінціональних виборах. Се вам сповнення обіцянок, котрі вам робили Сіфтони, Бойли, Олівери і прочі ліберальні подвижники. "Що затягнеш пером, того не витягнеш і волом" і отсе як раз той доказ "любови" ліберальної партії до Русинів, котрого ліберали не змиють вже жадними ласкавими словами, жадними обіцянками.

В дикий, безличний спосіб взялася до нагінки на "вірних" Русинів ліберальна партія. А брехні і образи на Русинів вийшли не від якоїсь невідвічальної одиниці, а від міністра просьвіти, бо "Булетін" ще й підчеркує слова пана міністра, того міністра, на котрого ви голосували в виборчім окрузі Сторджен.

З того, що обі ліберальні щоденні часописи в Едмонтоні заняли однакове становище проти Русинів, треба вносити, що ціла ліберальна партія під проводом премієра Сіфтона, того самого Сіфтона, котрого Русини вибрали своїми голосами в окрузі Верміліон, виповіла війну українському народови, війну на смерть і життє — се річ ясна з наведених статтій.

Імпертиненські претенсії

"СЕ Є АНҐЛІЙСЬКА ПРОВІНЦІЯ", кричить Бойл, "І КОЖНИЙ ХЛОПЕЦЬ ТА КОЖНА ДІВЧИНА В АЛБЕРТІ МАЄ ДІСТАТИ АНҐЛІЙСЬКЕ ВИХОВАННЄ".

А придуркуватий редактор Булетіна зі своєї сторони відкриває не менше страшну річ: "ҐАЛІШЕНИ ПРИГОТОВЛЯЮТЬ ВЕЛИКУ БОРОТЬБУ ЗА ЗДОБУТТЄ ВЛАСТИ НАД ШКОЛАМИ У ВЛАСНИХ ДІСТРІКТАХ. . . ."

Чи може бути щось страшнійшого, як коли чоловік схоче бути паном у ВЛАСНІЙ хаті?

В албертійських лібералів злочинець є той Русин, котрий приловить п. Бойла в своїй коморі, або п. Флєчера в своїй стайни і зверне йому увагу, що він злодій. Се є англійська провінція і тому п. Бойл має право красти з руської комори що йому подобається, а п. Флєчер має право вивести з руської стайні найліпші коні, коли йому схочеться,— бо він Анґлічанин. Чи може вже дальше зайти звиродніла льоґіка?

На щастя занадто маємо ще пошановання для дійсно-культурних Анґлічан, аби робити з дурних висловів дурного міністра та дурного редактора висновки, що загал Анґлічан поділяє розбишацькі претенсії албертійських ліберальних міністрів та редакторів.

Ми знаємо дуже добре пословицю Анґлічан: "Май гом із май кестл" — "Моя хата се моя твердиня" і знаємо, що Анґлічанин, як би приловив в своїй коморі або стайни непрошеного господаря, то не чекав би навіть на суд, а розправив би ся з ним коротшою дорогою, так само, як і Русин.

Школа, котру громада для себе будує, є власностию громади і всім панам міністрам до неї засі. Пан Бойл так само не має права нею розпоряджатися, як не має права лізти до чужої комори.

Підставою канадійської конституції є самоуправа громадян, а не диспотизм політичних авантурників. Закони ухвалені парляментом Алберти, є вказівкою, як мається провадити школи в провінції, ані міністер просьвіти, ані всі міністри разом не мають права установити жадного закону нового, ані не мають права касувати жадного закону. Надужиття урядником закону є найбільший злочин, який можна поповнити в конституційній країні.

Албертійський міністер просьвіти, Бойл, мусить бути або простий дурак, що не знає шкільних законів Алберти, або злочинець, що переступає канадійську конституцію....

Міністер бреше

Пан міністер просьвіти бреше, коли апелює до самолюбства анґлійських джінґоїстів словами, з яких можна б вирозуміти, що ніби в Алберті всі інші мови по школах заборонені, а дозволена лише анґлійська мова. Параґраф 139 шкільного ординансу каже, що в школах можна учити всякої іншої мови, якої лише родичі бажають.

Пан міністер просьвіти бреше, коли говорить, що Алберта є анґлійська провінція. Алберта є канадійська провінція, в котрій рівне право мають всі народности, що її заселюють, отже й Русини, котрі становлять процентово одну з найчисленнійших народностий провінції. Не знати сего, се вже вершок невіжества, який дискваліфікує пана міністра просьвіти занимати становище навіть кінного полісмена у провінції.

Дальше безлично і підло бреше міністер просьвіти, коли твердить, що з Манітоби поприїздили учителі, які не вміють говорити по анґлійськи. Так безлично брехати міг би хиба біблійний Ананія. Міністер про-

сьвіти наводить для приміру два шкільні дістрікти, з котрих герой Флечер попроганяв “незнайків учителів” — дістрікти Коломию і Буковину. Якіж там учителі? В Коломиї вчив пан Іван Ґеник, студент другого року фільозофії на манітобськім університеті. В Буковині вчив п. Василь Чумер, дипльомований учитель з Манітоби, учитель котрий скінчив в Вінніпеґу з гарним успіхом учительський семинар і через шість літ постійно учителює в державних школах, на загальне вдоволення манітобського міністерства просьвіти та усіх інспекторів та громадян. Яке лице має Бойл твердити, що давно іспитований учитель і студент університету не вміють говорити по англійськи?.... Дійсно треба мати хиба лице проститутки, аби щось подібного без сорому твердити перед англійською публикою.

“Ґалішен”

Як же називати се, що пан Бойл та Булетін і Кепітал як раз при сій нагоді відгребали слово Ґалішен, сего по просту не розуміємо. Закидати міністрови просьвіти незнання того, що нема нігде в світі такого народу, щоби називався Ґалішенами, а є лише Русини, Поляки, Німці, Жиди і т. др. народности, що походять з провінції в Австрії, званою Галичиною, а котрі поміж собою не мають нічого спільного крім щирої ненависти, і що остаточно є ще в Еспанії провінція Ґаліція, з котрою Русини не мають нічого спільного, закидати аж таке велике незнання міністрови просьвіти — рівнялобся з образою усіх культурних Анґлічан, що замешкують цю провінцію, бо ж про те, що нема в світі ні ґалішенської мови ні ґалішенської народности, знають вже навіть кавбої і свинопаси, не то міністри. Закидатиж знов, що міністер просьвіти в Алберті в безсильній злости хоче пімститися тим, що прозиває Русинів уличними словами “Ґалішен”, як найзвичайнійший батярина, то й се буде образа для Англічан, що такого упавшого індівідуа посадили на міністерське крісло.

Нехай хиба світ сам осудить його після його вчинків.

Однакож і на тім ще годі скінчити. Ми закинули Бойлови, що він переступає канадійську конституцію.

Безправства

Що Бойл чи Флечер жадав від учителів, аби вони резиґнували, се брехня. Флечер відразу привозив учителів-Англічан на українські кольонії і викидав українських учителів без жадних формальностий, як простий кат з рамени міністерства просьвіти. Ми се можемо доказати в суді.

Ніхто не звертав громадянам уваги, що міністерство просьвіти не одобрює українських учителів, противно шкільні інспектори висловлювали похвали викиненим учителям за їхні добрі успіхи в школах, Флечер спадав на кольонії несподівано, і відразу привозив з собою нових учителів. І коли стрічався з опором, то лиш тому, що тростіси обста-

вали свої конституційні права. Ніхто їх не повідомляв, що вони завішені в урядованню, ніхто не давав їм знати, що робляться які кроки в сім напрямі або що установлено понад ними універзального офіціяльного тростіса на цілу Алберту, Флечера. Міністер просьвіти провокував українських поселенців і просто за чудо треба вважати, що Флечер не стрітився з правом лінча. Бо певна річ, що колиб так провокуючо поступив хто против Анґлічан, вони його не пустили би зі свої кольонії живого.

Хто дав право Бойлови установляти офіціяльного тростіса? На якій підставі? На се питання нехай відповість Бойл і тоді доперва нехай відкликає ся до публичної опінії з просьбою о симпатію.

Хочемо учитися

Русини не протестували і не протестують против анґлійської мови. Русини бажають знати по анґлійськи і чим будуть знати більше, тим ліпше. І Русини перші прогнали б того учителя, що не вміє по анґлійськи, а прийшов на їх кольонію, як учитель. Коли ж хочуть Русинів за учителів у своїх школах, то не лише тому, що найлучший анґлійський педаґоґ не навчить нічого дитини, котра його не розуміє, з котрою він мусить розмовляти на міґи. Через десять літ учили в школі Буковина учителі-Анґлічани, учителі, яких присилав сам пан Бойл, і який наслідок їх науки? Ані одна дитина не вміла ні не розуміла по анґлійськи, а коли читала з книжки, то машинально без розуміння прочитаного і доперва правдиві початки анґлійської мови дав їм пан Чумер, так що тепер діти не лише розуміють, що читають, але й можуть рахувати і. т. д. Одинокий результат научування анґлійськими учителями був, що діти "читали". Учитель може часом і з добрими інтенціями був, остаточно безрадний опускав руки і вдоволявся тим, що дістав пейду. Тай тепер, як бачиться, головною задачею Флечера є пільнувати, аби його улюбленці, установлені на перекір податковцям учителями, дістали свою пейду, бо чому ж властиво зазначує се Булетін як факт великої ваги.

Боїться своєї тіні

І нехай собі пан Бойл не думає, що се лише звичайний собі натяк, квестинуючий його висказ, що "фаворитизм не відограє тут ролі". Бойл безлично брехав, як се говорив і знав про се, що брехав. Ми приготовані представити йому свідків, що чули з його власних уст: "Школи в Алберті держимо для своїх приятелів". Хто розуміє політичні махінації албертійських лібералів, тому не треба пояснювати, хто є ті "приятелі" і чому манітобські учителі опинилися в клясі неприятелів. От, де кіт закопаний! Не о анґлійськість так дуже ходить міністрови просьвіти, а о партійні інтереса ліберальної партії.

Вершок безличности

Яка безгранична безличність сего ліберального політика, видно оста-

точно з його такту на манітобську шкільну систему. Албертійський міністер просьвіти відважується твердити, що в Манітобі Ґалішени мають власть над школами і в наслідок сего в тій провінції виростають діти, що не вміють словечка по анґлійськи. Чоловікови, що воює такими арґументами, одинокою гідною відповідю є хиба плюнути в очі; тверезий чоловік щось подібного не сказав би.

Страхи на ляхи

Інтересованим звертаємо увагу на те, що говорить закон про занедбання дітий, яким ґрозить недоварений міністер просьвіти в Алберті:

"ЧАПТЕР" 8

ЗАКОН ВІДНОСНО ЗАНЕДБАНИХ ДІТЕЙ І ПРИМУСОВЕ ВИШКОЛЕННЯ ДИТИНИ, ЗВУЧИТЬ:

" 3. Кожда дитина, що дожила вже віку сім літ, а не перейшла повного віку чотирнайцяти літ, має ходити до школи через цілий сезон, через який є отворена школа в дістрікті, в якім дитина живе, хиба як буде оправдана від ходження до школи з причини нисше вичислених.

2—"д". Під "школою" має ся розуміти публичну або сеператну школу або приватну школу, в котрій реґулярно вчиться читання, писання, анґлійської літератури, англійської граматики, ґеоґрафії і аритметики."

Школа Буковина

Школа Буковина заложила приватну школу в котрій наука провадиться згідно з сими параґрафами, і тому коли прийде там Флєчер, чи який інший кат, настановлений міністром просьвіти, можете за ним свистати, скільки вам схочеться, а в разі якого випадку в сім чи іншім шкільнім окрузі, пишіть сей час або удавайтеся лично о пораду до редакції "НОВИН".

Іван Капіцький і родина, піоніри околиці Сунленд в Алберті і орґанізатор шкільного дістрікту "Буковина", а потім борець за права української мови в публичних школах між українськими переселенцями в північній Алберті.

Нехай пан Бойл вчить мухи по наших кольоніях, або ні то най вперед сам піде на пару літ до школи та трохи вицивілізується, бо йому ще далеко до того, щоби був чоловіком".

Веґревіль "Обзервер" боронить п. Бойла

Веґревіль "Обзервер", англійський ліберальний тижневик, виходив в місточку Веґревіль, Алберта, і з нагоди провінціональних виборів 1913-го року, а там ще й з нагоди висше наведених клопотів заподіяних міністром просьвіти Бойлом, в українських шкільних дістріктах, старався обороняти політику Бойла, а всю вину звалював на українських патріотів і учителів та посуджував українців за сеператизм, не менше, від едмонтонського Булетіна.

Одну із його тодішних статтій, з дати 10-го вересня 1913 року, поміщуємо по англійськи, так як вона в цілости була надрукована в "Обзервері":

TAKING THE LID OFF

A Prominent Ruthenian Discloses Some of the Inside Working of the Alleged Protest Against English Teachers

The Observer has surely contrived to get into the middle of a warm controversy respecting the so-called Ruthenian schools. Now we are in it, however, we will stay in it to the bitter end. As it is the only newspaper published within this district, so largely settled by Ruthenians, the Observer is naturally used as the vehicle of expression, both by those favoring the employment of Ruthenian teachers and by those who take the opposite view. In so far as the use of space is concerned both sides look alike to us, and we will cheerfully give any reasonable amount of space to those who wish to discuss this matter with moderation, and to contribute light rather than heat, to the debate.

The following statement was made to the Observer by a well-known Ruthenian this week. It discloses some few things hitherto more or less unknown to the public generally:

The attitude of the Alberta Department of Education toward Ruthenian teachers has called out in Ruthenian papers as well as in some English Conservative papers a vigorous campaign against the head of the Department and many of the officials as well. In the Ruthenian weeklies this campaign is directed against all English speaking people and they are the victims of such terms as "bums," "cowboys," "fools," etc. These may be seen in copies of the Nowyny and the Canadian Ruthenian. These papers are also endeavoring to excite the entire Ruthenian settlement against the Department for its supposed unfavorable treatment of them. For that reason the Ruthenian patriots are asked to attend meetings in their districts to protest against the Department.

To understand the situation we have to go back to the 14th of January, 1913, when a Ruthenian mass meeting was held in Vegreville with the idea of establishing a Ruthenian Independent Political Party in Alberta. The idea was brought up by R. Kramar and Paul Rudyk

after they had taken a trip to Winnipeg and had conversed with Manitoba politicians. At that famous meeting the Ruthenian Liberals (like Svarich, Shandro, Gowda, Fujarchuk, etc.) were nearly terrorized into withdrawing themselves from the Liberal party and joining the one which stood for the Ruthenian National demands.

And what are these demends:

Mr. Kramar, in placing them before Hon. Mr. Boyle, demanding among other impossibilities, even a "Ruthenian University for Alberta."

The intention was to lay before the Minister conditions which they knew would not be acceptable, than after being refused, (which they knew would happen), they could attract the notice of the Ruthenian public to the Conservative party, on the grounds that they had assurance if the Conservatives were in power in Alberta, all Ruthenians demands would be satisfied. Immediately after that delegation waited on the Minister, the Conservatives started a Ruthenian weekly, "Nowyny," under the management of the said Mr. Kramar. The Board directing the so-called Ruthenian Independent Party also nominated at the same time five Ruthenian Independent candidates, in the hope only, that their candidates would draw all Ruthenian votes, and in that way assure the election of the Conservative candidates. For the election campaign they brought up from Manitoba prominent Conservative Ruthenian leaders, Messrs. Ferley, Czumer, Kuminsky, etc., to help Conservatives to be elected through work done for the Independent Ruthenian Candidates. At the same time all the Ruthenian papers commenced an agitation to excite their countrymen against everything which is not Ruthenian. How well their work was done was shown in that famous free-for-all fight in Vegreville on March 31st.

In all these disturbances the Ruthenian teachers were taking the lead. After the election many of them remained in Alberta in order to prolong their Conservative and separatist activities. These Ruthenian teachers have only one idea, and that is to instruct the children and parents that as they were persecuted in Galicia by Polaks, in Russia by Russians, so they are persecuted in Canada by English fanatics; at election time their idea is to work against the Government. We all saw teachers Czumer, Sytnik, Bozik, Mykytiuk, etc., on the platforms at Vegreville and Mundare talking to the people and telling them that "the rule of English cowboys is finished; we are now in charge; we are a nation able to govern our own matters, etc."

To these political extravagances may be added that many of these Ruthenian teachers are unable to speak English. For instance, E. Kozlowsky, teacher of Podole school, in laying information before Magistrate Pozer, had to do so through the interpreter, Mr. Hestrin. Further it is well-known that in many instances the Ruthenian teachers left their class room after the Inspector, Mr. Butchart, came in. And they left these

class rooms only for the reason that they could not converse with him in English.

Matters of this kind led the Department to look into it and take serious steps against a policy producing such results. There was another reason in that all these teachers were working under permits only."

ПАМЯТНИК ПЕРШОМУ РУСЬКОМУ ПОСЛОВИ В АЛБЕРТІ

З вибору першого руського посла, Андрія Шандри, в Алберті, 1913 року, раділи всі українці в Канаді, хоч самий він тоді, до українців не признавався. Найбільше величалися ним російські батюшки, які обслугували буковинсько-православні громади в Албреті, ну, і всі тодішні "русофіли". А їх тоді в Алберті не бракувало. І ті, скликали велике "віче" на 12-го липня, 1913 року коло церкви, на почта Шандро в Алберті, і там посвятили "памятник" в честь першого "русского" посла в Алберті.

На це "віче" народу зїхалося з дооколичних українськикх кольоній багато. Начисляли поверх три тисячі окрім дітей. Були там і православні буковинці, були і греко-католики галичани. Не бракувало й анґлічан протестантів з дістрікту Витфорд. Було кілька й ліберальних послів з Едмонтону. День був погідний і виглядало на дуже велику урочистість. Бо це було свято Петра і Павла, а при цім й тріюмф Русинів, провінції Алберти, які вибрали перший раз свого чоловіка за посла, до провінції.

Укр. анґ. учитель Чумер, з Буковина школи, припровадив тоді рядами всіх школярів до церкви — і це не перешкаджало йому хоч би й те, що день перед тим, Р. Флєчер, офіціяльний трост, привіз листа від департаменту просвіти до місцевих тростісів з упімненням, щоби усунули учителя Чумера з своєї школи, а на місце приняли албертійського "кваліфікованого" учителя.... Присутність учителя Чумера із школярами в церкві на Шандрах, викликала у вічевиків надзвичайне заінтересування. Бо такої овації з "Буковини", перший "русский" посол в Алберті, не сподівався.

Підчас проповіди, місцевий парох, батюшка Пічінський, з роду Білорус, похвалив учителя і при цім звернувся до громадян кажучи: "Мої Дорогі Громадяни! Бачите, що то значить рідний учитель. Чи ви коли бачили, аби анґлійський учитель чи учителька припровадила ваших дітей до вашої церкви? Його тих кілька слів, зробило великий вплив на присутних так, що про ту оказію, довго потім говорили й посторонні люди, які були на "вічу".

По відправі і по посвяченню "памятника", зараз по обіді, відбулося "віче". Предсідником віча був Михайло Островський, ліберальний орґанізатор між Русинами в Алберті, про котрого була згадка висше.

Першим бесідником був Михайло Черняк, редактор "Русского Голосу" в Едмонтоні. Він говорив дуже образливо в сторону Українців: називав їх піхурами, мазепинцями, пуцьвірками.... По нім говорив

Фуярчук, готельник з Едмонтону, а там ще й батюшка Пантелей Божик та ґасподін Гладик, який приїхав з Стейтів в Америці, підсилити на дусі "русских" в Алберті. Всі вони тоді опльоговували українське імя так, що хоч тоді дух український в Алберті був ще приглушений, то однак присутні не подобали собі бесідників і запротестували проти них. І коли до слова зголосився В. Козловський, один із тих українських учителів, яких Флєчер, офіціяльний трост по усував з шкіл, то предсідник не позволив йому говорити, хоч присутні допоминалися цего і казали Козловському говорити. І коли Козловський вискочив на найблисшого воза і почав пятнувати попередних бесідників, тоді "русскі" закричали, "зтягніть його з воза". Тоді прискочив фаміліянт посла і зтягнув Козловського на долину, а при цім побив йому окуляри... В обороні Козловського став Танаско Хамащук, податковець Буковина школи і там почалася гуртово бійка, що зіпсувало настрій сьвята.

ТРОСТІСИ ШКОЛИ "БУКОВИНА" ПЕРЕД СУДОМ В ЕДМОНТОНІ

Албертійському урядови здавалося, що всю цю колотнечу між покірними русинами роблять "мазепинці", бо так інформував міністра просьвіти І. Р. Бойла, М. Островський, і тому офіціяльний трост, Р. Флєчер, потягнув тростісів школи Буковина до суду за те, що ті виплатили свому учителеви 65 долярів вже тоді, коли дістали упімнення, що перестають бути урядниками школи. Суд відбувся в Едмонтоні перед судією Кравфордом і цей видав такий вирок. Передна часть в анґлійськім тексті, звучала:

March 30, 1914.

IN THE DISTRICT COURT OF THE DISTRICT OF EDMONTON

FLETCHER
vs
KUTCHER

JUDGMENT (ORAL)

This is a law suit arising out of a set of circumstances which seem to be most unfortunate. The School District in question sought to have as their teacher one of their own race and one of their own religion, and he could at the same time speak the English language so as to qualify in that respect as a teacher in one of our District Schools. For some reason or other, which I will not attempt even to guess it, the Department of Education refused to grant him a permit. He was engaged however, by the Board of the Local District, by a resolution on their minute book, and by a written contract entered into between him and the Board of Trustees, by the terms of which he was to be paid $65.00 per month. He taught during the months of May and June and until the 15th day of July under the terms of that contract. He was paid by the

Trustees for the months of May and June, and on the 11th day of July the Supervisor of Foreign Schools, as he is called, went out from the Department of Education, and objected to the District having for their teacher Mr. Czumer, who was then in charge. Mr. Czumer, who is a man that impressed me very favorably, seems to be bright, intelligent and of an honest disposition; but the Department, under the powers conferred upon it by the Act, interfered.

Now it is the duty of the Judge, not to make the law, but to interpret it, and, as far as in him lies, to administer it; and although it is not always administered according to its strict letter, I understand his duty to be to construe it in the majority of cases according to its true spirit. The people of this Province have passed the Act, and the provisions of it are clear, and no judge can overrule those provisions. He must interpret them according to their plain ordinary meaning. A judge is only one man, and the Legislature is composed of many, and no judge has the right to set up his single and individual opinion as against all the men composing a Legislature as to the advisability of the legislation that they have passed.

ЖІНКИ БЕРУТЬ СПРАВУ УЧИТЕЛЯ В СВОЇ РУКИ

Коли при кінці року 1913-го, на спеціяльній сесії парляменту в Едмонтоні, міністер просьвіти п. Бойл вніс поправку до шкільного закона, що "всі діти в шкільнім віці мусять учащати лише до публичних або сеператних шкіл таких, над якими мають шкільні інспектори назначувані департаментом просьвіти цеї провінції нагляд", тоді і приватна школа в дістрікті Буковина, законно перестала існувати. І вже на анґлійський "Крісмес" її учитель Чумер, попращався з дітьми і громадянами і перенісся до Едмонтону, в Алберті.

На "голодей" поїхав тоді і анґлійський учитель Армстронґ, який цілий час, як закуційник пересидів в публичній школі і діставав платню від офіціяльного троста з дістріктової каси.

І одного вечера, коли вже Армстронґ вернувся з своїх вакацій до школи Буковина, прийшли до його помешкання коло школи жінки і просили, його, аби він опустив їх дістрікт і не робив "троблю", бо своїх дітей до него на науку не післють.

Армстронґ, був чоловік зухвалий і зарозумілий і відповів тим жінкам, що то не їх бізнес йому росказувати і показав рукою на двері. — За цю неджентлєменську поведінку, вони його трохи потурбували і він того вечера з їх дістрікту забрався і більше не вернув.

Армстронґ пізнав одну із тих жінок, а іменно, Марію Капіцьку, жінку Івана родом з села Чорнавка, повіт Чернівці на Буковині і заскаржив її за напад "ассалт". Суд відбувся перед тим самим судією Кравфордом в Веґревіль і засудив її на два місяці арешту в карнім заведенню для

жінок в Меклавд, Алберта. Там вона сиділа із 18-ть місячною дитиною.

З нагоди цеї неприємної афери писав "Едмонтон Булетін", ось що:

DETERMINED TO HAVE RUTHENIAN TEACHERS ONLY

Women Maltreat English Teacher Who Had Taken Charge of School

REFUSED TO PAY TAXES FOR SCHOOL PURPOSES

Definite Outside Organization Determined to Break Up School System

During the year 1913 a large number of Russians and Ruthenians in the province of Manitoba, not qualified to teach school and most of them having a very imperfect knowledge of English, undertook to employ themselves in the various schools in the Ruthenian settlements of Alberta. They were promptly dismissed by Mr. Fletcher, superintendent of foreign schools, acting under instructions from the department of education. There can be little doubt now that there was a definite outside organization behind these people determined to break up the educational system of the province in so far as the Ruthenian districts were concerned. Bukowina school district appears to have been decided on for their purpose and in that case the teacher refused to quit. The school board made a disturbance and were fined in the courts but a qualified certificated teacher was installed in this school. The agitators there appear to have been supplied with money from some source because they erected a private school and installed an unqualified man to teach in it. The ratepayers refused to pay their taxes and the leaders among them threatened any that might pay and succeeded in intimidating the rest into refusal. Mr. Fletcher, who had been appointed official trustee after trying all peaceful means to collect the taxes, was obliged to resort to distress. This had the desired effect. A few horses were seized and after taking legal advice they paid up. The last move of the agitation was against the English teacher and women seem to have been employed as the instruments in this case. On January 4th when Mr. Armstrong returned to his shack alongside of the school house after the vacation, two women came into his shack and when his back was turned struck him on the head with a pot and proceeded to maul him up generally using their teeth upon him very fiercely. He succeeded in ejecting them from the house. He was then set upon by a couple of men with clubs who beat him up unmercifully. Of course, the offenders be prosecuted.

These people are determined that nothing but Ruthenian schools shall be allowed to be conducted in that part of the country and are trying to make a test case out of Bukowina. The newspaper known as "Nowyny," a Russian publication in Edmonton, has been keeping the agitation warm for several months. This newspaper has been strongly advised against the use of English in the public schools and against qualified teachers, condemning the department of education for not estabblishing Ruthenian schools among these people.

УКРАЇНЦІ МІСТА ЕДМОНТОНУ ПРОТЕСТУЮТЬ

Проти переслідування українських шкільних дістріктів міністром просьвіти І. Р. Бойлом, виступали і протестували не лише податковці даних шкіл, але слали протести з поза дістріктів. Лише "руссофіли" ставали в обороні міністра Бойла.

Дмитро Олекшій, Калмер, Алберта, іде до висшої школи в Едмонтоні. З успіхом скінчив курс інжінірії, і коли підчас будови залізного моста на ріці Ред Дір в Алберті застудився і помер на запалення легенів, 1933 р.

Скликали тоді віче і українці міста Едмонтону і виготовили та вислали до заступника премієра п. Стюарта в Едмонтоні, резолюцію слідуючого змісту:

1. "Не маючи нічого проти навчання анґлійської мови в публичних школах в українських дістріктах, домагаємося, аби побіч анґлійської мови учено українських дітей також їх рідної мови і для того затруднювано в українських шкільних дістріктах учителів, котрі побіч анґлійської мови володіють також українською.

"Стверджуємо, що інформації, подані Албертійським Департаментом Просьвіти анґлійській публиці ліберальною пресою, будьтоби українці вели боротьбу проти навчання анґлійської мови, є наскрізь неправдиві і обчислені на те, аби викликати в анґлійській публичній опінії настрій ворожий українцям а вкрити авреолю "патріотизму" некультурні поступки міністра Бойла.

3. "Протестуємо рішучо проти провокаторського поступку супроти Албертійських Українців "Русинів" міністра Бойла, котрий в своїй ненависти до всего, що українське, посунувся так далеко, що відважився образити публично урядовим актом всіх Українців і їх мову, видаючи за публичні гроші урядовий перевід Шкільного Закона мовою, якою не лише Українці, але ніхто в світі не говорить, яка є синонімом зради і ренеґацтва бо вживають її виключно провокатори і платні аґенти Російського Уряду в публікаціях для поширення між українським народом цареславія і підтримування брехні, немов то Українського народу нема, а є лише "мало-роси", що говорять російським діялектом.

4. "Заявляємо, що на дальше не стерпимо провокацій зі сторони

департаменту просьвіти, поки не дістанемо пошанівку, для нашої мови і для наших горожанських свобід...."

"Предсідник віча" Н. Андріїв.
"Писар" Г. Михайлишин.

ПІДЧАС НАГІНКИ УКРАЇНСЬКИХ УЧИТЕЛІВ В АЛБЕРТІ, 1914 Р.

"Англійська Культура"

В Алберті є такі люде,
Які бажають
Убити наш руський дух —
Всегда на думці мають
Знищити мову руську,
І наше чуство святе;
Руських учителів з шкіл виганяють —
Це їх діло головне!...

Ой не робіть того з нами
Таж ми не скотина!
Товчи саму анґлійщину —
Чи з цего буде мудра дитина!?...
Культурґери і педаґоґи,
А не знаєте ви то:
Ми другого характеру люди,
Маємо своє руське чуство.
Другий спосіб думання ми маєм
І культура в нас не та, що в вас,
Асіміляція у вас на умі,
А се не давний час!

Ви в середних віках могли то робити
І то не з нашими людьми;
Ми не Айріши і Скачмани;—
Ми сьвятої Руси сини.
Ви в тих народах убили
Їх мову і їх письмо
І Анґліками їх не зробили
А ми не з тих людей єсьмо!
Ми не з тих, щоб нас вбити.
Тепер і ніколи нас не убєте,
Доки на небі сонце світить,
Доки ми і ви жиєте.

Чому Французам можна вчитись
І Німцям в Канаді свого,
Памятайте на те Англійці,
Що і наше нам стоїть добро!...

Ми Канаду горі підносили
В промислі і во всім;
Не дамо вам себе на поталу
В цілім значінню слова тім,
І свого будемо вчитись
Вам не дамо ся на сьміх —
Дати себе вам на поталу,
Від людей встид, від Бога гріх.
Про вас за те сьвіт узнає,
Яка у вас натура,
Ми цілому сьвітови скажем:
"Дивна Анґлійська Культура".

"Новини", 21-го марта, 1914 р.
"Крук", Веґревіль, Алберта.

Edmonton "Capital", April 9, 1914.

COMPLETE ENDORSATION OF THE MINISTER OF EDUCATION

Meeting Attended by Over 500 Russians, Little Russians and Poles, Approves Action Taken by Department of Education Relating of Education of Children of Foreign-Born Parents

At a meeting attended by over five hundred Russians, Little Russians, and Poles, held at Rabbit Hill on Tuesday last, a resolution was passed strongly approving not only the stand the Hon. J. R. Boyle, minister of education, has taken with regard to education matters, but also commending the general policy of the provincial government. The meeting was of a most representative character, those in attendance coming from Rabbit Hill, Bufford, Leduc, Glidehurst and other places in the neighborhood. The following resolution was passed:

"Resolved, that this meeting of Russians, Little Russians, and Poles fully endorse the policy of the present provincial government of Alberta.

"Holding in esteem the laws of our great country, of which we are citizens, we want to understand those laws, and therefore we return many thanks to the government of Alberta, which does not spare energy and expense in printing the ordinances in our native language. Specially we return many thanks to the Hon. J. R. Boyle, minister of education, that he in such weighty affairs as the school ordinance, considered the feelings of our people and printed the same in the etymological system of spelling, which we all understand, and which we all learned in the public schools in Austria.

"We assure Hon. J. R. Boyle and his government of our affections, and when the proper time comes we will revenge ourselves upon the enemy, and will repay with gratitude to the Hon. J. R. Boyle and his government the respect of the sentiments of our people.

"We further express with clearness the contempt we have of all ungraduated Austrian nurslings like Messrs. Kramar, Svarich, Rudyk, Krakiwski, Stechishin, etc., who, to the advantage of Austria in the old country, learned to betray their own people, and who here, in Canada, through their Conservative newspaper, "Nowyny," want to divide us into parts."

(Signed) JOHN WORKUN, Chairman.
JOHN PYRCH, Secretary.

УКРАЇНСЬКИХ ДІТЕЙ ГОНИЛИ ЗІ ШКОЛИ

Рік 1913-тий, лишається для українців живучих в провінції Алберта, в Канаді памятним днем не лише ззатого, що вибрали першого посла до леґіслятури, але й ззатого, що їх учителів і дітей гонили зі шкіл.

На руках знайшовся в нас витинок з анґлійської часописі Веґревіль "Обзервер", з дня 10-го жовтня, 1913-го року, і там знаходимо "резолюцію" шкільної ради місточка Веґревіль, слідуючого змісту: (Перевід на українську мову).

"Зі згляду на переповнення школи та другі причини, висловлені на рапорті, має бути вислане повідомлення до всіх інтересованих, що по скінченню сего шкільного терміну всі діти чужосторонного походження родичів, не замешкалих в місті, будуть виключені зі школи, а приниманням дітей англійських родичів, незамешкалих в місті, має ся остати до дальшої розваги."

"Рапорт виказує, що 251 дітий, вписаних до школи, 70 дітий, (отже 30-ть процент) є діти родичів замешкалих в місті. В висших клясах ті діти становлять 25 процент.... В додатку рапорт показує, що 80 процент з тих дітей, незамешкалих в місті, є чужосторонного походження. Які б там не були прикмети тих дітей, їх присутність в школі є рішучо шкідлива, для поступу дітей замешкалих в місті. Їх недокладне знання анґлійської мови приневолює учителів посьвячувати їм більше часу — і під іншими прикметами присутність такого великого числа дітей чужосторонського походження не є в найлучших інтересах школи.... Сильні смороди спричинені тим, що деякі діти люблять їсти ярину, яку рахується за смердячу, були жерелом неприємности для деяких учителів.... З сеї причини шкільна рада була зобовязана підприняти сумаричні кроки."

Ось так виглядав колись стан в практиці у албертійських школах, супроти українських піонірів "заволок". — Замітка автора.

Основателі і перші питомці, Української Бурси ім. Т. Шевченка в Веґревіль, Алберта, 1917 р.

РОЗДІЛ X.

ЩО ПИСАЛИ КОЛИСЬ АНГЛІЙСЬКІ МІСІОНАРКИ

У Анґлійському Методиському часопису для дітей "ОНВАРД", котрий виходив в Торонто, Онтаріо, річник з 1913-го року, була друкована стаття її перевід на українську мову був поміщений в українському часопису "НОВИНИ", що виходили в Едмонтоні, Алберта, дня 8-го листопада, 1913-го року:

"Зближаючись до мешкання, чоловік опинюється в страшній небезпеці, що можуть його роздерти голодні пси, що виглядають на вовків. Утечеш від них і отвориш двері хати, а з під них вискочить тобі кілька курий і тоді спостережеш, як під кухнею зробила собі гніздо курка з курятами. В іншім розі індик вигріває своїх молодят, а серед хати забавляється ціла фамілія котів.

"Дитина або двоє дітей приміщені на ліжку; — троє четверо брудних нечесаних урвителів держаться мами за спідницю та дивляться з здивованням на гостя. В хаті острий характеристичний російський сморід.

"'Коли се коло обіду, стіл домашнього виробу угинається від неможливої скількости варених яєць, якогось темного житного чи пшеничного хліба і величезної скількости брудної гербати.

"Найбільше ж впадає в очі так в цілім помешканню, як і в його мешканцях повний брак чистоти.

"Своїм лакімством сії люди завстидають навіть жида. Раз одна руська жінка лежала дуже хора. Нехотячи лишити її без опіки, їдучи за лікарем, її муж попросив сусідки аби доглядала її тимчасом. Ся жінка не пішла до неї, поки муж солоно не заплатив її за страту часу.... Говорять навіть, що сі люди кажуть собі платити, як підвезуть трохи по дорозі сусіда.

"Бізнесісти свідчать, що сі люди є чесні, однак годяться на те, що як "Росіянин" не платить готівкою, а говорить, що заплатить колись інакше, то певно не думає додержати обіцянки.

"Раз трох нас було визначними гістьми на однім із їх весіль — запросили нас до обіду і ми засіли за столом, на якім було кілька мисок якогось немило виглядаючого мяса, трохи короваю і шклянки з пивом, від якого нам трудно було відпекатися, бо "ґалішени" пють його богато, головно при таких оказіях. Миска капусти, яку тут називають "саверкравт" також видніла на столі, і хотяй своїм виглядом нагадувала нам те, що в Онтеріо служить на поживу свиням.

"Всі Русини є брехуни в більшім чи меншім степени."

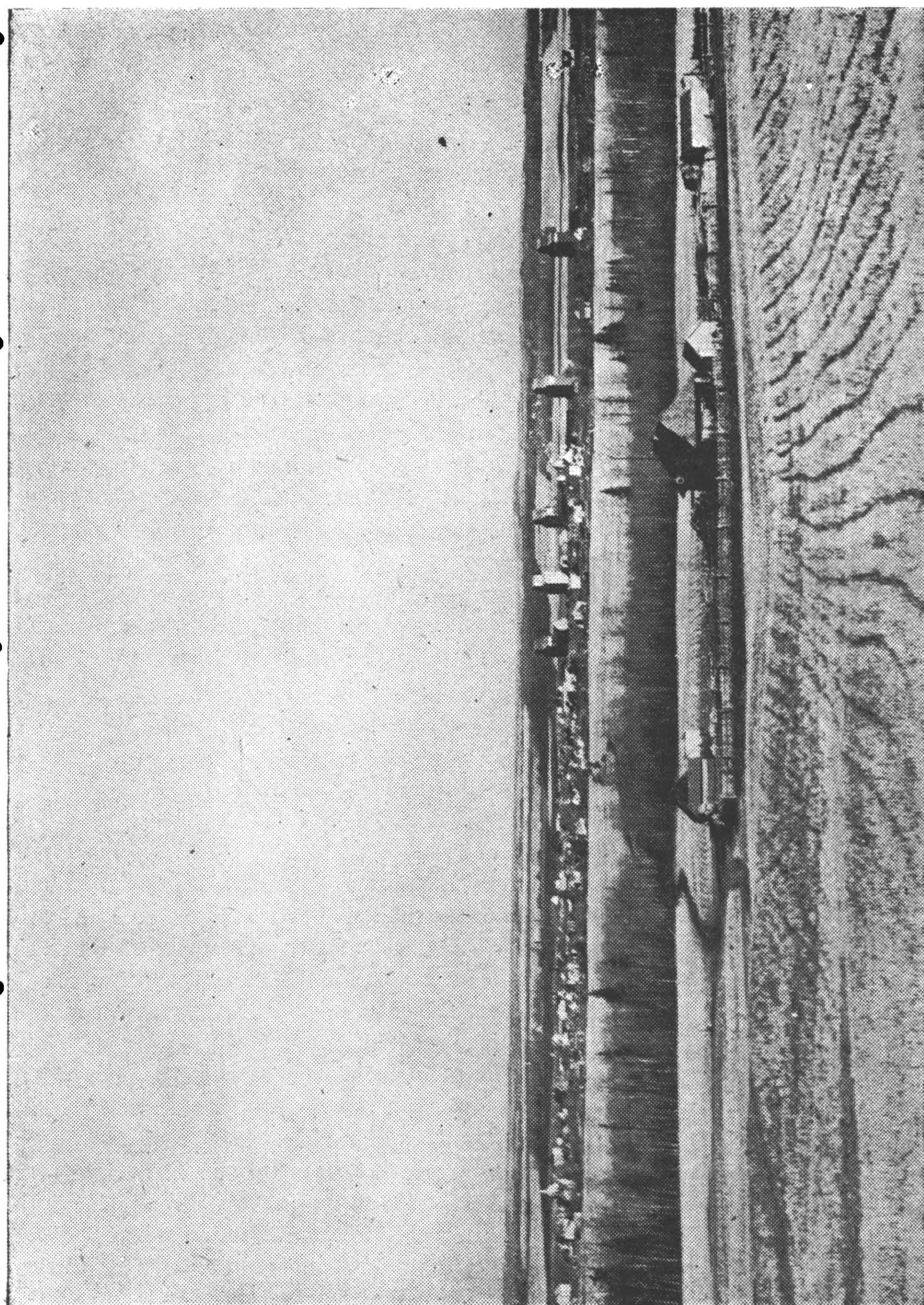

Місточко Смоки Лейк, в Алберті. На передмістю бачимо ще фарму із загородою першого українського там кольоніста, Костя Загарійчука. Про його піонірські "гаразди" читай на іншому місці цеї книжки.

"Задача сканадіянізовання сего славянського народу належить до учителів. Тут є нагода для молодих студентів, показати свій патріотизм."....

І ПОКАЗУВАЛИ:

Новинка з 29-го серпня, 1913 року, в часописі "НОВИНИ", українська часопись, яка виходила в Едмонтоні, появилась під наголовком:

ЗВІРСЬКИЙ ЗЛОЧИН КВАЛІФІКОВАНОГО УЧИТЕЛЯ"

"Минулого понеділка 25-го серпня в полудне явився в канцелярії Петра Зварича на Веґревіль, Алберта, В. Г. з женою і малолітною дівчинкою і оповів неімовірну подію, яка сталася тогож дня рано в школі, з котрої недавно прогнав Флєчер руського учителя а на місце посадив агента, який недавно продавав патентовані медицини "своєї роботи" в Монтреалі. Той учитель місто учити дітей деморалізував їх.

"Вислухавши сю історію п. Зварич сейчас удався до мирового судії, зложив інформацію, вибрав варант до арештовання і безпроволочно разом з поліцманом, автомобілем поїхав до школи Коломия і арештував сего звироднілого учителя В. Дюкенман-а, о третій годині пополудні.

"По переслуханню судія рішив, щоби злочинця відставити до Форт Саскачеван, а справу передати висшому судови до переведення при засіданню лави присяглих."

Дальше додає від себе, редактор "Новин":

"Ось короткий, а разячий приклад "пописів патріотів" — які старалися скоро цивілізувати русинів. Красна це була цивілізація. Як би так поступив мурин в Стейтах, то злінчували б його."

Володимир Плавюк, Едмонтон, Алберта, український "гуморист" в Канаді. Маючи велику стичність з українськими еміґрантами усіх станів та нашими переселенцями на кольоніях від 1911-го до 1941-го року, зібрав і уложив в книжку около вісім і пів тисячі українських приповідок і пословиць. Буде це мабуть найбільший збірник цего рода, уложений і надруковани в книжці.

Володимир Плавюк

ПРО СИХ І ТИХ

Славна минувщість деяких народів евентуально не є така славна, як говориться. Є люди, що вміють фалшувати і вибілювати історію своїх предків так, як вміють фалшувати і вибілювати масло.

Пишучи у сих споминах про пережите нашими кольоністами в західній Канаді, про їх злі і добрі сторони, не знаходимо нічого такого,

щоби встидало українців і ставило їх позаді других. І коли хто старався представити нас в поганім світлі, то лише на те, аби вибілити своє масло.

Українські переселенці піоніри із першого пів століття свого побуту в Канаді, лишають свою історію не сфалшовану, бо тим чим вони сьогодні можуть повеличатися і з чого можуть бути їх покоління горді, здобувалося чесною і тяжкою працею.

Професор Петро Карманський з Галичини, який жив в Канаді і не міг погодитися ані приноровитися до канадійського життя, писав багато про переживання і ділання українців і канадійців і все те описував в своїх статтях під наголовком "МАЛПЯЧЕ ЗЕРКАЛО".

Коли однак вприкрилося йому життя в Канаді він виїхав з Канади. При кінці свого побуту в Канаді написав вірш під наголовком:

"ПРОЩАЙ КАНАДО"

"Канадо, краю ложи і тупомуства,
Торговице ідей, сумління і чести:
Де в жертву зграї, пяній від безумства
Без жалю треба все святе принести
Та полюбити ворога і чужину.

Канадо, хитра, підла кокото,
Що заманивши ложними кличами —
Нещасні жертви у своє болото
Серця їх краєш острими бичами
Зневаг, наруги, клевети і підлоти
Що дишуть з рота темної голоти.

Люблю тебе! Люблю за муки люду,
Що твої прері справлював кервою;
За всю нікчемність зраду і облуду
Твоїх синів, що з зимною кервою
Людьми торгують, мов безумовним скотом
І багатіють людським трупом потом.

Люблю за тугу, що палить ізгоїв
За дні німого жалю і розпуки
На вид брехні і безсоромних розбоїв;
В борбі з сліпою дикою юрбою.
І за побіду над брехнею і тьмою.

Люблю тебе і благословлю, Канадо,
І покидаю беріг твій з тоскою
У тобі моя міць скріпилась у бою,
Який підняв я добровільно і радо,
Бо в ньому бачив певний шлях спасення
І запоруку твого воскресіння.

Пращай Канадо! важко покидати
З роздертим серцем гріб твоєї долі,
В якім спочили тихі мої болі.
Клясти тебе за всі болючі втрати
Клясти юрбу, що в серці радість морить
Дарма: вона не відає, що творить."

—П. Карманський.

"Новини", 12-го мая, 1914 року.

Українські громадяни місточка Смоки Лейк і околиці, на пікніку на фармі полудневo східній ¼, секція 29, Товншіп 59, Ренч 17, на захід від 4-го мерідіяна в Алберті, 1930 року.

"ГЕТ ДЕ ФЕКТС БІФОР САЙНІНГ"

Новинка взята з Едмонтон "Джорнал", 1941 р.
(Перевід з англійського на укр. наш)

"Шкільна рада дістрікту Гемптон, пять миль на північ від Бавменвіль в Онтаріо, наняла Марійку Козак, 19-ть літню і талановиту учительку з Ошава до своєї школи. Однак нім про це хто небудь в дістрікті знав, хтось пішов поміж податковців за підписами аби не приняти панночки Козак за учительку, бо вона чужинецьке імя носить і походить

від родичів чужинецького походження. Знайшлося 90 податковців на сто, що підписали свої імена на петиції до тростів аби панни Козак до їх школи не приняли.

"Вона підписала була вже угоду з тростісами, отже зажадала відшкодування, яке після угоди її належалося. І хоч шкільний дістрікт заплатив її 180 долярів коштів, то все одно англійські "патріоти" лишилися при свому і панни Козак до своєї школи Гемптон, в Онтаріо не приняли.

"Правдою є, що панна М. Козак по походженню була українкою і по релігії не католичкою, як їй закидали, а таки протестанткою, бо була членкинею Зєдиненої Церкви і мала брата в канадійській армії, все одно, це не переконало шовіністичні уми британського "фейр плей" і між себе її не приняли."

Про це саме росписувалися широко деякі англійські й онтерійські часописи, як Оттава "Джорнал", Торонто "Стар", Де Вудсток "Сентінел Ревю", Гемілтон "Спектейтор", Лондон "Фрі Прес", Петерборо "Екзамайнер" і другі, і всі вони висловлювалися неприхильно до поступку Гемптонців, однак для канадійців українського походження лишається це фактом, що доки в Канаді британський шовінізм не вивіє із деяких півголовків, то візьме ще другого пів століття. — І правду Джордж Бернард Шав, в своїм "Де Мен оф Дестині", пише:

"The Englishman is never embarrassed for a great moral gesture. Nothing is so bad and nothing so good that you will not see an Englishman perform it, but you will never prove to an Englishman that he is wrong, because he does everything on principles. He conducts warfare on patriotic principles, he commits fraud on business principles, he converts free nation to slaves on principle of moral policy."...

РОЗДІЛ XI.

ПОЛІТИЧНИЙ ПРОЦЕС В ОКРУЗІ ВИТФОРД, АЛБЕРТА

Підчас провінціональних виборів в Алберті, 1913 року, Павло Рудик, який кандидував тоді як незалежний ліберал в дістрікті Витфорд, був "арештований" під закидом "дефравдації" не яким "Гордейчуком" за зміну "Почтового Переказа" на почті в Едмонтоні. — А сталося так:

Павла Рудика знала вся українська кольонія в Алберті, і коли би хто з українців-русинів не заліз в клопоти, то йшов до Рудика аби йому поміг чи виратував з них. А що місто Едмонтон є централею всяких бизнесів, то всякі трансакції відбувалися там. Там мешкав і Павло Рудик і всі наші знали тоді лише його. — Найбільше удавалися до него робітники і фармері і він радо всім служив і нагороди за це не жадав. І коли приходилося робітникови зміняти чека чи вислати почтою до Старого Краю гроші, кожний йшов до Рудика.

Лучилося, що якогось "Гордійчука" гроші в сумі 40 долярів завернулися з Оттави до Едмонтону. Почта шукала адресата і трафила на другого Гордійчука, тоже походив з Буковини і мав там жінку Марію. Він хоч припускав, що це певно не його гроші, бо він колись вислав її 80 долярів, але думав, що як є гроші то треба вибрати, а не мав на це копії з почти. І він пішов до Павла Рудика, аби цей за него посвідчив— "ендорсед" його імя. І тоді Рудик, не підозріваючи нічого неформального, підписав і той гроші з почти вибрав, хоч Рудик його особи не знав і перед тим ніколи не бачив. Кажемо, до него сотки людей з подібним ділом приходили.

І коли підчас виборів 1913-го року властитель грошей вернув до Едмонтону з роботи і довідався на почті, що його гроші завернулися і ті гроші вибрав П. Рудик, тоді той удався до Рудика і зажадав звороту грошей. Рудика це здивувало, він про цю справу був вже давно забув. Але заперечити не міг, бо цей мав копію своеї посилки. Взяло тиждень нім він того другого Гордійчука віднайшов. А віднайшов його почтовий листонош Ілія Боднарук, який в свойому районі знав майже на память всіх мешканців. І мнимий "властитель" посилки не сперечався і гроші віддав тому Гордійчукови, котрого були гроші.

Підчас горячкової політичної кампанії, висше згаданий інцидент, противники використали в свою користь і розтрубили телефоном усюди по виборчім дістрікті Витфорд, аби люди не голосували на Павла Рудика, бо все одно він послом не буде, бо він "арештований". І справді, мабуть це було й причиною, що Рудик перепав. А це "арештування" ділялося день перед голосованням.

По виборах, Павло Рудик вніс оскарження до суду, аби вибори у Витфорд дістрікті уневажнити.

Переслухання перед судією Гайманом, тягнулося кілька місяців і вкінці судія рішив, що у виборах против Павла Рудика, вибраний посол

Андрій Шандро, а властиво його аґенти, пускали проти Рудика неправдиві поголоски і мусять там відбутися поновні вибори. — Всі кошта судові оплатив А. Шандро.

До поновних виборів Павло Рудик вже не ставився, бо заперечила йому його слаба жінка. На його місце кандидував Роман Кремар, видавець української часописі "Новини". Він кандидував проти Андрія Шандри, як консерват. І вислід тих поновних виборів був такий, що А. Шандро наново був вибраний.

Вислід голосування: — На Романа Кремара, віддано 472 голосів
На Андрія Шандру, віддано 686 голосів.

Андрій Шандро репрезентував Витфор дістрікт в провінції Алберта до 1921-го року. Повалив його тоді Василь Чорногуз, фармер з Дезжерлейс, який кандидував з партії "Зєдинені Фармері Алберти".

ПІСЛЯ РУСЬКОЇ ПОЛІТИКИ В АЛБЕРТІ

Отвертий лист до Господина Гладика

"Давний мій Приятелю і Батько Кацапів!

Я отримав Ваш лист з заявленіями, наставленіями і з наказаніями, а в "Русском Народі" читав ваші откровленія, нопрікновенія і замічанія, та як одно так і друге мене ані вкололо ані не загризло, бо я на се був згори приготований, що з Вашої сторони як і від прочих кацапів я по виступі в вашої партії зазнаю чи мало нападів та очернень.

"Хотяй правду сказати, Ваші крики не мають ні значіння, ні вартости між українським православним народом, бо від часу моєї заяви я отримав десятки листів від правдивих православних людей, походячих з Буковини з ґратуляціями і признанням за виступ, то однак щоби Вам і другим була спава яснійша і моє поведення оправдане, то я ще раз заявляю, що я не вирікся ані свого народа, ані історії, ні православної віри батьків своїх, а тільки відпекався кацапів і їх киринної роботи. Се так ясне, що й мала дитина зрозуміє. Я повернув на те саме становище, на якім я був і на якім мене знала ціла Алберта до 1913-го року, до часу Вашого прибуття до Алберти. До того часу ми всі православні так з Буковини як і з Галичини разом з нашими пан-отцями все уходили за Русинів-Українців "Рутенієнс" і греко-православної віри, а про москвофільство кацапство тут не було й чутки, аж Ви його в Канаді розмножили, почавши на моє нещастя таки у моїй околици. Я до Вашого приходу був прихильником українського руху, про що можуть посвідчити факти, що я був передплатником українських часописей, і навіть шеровцем "Українського Голосу", жертвував на "Рідну Школу" і купив квадр. метри на Український Город в Галичині, на Народний Дім на Веґревіль. А про кацапство я не мав найменшого поняття, аж доки Ви мене не збаламутили і не звели з доброї дороги.

"Доки я був українцем я мав повагу і значіння серед народа, мав багато приятелів, бізнес мій процвитав, я багатів і Бог мене благословив в родиннім життю. Та наколи принесло Черняка і Вас в ці сто-

рони, коли Ви збаламутили наших пан-отців і їх парохіян, коли Ви мене і ще кількох перетягли на свою сторону і ужили нас до своєї киринної, шкідливої роботи, від того часу пішло мені як з Петрового дня і я на Вашій політиці вийшов як Заблотський на милі. Через Вашу кацапську політику я стратив своїх давних приятелів, а навіть деякі з них стали моїми явними ворогами. Приміром я вірю, що д. Павло Рудик був би не заходив зі мною в такий довгий і коштовний процес, як би не через Вас. Чумер був би мені не докучав і не їв печінки і я не потребував на нім мститися, як би не через Вас. Стечишин і Кремар були б не рівнали мене з болотом, а також "Український Голос" не тесав би мені кілє на голові, єсли б не через Вашу політику; в моїй фамілії не було б тільки гризоти і ненависти, як би з Вашої причини в православних парохіян не наробилося тільки незгоди між людьми і духовенством, як би не Ваша кириння. Серед руського народу не було б тільки герезії і ненависти, як би не Ваша злочасна політика.

Врешті мушу ще й се додати, бо говорю щиро як на сповіди, що від часу як я з Вами звязався я відчував, що в моїм приватнім життю мене якась Божа кара переслідувала.

"'Жена, котра перед тим була трудолюбива і опікувалася цілою господаркою, раптом захорувала і по довголітній тяжкій недузі та коштовних операціях і кураціях померла, зіставивши шестеро дрібних сиріт. Через процеси я стратив чимало маєтку, нещастя хотіло, що згоріла хата, через недогляд мав чимало шкоди між худобою і кіньми. Були случаї, що я сам був близьким смерти, раз підчас експльозії ґазолінового інджая, а другий раз, як бочка від ґазоліни вилетіла високо в повітря і тут під носом мені впала. Се можна назвати випадками, та однак їх так багато случилося в короткім часі, що люди привязують більшу вагу до них і уважають їх за кару Божу, за гріхи. Я, що є звичайний чоловік, то й гріхи мої не більші як у других, а позаяк кара мене більша стрінула, то се безперечно за те, що я вирікся свого імени, родини, історії, народа і став кацапом ренеґатом.

"Особливо я відчував в своїм серці ту кривду, яку Ви з прочими кацапськими герштами робили і робите щирим українцям, очернючи їх без причини перед урядом, називаючи їх зрадниками, ворогами Великої Британії, Австрійцями, прихильниками німців, чіпаєте їм латку мазепинців, піхурів і лаєте уличними словами, або знов, кілько їді або злоби Ви виливаєте на уніятів і на їх епископа, котрі на се не заслугують, мають Боже і людське право бути такими, як вони є.

"Се все мені тяжіло на души і я постановив то, що зробив. Я вирікся кацапства не з маловажних причин, не легкодушно, чи ради політики на передодні надходячих виборів, щоби лекше здобути крісло, а зробив се з доброї, щирої волі і ради користи народньої, для добра поневоленої і розбитої Неньки України."

"А. ШАНДРО, посол і поручник 218 баталіону."

"Український Голос", дня 7-го лютого, 1917 року.

Федор Ільків, піонір склепар в Дервент, Алта. На світлині його родина, а між ними і його син, аптикар при канадійській армії, в 1941-му році, в дома на урльопі.

"ТУГА УКРАЇНИ"

1. "І хоть біду свою тішу,
   Та біда надходить;
   Пішли діти по всім світі.
   Ах! Що ж вони там роблять?
2. "Одні ляхам запродались
   Мене ся цурають,
   Другі Москві вірно служать,
   Мені гріб копають.
3. "Турок знищив, Лях доправив,
   А Москáль принадив;
   Через віру цареславну
   І відтак мя зрадив.

"А в Канаді"

4. "Москаль, Поляк, Анґлік, Француз,
   І ріжні бандити
   Над дітьми моїми журяться,
   Не дають їм жити.
5. "Коли ж прийде справедливість
   Бандура заграє,
   Доля-воля усміхнеться,
   Правда засіяє."

Павло Мельник, Мирнам, Алта.
Едмонтон, "Новини", 1-го липня, 1913 р.

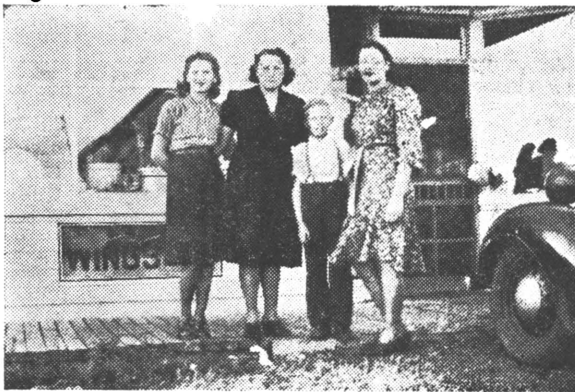

Анна Палинчук з доньками і синком, сторники в Лімберґ і Гайнсберґ, Алберта, 160 миль на північний схід від Едмонтону в Алберті. А її муж з синами, продавав рільничу машинерію в Поркупайн Плейнс, Саск. Усі заняті в бізнесі.

РОЗДІЛ XII.

ГОЛОСИ ПРО АСИМІЛЯЦІЮ УКРАЇНЦІВ

В "Вестерн Гом Монтлі" за місяць жовтень, 1913 р., писалося ось що:

"Родичі і держава є разом відвічальні за виховання дитини і коли виховавча машинерія не є вистарчаюча, то мається заступати вистарчаючою машинерією.

"Коли англійська мова є мовою західної Канади, держава обовязана настоювати на те, щоби кожна чужосторонна дитина набула знання англійської мови.

"Найбільшим чинником асиміляції чужосторонної дитини є, аби вона знала і могла в кождій потребі життя уживати англійської мови. Асиміляція зачинається в публичній школі.

"Відносини, які запанували у західній Канаді у чужосторонських кольоніях, є ганьбою і небезпекою для будучности заходу. Канадійські ідеали і правила національного життя загрожені. Потомства чужинців зростають і множаться з неімовірною скоростию, як Ізраїльтяни в Єгипті. Чужинці вже мають більшість у деяких виборчих округах і вже відважуються застановлятись, чи Канадійці мають право атакувати їх твердині ....

"Чи Канадійці мають бути в неволи чужосторонних зайдів?. . ."

Кого "Вестерн Гом Монтлі" уважав тоді за Канадійця, а кого за чужосторонних зайдів, не тяжко відгадати, хоч і він цего не пояснив. Бо правдивими "Канадійцями" приходилобся назвати Індіянів, яких европейці тут застали чотириста років перед тим, нім появилися тут, примірoм, Українці.

Майже в тім самім часі, коли "Вестерн Гом Монтлі" журився чужосторонцями в Західній Канаді, появилася статтю Е. В. Томсона, в "Бостон Транскрипт", З. Д., в обороні українських учителів в Алберті, Канада. Він писав:

"Бойл напав на їх школи, які мудро провадили двомовні українські учителі, що вчилися по три роки в англійських нормальних школах, учителі, які безсумніву могли скорше навчити українських дітей по англійськи чим одномовні англійські учителі. Се звісно по цілім заході, що українці дуже раді сему, аби їх діти вчилися по англійськи.

"Вони самі завели і досі бажають затруднювати в школах — двомовних українських учителів.

"В дійсности самі сі педагоги, коли б їх не переслідувалося, природно бажали б навчити дітей по англійськи як найскорше є се можливо.

"На заході я мав нагоду бесідувати з великим числом українців різних кляс і ріжного віку. Нема народу в тім незмірнім просторі, котрий би був приємнійший, нема народу, котрого б діти були виховані з такими гарними прикметами."

ПРОМОВА П. КАЛДВЕЛЛА МІНІСТРА ПРОСВІТИ В МАНІТОБІ ПЕРЕД СИНОДОМ АНҐЛІКАНСЬКОЇ ЦЕРКВИ В ВІННІПЕҐУ, 1913 РОКУ

"Мова про Українців"

"Я позволяю собі відкликатися до синоду, аби ми поступали після британського принципу і шанували о скільки се можливо личні змагання та почування тих людей та відносилися до них з тою вирозумілостю, якої самі для себе бажали б, коли б були в їх ріднім краю.

"Ви не можете їздити сими людьми так само, як не можете їздити британцями. Мусите насамперед здобути довіря, а тоді можете зробити з ними все добре що хочете."

"Тут була метода, що називалася, копати сих людий, а се є послідна річ, якої не повинно́ся робити, як хочете, аби вони стали добрими Британцями. Зближайтеся до них, як належиться, а вони оцінять британські порядки і звичаї і переконаються, що для них є добре. Вони поступають вперед в незвичайно замітний спосіб і прийде час, що ми будемо мусіли тяжко працювати, аби вдержати з ними крок.

"Я протестую против того, аби ми їх силою асимілювали. Противно, ми повинні поступати після британського звичаю і лишити їм стільки волі скільки можливо, аби вони придержувалися бодай морального закона."

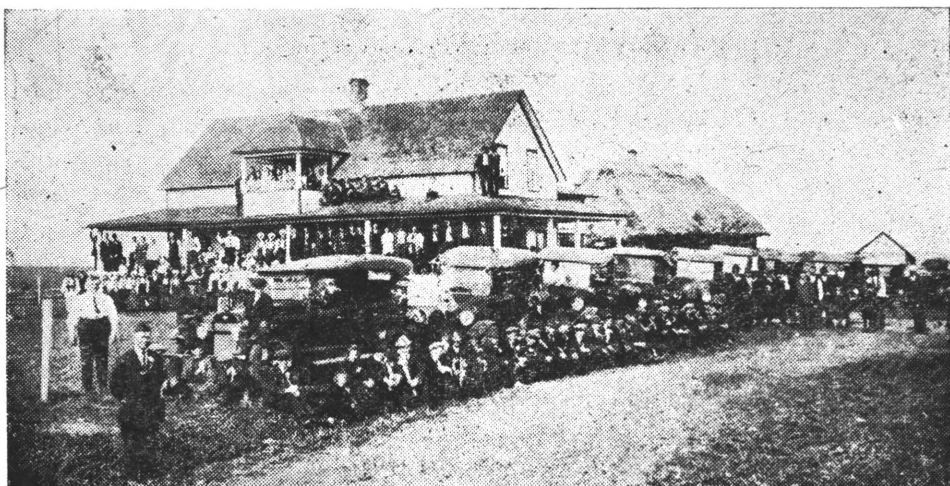

Ця світлина представляє фамілійні сходини підчас храмового свята, 1922 р., в хаті Стефана Шандри, неню першого руського посла в Алберті.

Погляд українця на асиміляцію — тоді, в українській пресі

"Багато нинька говориться про винародовлення, про школи про видвигнення українського народу з заборола асиміляції. Не дуже також помиляються ті, що не хочуть вірити в нашу окремішність, тут за морем.

"Безперечно, що виховання грядущих поколінь, на котрих покладаємо надію на будуче, повинно відповідати природним потребам і стремлінням народа.

"Щоб наші покоління були не змарновані, не скарловатіли душево, учительство мусить бути як слід приготоване, характерне, самостійне. Не раби, підніжки, форналі партійні. Що вони вщеплять в мягоньку душу дитини, се вросте в неї найглубшим корінем. Учитель, се лучі сонця на сходяче зерно. Учительство грає велику ролю в народнім відродженню, в вихованню народнім. Дають напрямок дальшому життю дитини, з котрої має вирости правдивий горожанин, чесний член сімї-нації.

"Учитель повинен розбудити в дитини чуство краси, в серці любови, опрокинути зародки всякого фанатизму.

"Дитина повинна бридитися всякими примусами; учитель на томість повинен виплекати у дітей чуство до слабших, поборювати всяке насильство. Дитина повинна бути вихована так, щоби зрозуміла зло усякого насильства, самолюбства, примусу, будь церковного будь клясового державного . . .

"Виховання наших дітей в Канаді на дійсних горожан патріотів, має полягати на знанню і добрій науці учителів. До сего треба учителям самостійности, сили волі а заразом глубокої самосвідомости, самопошани для себе і шану другого . . .

"Ми родичі мусимо подбати як слід, щоби наші діти не скарловатіли морально, не вийшли звіхнені національно із наших шкіл. Від сего, якими вийдуть наші діти із школи сконстантуєсь, як довго бути нам в Канаді нацією.

"Як маємо вести роботу, се буде наглядний доказ наших сил, грядущих защитників Українського імени.

"При життю не придержить нас ні партійні роздори ні сектанська ненависть. Правдивий поступ підстава є, добре і розумне виховання дітей." — "Д. Я."

Асиміляцією і українцями в Канаді, журилися найбільше протестантські церкви. І як бачимо з повисших заміток, що український піонір в Канаді, мусів натерпітися не мало слухаючи і читаючи всякі наклепи на його адресу.

Зарекордовуємо в цих споминах це лише як "екзибит", аби колись й наші правнуки знали, що діялося у першому двайцять пять літтю побуту Українців в Західній Канаді.

ПОЯВА УКРАЇНСЬКОЇ ПРАВОСЛАВНОЇ ЦЕРКВИ В КАНАДІ

Ця світлина представляє весільну молоду пару з околиці Витфорд, Албрета, у тих часах, коли то модерна ноша ще не існувала між українськими кольоністами в Канаді.

Споминаючи про минуле і пережите українськими переселенцями-піонірами в Канаді, приходить на чергу і згадати ще про один і важний життєвий прояв нашої суспільности на її церковному полі, який по всіх тих церковних клопотах і боротьбі з чужими впливами викотився на життєву арену і відограв не аби яку ролю — ролю релігійну патріотичну.

Від самих початків нашої еміграції до Канади аж до сьогоднішнього часу, релігійна боротьба між українцями в Канаді майже не перестає. Все в процесі якоїсь зміни. Бо приїхали сюди Русинами-Ґаліціянами реко-католиками або Русинами-Буковинцями та Руськими православними і за перше 50-ть ліття змінилися чи переіменувалися, на Українців Католиків інші на Українців Православних, треті на Руссо-Православних, а там Українців Протестантів та Пентікостів, Суботників і Бог зна ще яких.

У чужинців, іменно у анґлійців, цей релігійний процес не має великого впливу на народний орґанізм, бо у них є інші цілі. У нас же Українців, такий процес є дуже сензаційний, бо повстав він не з нутра, а зовні і підходив все до нашого народного орґанізму для розбиття його солідарности. І це, саме собою, викликувало і ще викликує в нашого переселенця сензацію. І українці в Канаді не то, що пробують цей чужий вплив з між себе позбутися, а ще й за це, самі між собою зводять безпощадну боротьбу, що дивує чужинців. В тій боротьбі, відгравав і ще відграє ролю народний "патріотизм". Бо вже у самих початках, руські місіонарі, о.о. Василіяни, пробували позбутися російсько православного а то й протестантського впливу з між русинів греко-католиків в Канаді і тому безпощадно пятнували всіх тих, хто тим чужим впливав пособляв. І як би так наша Руська Греко-Католицька Церква в Канаді була тоді справді незалежна від чужої верхівки, то безперечно, була би

поборола все лихо зараз на початках, і хто зна чи не була би приєднала й всіх православних русинів з Буковини. На жаль, так воно не сталося і мабуть через це, все ще буде релігійна боротьба і то безконечна доти, поки не освідомлять себе, що "'народність" то одно, а "релігійність" чи церква, то друге.

Український "патріотизм", аби лекше позбутися чужого релігійного впливу і не допустити до цілковитого національного розбиття, придумав, що одиноким спасінням українців в Канаді буде, як вони будуть мати свою независиму церкву. Про таку вони думали ще тоді, коли не було ще між ними своїх священиків греко-католиків а хоч би й православних. — Ця думка переходила всякі проби і трудно було її зреалізувати, аж по упадку царату в Росії 1917-го року, увійшла в практику.

Коли не стало голови у Руссо-Православній Церкві в Росії, тоді і її місія в Канаді почала слабнути і тратила ґрунт, бо не приходило фінансове підсилля. Тоді свідоміші українці загадали і зорґанізували "Українське Православне Брацтво" в Канаді, для агітації між православними і між невдоволеними українцями із проводу у других церквах, старалися основати в Канаді народну "Українську Автокефальну Православну Церкву" на взір, яка була колись на Україні в Европі і яка то по революції 1917 року, почала своє існування в Росії... Кажуть, що гадка ця зродилася перше на українській кольонії в Сейнт Джуліен, Саскачеван, в присутности П. Швидкого і Василя Свистуна, настоятеля Українського Інститута ім. Петра Могили в Саскатуні, Саскачеван. Вже 1918-го року на зїзді членів Інститута ім. Петра Могили в Саскатуні, цю справу реферовано. Присутними були чотирох "русскіх" священиків. І всі були з цею гадкою згідні, окрім батюшки Кізюна.

Українське Православне Брацтво, роботу свою попровадило дуже успішно так, що вже 1918-го року о. Іван Герман, родом з Буковини, приєднав три церковні громади в Алберті, іменно: Сучава, Шепинці і Коломия. Це були перші церковні громади, які прилучилися до Українського Православного Церковного руху в Канаді, 1918-го року.

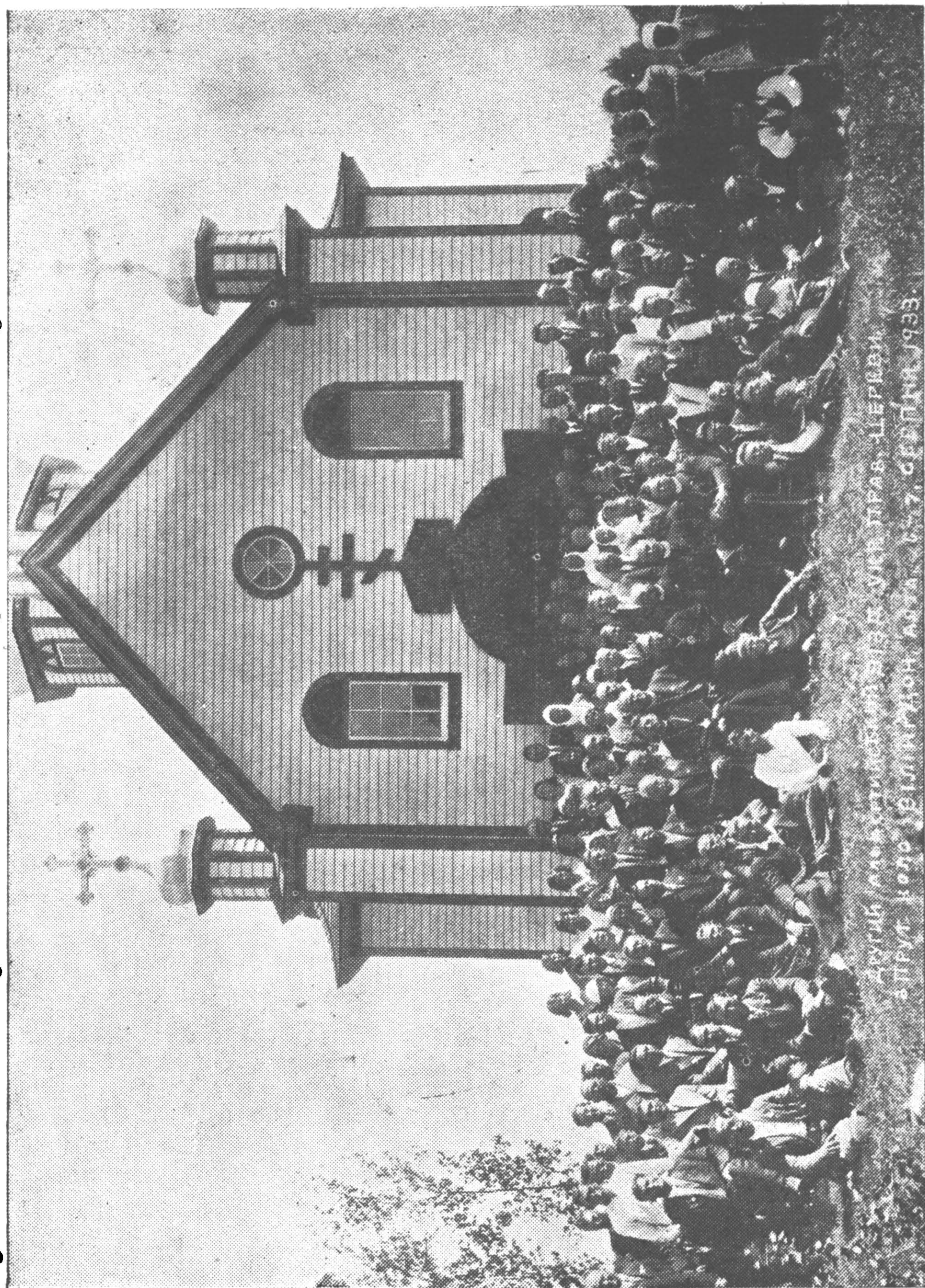

Зїзд делєгатів Укр. Прав. Церкви в околиці Прут, на полудне від місточ-ка Віллінґдон, в Алберті. — На переді сидить епископ Йоан Теодорович, з Стейтів в Америці, а з лівого боку бачимо протоєрея, о. С. В. Савчука.

РОЗДІЛ XIII.

РОЛЯ УКРАІНСЬКИХ ПІОНІРІВ, ЯК ФАРМЕРІВ, В КАНАДІ

Ролю, яку відограли українські переселенці в Канаді, заслугує на пильну нашу увагу. Бо казали, приїхали сюди з десять пальцями у руках, бо інших достатків в них тоді не було, а за 50-ть років свого побуту в цій країні могли тішитися великими здобутками. І здобули вони це не дурницею а трудом і тяжкою працею. — Бо яка ж була їх тоді роля як не чорнороба—робітника-культурґера західних нетрів пустарів, які обернули вони в плодючі пшеничні лани.

Середно европейців спроваджено до західної Канади вже тоді, коли показалося, що інші кольоністи негодні здобути Великого Заходу; їх спроваджено як тих охотників "штурмовиків", до проломання сильно укріпленої бойової лінії на війні, як останні сили до здобуття терену ворожих сил. — Їх спроваджено мов тих колись у 17-му і 18-му віку африканських невільників до полудневих Стейтів, Америки, створити там великі плянтації бавовни, тютюну та кукурудзи. Отже, подібну ролю відограли в лісах і широких степах у Західній Канаді при кінці девятнайцятого і спочатком двайцятого століття українські кольоністи, яких називали тоді ріжно: "ґалішенс, рутенієнс, буковинієнс, росшенс енд сентрал юропєнс". Їх роля була: здобути, або вдома не бути. І вони мов ті очайдухи кинулися на захід Канади здобувати її нетри, які обернули в родючі лани, котрих сьогодні засіваємо золотистим зерном, пшеницею і другою пашнею. Західна Канада сьогодні являється шпихлірем західної Европи.

І чи хто тоді журився тими "ґалішенами" в західній Канаді? Ні. Вони власними силами без помочи властей, в поті чола, в голоді і холоді виробляли землю, яка звернула на себе увагу цивілізованого світа. І що вони робили це з великим трудом, то за свідоцтво нехай послужить хоч би і цих кілька стрічок, що писала тоді одна анґлійська учителька, яка учителювала на кольонії заселеній українцями. Ось що між іншим вона каже:—

"Ґалішен чільдрен" приходили до школи в бруднім і полатанім, латка на латці шматю, і замість ґудзиків, защеплене цьвяхами, а подерте обувя було пошнуроване шнурками від жниварки; мізерні і старі на вигляд, спрацьовані лиця, без найменшої охоти до діточої забави".

Таке убожество, про яке згадує ця учителька між українськими піонірами кольоністами в західній Канаді є доказом, що їх долею мало хто тоді журився.

Інакше опікувалися іміґрантами не "ґалішенами" у східній Канаді, 75 років перед тим, нім почалася іміґрація українців до західної Канади. Он що пише В. Г. Смит в книжці, в "Кенедіен Іміґрейшен", з 1920 року, про скотляндську кольонію "Ланарк он де Клайд":

"Ланарк он де Клайд" це була кольонія, яка складалася виключно з родин самих скотляндців, які в 1821-му році оселилися в околици озера Гюрон в Онтаріо.

"Кольонія складалася з 167 мужчин, 134 жінок і 532 дітей.

На отримання цеї кольонії у першому році, британський уряд вислав за ними усю провізію на цілорічне одержання і 40 долярів готівкою для кождої дорослої особи і всі річи потрібні до господарки, як плуги, борони, вози, сани. А з цим ще, 40 ручних жорен до мелення зерна на муку, 40 поперечних пилок до різання дерева, 12 пил поздовжних до перепилювання кльоців на дошки, 167 сокир, сверликів, топорів і топірців, клевців, біґів, джаґанів, рискалів, сапів, грабель і все проче".

Ось так дбав уряд тоді про британців, які їхали на землі Східної Канади... Інакше було з українськими кольністами, які їхали з Европи на землі до Західної Канади. Ними ніхто не опікувався і ніхто не журився, що з ними станеться. Урядово вони уважалися за "ундезайрбл" непожаданих для Канади і тому уряд на позір, ними не журився. Їхали вони як охотники на поклик корабельних аґентів, залізничих компаній і безперечно земельних спекулянтів.

Хоч їхали тоді на ті "вільні", землі до Західної Канади і другі народи особливо з Східної Канади, Зєдинених Держав та Західної Европи, то їхали вони зорґанізовано і везли з собою капітал, всякі засоби до життя і могли скоро розвинути тут господарку. В інакшім стані знайшовся тут пересічний український іміґрант кольоніст.

І коли читалисьмо тоді у анґлійських часописях, журналах та других видавництвах про "пур ґалішенс", то це стверджувало жалюгідний стан наших бідних кольоністів того часу, в західній Канаді. Бо як інакше могло бути?...

Знайтися далеко за морями у чужому незнаному краю майже на пущі а хочби і в лісах, без достаточного забезпечення на одержання себе і своєї великої, а до того ще дрібної родини, ця очайдушність тих "ґалішенів" тоді, потрясала нерви—нерви й здорової людини, бо глянувши в обставини їх здавалося, що їм тут буде, амінь. — Одні "канадійці", дивилися на це все скептично, мов би то їх нічо не обходило, інші бачучи оплакуваний стан на бідних кольоніях докучали урядови, що означало, биття батогом по воді... Все одно лишалися ті бідолахи, а було їх переважаюча більшість, на судьбу своїх власних сил; видержуть, "алрайт", а не видержуть, тільки шкоди.

Максим Матієць і родина в Елфінстон, Манітоба, піонір українець 1897-го року в Пайн Рівер, Ман., потім Сван Плейн, Саск. Аж в кінці знайшов добру фарму в Елфінстон, Ман. Був один із не многих українських кольоністів в Канаді, який по при тяжку фармерську працю, знаходив ще часу на читання добрих і поучаючих книжок.

І сталося велике чудо: "галішен сурвайв", але не той самий, лиш під іншим іменем; "Юкраїнієн". За своє геройство дістав велике признання не лише на письмі від тих журливих журналів, а навіть від канадійського уряду . . . І коли писалися ось ці "спомини", премієр Канади, В. Л. Мекензі Кінґ, підчас одної із своїх бесід в злуці, "Канада у війні", сказав: "Західна Канада що до числа населення, відзначилася тим, що післала найбільше своїх синів на війну і окрім цего достарчає найбільше хліба, мяса і другої поживи на одержання аліянстської армії в Европі. І з позичкою не лишилася позаді Східної Канади."

Майже того самого року і в тім часі, коли премієр Кінґ, хвалив Захід, про це саме висловлювався Г. Е. Спенсер, з Еджертон, Алберта на конвенції Товариства Шкільних Тростісів Алберти, в Едмонтоні дня 11-го листопада, 1942 року. Порівнуючи доходи західного фармера з доходами інших індустрій в Канаді доказував цифрами, що фармер на заході є кривджений і визискуваний тоді, коли всі другі продуценти тішаться великими доходами, особливо східні фабриканти. Іменно:

"Від 1926-го до 1929-го року, пересічний фармер мав приходу 791 дол. річного приходу. А вже від 1930-го до 1940-го року лише 329 дол.

"В 1913-тім році, жниварка коштувала в Алберті 167 дол. і аби її фармер міг купити мусів продати 261 бушлів пшениці тоді, коли в 1940 році та само жниварка коштувала 340 долярів, на що треба було продати 637 бушлів пшениці.

"І коли фармер в 1919-тім році міг тішитися 1/3 з загального приходу, то в 1929-тім році вже лише 1/6-тою, а в 1940 заледви лише 1/10, тоді, коли фабриканти могли тішитися 9/10 з своїх приходів".

Прослідивши висше сказане уважно, приходимо до заключення, що й як за піонірських часів фармерство і робітництво було визискуване так і тепер не має милосердія Схід над Заходом в Канаді.

Злет української молоді товариства “СУМК” в Алберті, на околицю Спедден, 120 миль на північний схід від Едмонтону. Напереді бачимо їх провід.

ГОВОРЯТЬ, ЩО РІЛЬНИЦТВО Є МАТИРЕЮ КУЛЬТУРИ

Що підставою цивілізації є рільництво, про це нема двох думок і це стверджує історія людства.

Рільництво являється початком всякої людської культури. Бо людство через своє постійне уживаняня поживи аби утримати себе при житті, полягає на природу, яка опановує людський розум, примушує його ділати в корість того, що називаємо життям. І де було широко розвинене рільництво там все була забезпечена нація чи держава.

Навіть у біблії згадується, що доки при умілій і добрій управі долини Евфрату, доти вона живила пів тодішного світа народів. А скоро там підупало рільництво, впала з цим і цивілізація, впав медом і молоком текучий Канаан, обіцяна земля до якої 40 років провадив Мойсей жидів з Єгипту.

І коли український нарід в Европі пережив і витримав століття і устояв перед навалою азійських орд і при цім захищав ще й Західну Европу, то це завдяки підприємчивости, що він все займався управою ріллі. Де лише доля кинула українця, там зараз коло його хати процвітав городець з яриною: бараболею, гречкою, капустою, просом, "пшоном" і поле засіяне житом, ячменем а то й пшеничкою.

І українці, які заїхали до Західної Канади з кінцем 19-го а початком 20-го століття, то й тут вони своє існовання поклали на підвалинах рільництва. І зараз на самім початку в них процвітав городець з яриною, чого не завважив подорожний між іншими іміґрантами тих часів. Його ролею-завданням було, розвинути культуру рільництва на безмежних пустарах Далекого Заходу. Бо на що ж інше були вони тут заманені?

І коли провадилася в наших часах боротьба великих держав за панування, то билися вони виключно за краї трудолюбивих народів, які затруднювалися і займалися управою ріллі. Без рільника всякий інший поступ в індустрії немав би значіння ні вартости.

Коли читається всякі державні рапорти чи донесення, хоч би взяти за примір і нашу країну Канаду, то все почуєш чи завважиш питання: "гов ис де кроп, дис їр?", як урожай, цего року?

І коли той "кроп" чи урожай збіжжа має таке велике значіння, що жураться цим й фабриканти, збіжеві спекулянти, колійові директори і інспектори, корабельні фірми, а навіть самий "ґуберман", то становище рільника грає тут неаби яку ролю. А що фармерство до цего часу уважалося за найпосліднійше заняття то мабуть, як згадує у своїй бесіді п. Спенсер, через то, що всі стараються його використати.

Он що про фармерську долю писав колись український піонір кольоніст в Західній Канаді:

"ФАРМЕРСЬКА ДОЛЯ"

Ой земле ти наша,
  Ти родиш нам стоги,—
Багата ти, земле,—
  Чого ж ми убогі?

Відвічно ми плугом
  Тебе земле, краєм,—
Ти завжди багата —
  А ми що то маєм?

За труд наш ти радиш
  Годувать всіх своїм плодом,—
Чого ж ми за плугом
  Голодніі ходим?...

ДЕ ПЕРШЕ ПОЯВИЛОСЯ ЗЕРНО ПШЕНИЦІ

Говориться, що рільництво є початком всякої культури на земли і що українці є давно з давен звязані з тою індустрією і здається не скоро ще з нею розлучаться, то цікавим для нас є знати, про початки зерна пшениці і хто завіз її до Північної Америки та Канади.

Професор Н. І. Вавилов, російський дослідник початків зерна пшениці каже, що рід пшеничного колоса і зерна мав початки в Гімаляиських горах в Азії, у Абисинійських горах східної Африки і в горах Центральної і Полудневої Америки.

Кажуть тоже інші вчені люди, що управою ріллі під пшеницю займалися старинні Греки та Римляни. І коли культура їх там підупала, занедбалася, то плеканням пшениці почали займатися народи, що граничили кругом Чорного моря в Малій Азії і Південній Европі, між ними й українці.

З розвоєм рільничої господарки багатіли народи і їх краї. За часів панування українських князів у полуднево східній Европі, був добробут і народ там жив в достатках. Заздростили їм їх сусіди і завзялися знищити українську культуру і самі запанували над нею.

Рід европейської пшениці, занесли до Північної Америки, перші французькі кольоністи в 1605 році, на остров Нова Скошія в Канаді.

Брало це великого догляду і труду та старанности, аби европейську пшеницю тут з кліматизувати. Аж в 1842 році, Давид Файф, з околиці Петерборов в Онтаріо, спровадив насіння з північної Европи і розмножив її в Онтеріо. Потім вона дісталася й до стейту Міннесоти в Зєдинених Державах, а з відти і до Західної Канади.—Сьогодні цю пшеницю називають "Ред Файф" і доходить за 120 днів. Пізнійше ту пшеницю Ред Файф і Ред Калкута, переродили знавці на "Маркус", яка до-

ходила за 107 днів. Тепер є вже кілька родів пшениці в Канаді, як Ред Баб, що доходить за 101 день, Ревард, за 99 днів і Ґарнет дозріває за 97 днів.

Українські кольоністи, які перші почали плекати в Канаді пшеницю були в околиці Бівер Крік, почта Една, тепер Стар, Алберта. Про це згадує у своїй книжочці "О, Еміграції", яку написав 1895 року др. О. Олеськів.

ПОСТУП У РІЛЬНИЦТВІ

Пишуть історики, що рільництво починалося перше острим каменем чи патиком аби зрушити землю, якаб могла давати більші плоди. Потім уживалося деревлянного рала, а вже 1000 років перед Христом, почали уживати до цеї праці заліза. І тягнув рало вже не чоловік, а бички чи корови а потім вже коні. Чоловік тримав лише за чепиги і тиснув рало в долину аби рило лізло глубше в землю.

Молодечий Фармерський Клюб Плекання Красшого Збіжжа, на оглядинах взірцевої фарми в Вільна, Алберта. Члени клюбу в більшости українські хлопці, під директивою лекторів-аґрономів, п.п. Підручного і Маґери.

Уживання деревлянної машинерії до управи ріллі, затрималася на нашій батьківщині Україні в Европі, до половини девятнайцятого століття. Потім деревлянні плуги, рискалі, рала обковували залізом і було вже лекше орати землю. У деревянні борони і граблі забивали залізні зуби аби лучше крушило і роздирало землю. Дехто із українців привіз ще цю машинерію й до Канади. Але вона показалася тут не ужиточною і скоро вийшла з ужитку. Була за легка і до цілини не спосібна, за слаба.

В Америці перший залізний плуг зробив коваль на імя Джон Дір, в Стейті Іллінойс, З. Д. А на дві скиби плуг, появився аж 1898 року.

З початком 20-го століття появилися і уживали всюди парові тректори. Вже 1899-го року уміли ними гонити перших двох українських хлопців, в Канаді, Василь Пилипів і Василь Мельник, Стар в Алберті. — Потім скоро появилися ґазелінові тректори і дуже увійшли в ужиток на фармах в Америці. І коли 1941-го року українці обходили 50-ть літній "Ювілей" свого побуту в Канаді, то в провінції Алберті знаходилося вже поверх 25 тисяч тректорів, три тисячі комбайнів, більше як 40 тисяч автомобілів і 8 тисяч троків.

Постепенно метода праці на ріли робить великий переворот в тім заняттю. Ручна невільнича праця скоро щезає. З цим безперечно повинно щезнути і понижене імя "мужик", якого уважали за найпосліднійшого стану і заняття члена, держави.

Революцію, яку зробило у двадцятому столітті рільництво, ставить рільника фармера в ряди на рівні із другими продуцентами чи фабрикантами, бо й фармер сьогодні мусить бути й культурний і посідати технічне образування. Іґнорант машиною гонити не потрафить і приходить той час, де рільництво буде уважатися за правдивий необхідний культ, для добробуту самої держави і придержання в здоровім стані її жителів. Бо де буде висока культура і широко розвинене рільництво, там буде й добробут і запорука на довге існування даного народу.

Василь Підручний, аґроном, говорить в голосник підчас ювілейного свята українських переселенців в околиці Смоки Лейк, Алберта.

Том Томашевський, один із перших членів соціялістичного товариства, зорґанізованого між українцями міста Едмонтону 1903 року. В 1910 році спів редактор української часописі "Нова Ґромада" в Едмонтоні. В 1923 році лайнотайпіст в анґлійському деннику Едмонтон Булетін, в 1917 році видавець часописі "Поступ", часопись присвячена інтересам українського фармерства в Алберті.

РОЗДІЛ XIV.

ПОКЛІН ПІОНІРАМ

"Багато з нас чомусь не захоплюємося словом "піоніри". Навпаки, ми часто дивимося на інші піонірські "реліки", на наші живучі ще памятники з насьмішкою та зневагою.

Ось їде стара бабуся, похилена, у хусточці, ледви шкандибає, задихалась, присіла і сльози втирає та про минуле згадує. А ми її зневажаємо: "Е що ви, бабо, знаєте. То стара байка. Ви старомодні."

Бабуня, утерши сльози тай дальше собі йде. "Не знаєте ви, діти, скільки то я натерпілася для вас", промовила. "Коби ви ніколи не знали".

А ось іде старий дідусь, на палицю спирається і ледве ногами тягне так, що вже чобіт чобота не минає. "Ах, діти, часу негайте, гроша не марнуйте та недармуйте. Не так воно колись було. Ви хату маєте і нарікаєте, а ми у буді колись жили і за те вдячні Богу були. Ви кіньми їдете і лихі за те, що вас хтось автом мине. А ми, — ми по сто миль пішки йшли, тай ще на плечах для вас голодних і хліб і сіль несли".

А ми: "Е, діду, діду. То давне. Тепер уже не ті часи. Канада вільний край. Нам мають дати. Ми не наймити."

А дідусь: "Ой, діти, діти, не добре так. За тяжко ми для вас робили та видно, що за мало вчили."

Ось там за лісом при дорозі хатина пусткою стоїть. Вже стіни білі почорніли і вітер стріху вже розніс.

А ще не давно памятаю бабуня так її білила, а дід сніпками пошивав, діру у стрісі направляв.

А ми сьогодні цю пустку хатину нераз зневажаємо:

"На що стоїть таке опудало коло дороги та людям очі разить? То показує, що ми ще не далеко від іміґрантів втікли. Таке повиннося зачистити та спалити, щоб і знаку по нім не стало".

О, ні, панове, не так воно є. Ми повинні до цеї пустки прийти, її стіни побілити і стріху сніпками покрити, та глубоко в серцю її заховати на памятку нам і дітям нашим. Щоб ми знали, що батьки наші із тої хати вийшли і з неї добро нам принесли.

І скільки то добра того. Уже історію можна писати. Наші батьки, діди, почали без нічого. З своєї ворогом пригнобленої землі виїхали голіруч. Не дав їм ворог науки, ні помочі, ні проводу. І тут почали без мо-

ви, без письма, без цента і без поради лише з волею твердою, як сталь та повною надію на Бога. І Бог вислухав їх молитву і благословив їх дім.

Ото ж поклін тій бабуні і тому дідусеві, що дали нашій праці почин, що дали нам знаряд і наш закон. Також поклін і тій пустій хатині, що то обдерта, небілена сиротою при дорозі стоїть, бо там родилася наша ідея і там мало почин усе наше добро".

"Поклін вам, дідусю!
Поклін вам, бабусю!
Поклін і тій хатці,
Де то ви жили,
Бо з відтам батьки нам
Добро принесли.
— Поклін вам піоніри".

Михайло Козак,
"Укр. Голос", 26 листопада, 1941 р.

Українські бабуні з Руського Банилова на Буковині, а піонірки переселенці в околицях Васель і Шандро, в Алберті, Канада. Світлина знята "Ювілейного Року" 1941-го, під церквою на Вагстео, в Алберті.

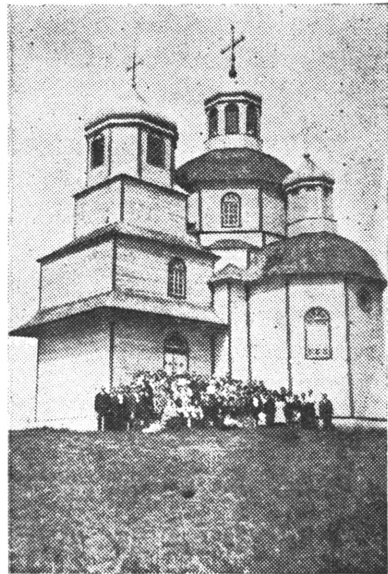

Руська Буковинська Православна церква на Вагстео, в Алберті, побудована 1915-го року селянином Стефаном Російчуком з села Берегмет, на Буковині, а замешкалим в Давнінґ, Алберта.

В 50-ТЬ ЛІТНЮ РІЧНИЦЮ ПОБУТУ УКРАЇНЦІВ В КАНАДІ

Коли українці прибули на цю канадійську землю, то й тут на початках не застали гаразду. В тім часі в Канаді ще не було українців, щоб розуміли добре анґлійську мову. Нашим піонірам Канада була чужою. Вони не знали ні тутейшої мови ні звичаю, не було кому їх порадити. Котрі прибували з родиною і осідали на фармах, то в першій мірі мусіли збудувати маленьку у землі хатку, щоб було де сховатися

від дощу, а в ночі від дикого звіра. Як вже мали маленькі хатки то брали рискаль, котрий привезли з Рідного Краю, і копали маленький кавальчик землі на городець, щоб було де посадити потрібну городину, щоб було чим пережити в зимі. Насіння привезли з собою зі Старого Краю. Це робили ті, що приїздили на весні. А котрі приїздили в осени, то починали своє життя в інший спосіб. — Одні рубали непроходимі ліси, щоб пробити маленькі доріжки, щоб було куди вийти до сусіда чи до найблисшої стації, — другі будували мости на річках та ярах, клали кладки через потоки та мокляки. Так крок за кроком ішли наші піоніри вперед. Згодом почали думати і про церкви, школи та Народні Доми.

Нам треба розуміти, що усе не прийшло разом, в однім році, ні. Це усе вони будували поволеньки. Вони мусіли тяжко бідити на початках. Вони не мали нічого того, що потрібне було для господарки. Мусіли усе здобувати тяжкою працею. Чоловіки мусіли іти на тяжкі роботи грошей заробити і купити волики, корову чи коняку. А жінки-матері лишались в дома з маленькими діточками і також мусіли тяжко працювати; треба було ліс рубати та дітей доглядати.

Усе тепер змінилося пішло іншою дорогою. Ті непроходимі колись ліси уже перетворені на широкі лани збіжжа, мочарів вже нема. Тепер маємо добрі дороги, та уже не хочемо їхати кіньми, а за воли навіть не згадуємо. Тепер їздимо стрімлайновими автомобілями. Маємо усе, що потрібне до життя. Маємо виховавчі інституції, церкви, народні доми, свою пресу. Це все є заслуги наших піонірів, котрі своєю працею здобули і лишили для нас. Ото ж Дорога Українська Молоді! Коли наші старенькі батьки та матері, полишили свій Рідний Край, і перейшли сюди до Канади, щоб здобути для нас красше життя, то за ті великі заслуги для нас стараймося вшанувати ці Пятьдесять Літні Роковини прибуття до Канади наших піонірів. Стараймося по своїх силах устроїти святочні концерти, на котрих згадуймо велику працю наших піонірів.

Вони не жалували ні труду ні свого здоровля ні життя, а тяжко працювали і та праця знищила їх молоді сили. Їм уже нічого не лишилося, ні здоровля ні гарних молодих літ. Навіть гарні та милі мрії про Рідний Край, уже давно від них відійшли. Вони вже давно погодилися з тим, що ця нова канадійська земля стала для них рідною і дасть їх змученим костям вічний спочинок.

Петро Липовий, Гайнзбурґ, Алберта,
"Укр. Голос", 1-го жовтня, 1941 року.

З НАГОДИ 50-ТЬ ЛІТТЯ ПОБУТУ УКРАЇНЦІВ В КАНАДІ

Підчас Ювілейного Року першого 50-ть ліття Українців в Канаді, на сторінках української преси в Канаді, писалося багато про заслуги і досягнення наших піонірів кольоністів в Західній Канаді. Висловлювалися похвально про це й анґлійські ґазети та журнали. — В честь

"піонірів" усюди справляли концерти, пікніки, фестини і спортові забави; по церквах відправляли молебні за померших і т. п.

Найбільша урочість в честь українських піонірів переселенців відбувалася в Чіпмен, Алберта. Бо там знаходилося двох українських піонірів "патріярхів", які започаткували українську еміґрацію з Галичини до Канади. А ними були, Василь Єлиняк і Михайло Романюк. Перший приїхав до Канади разом з Іваном Пилипівським "Пилиповим" в 1891-м році, а другий 1892 року. Хоч у самих початках свого прибуття вони

Ґеорґій і Катерина з Романчуків Сохолотоцький, піоніри і примірні горожани українці в околиці Топорівці, в Алберті.

оба жили в Манітобі і працювали в околиці Гретна, Манітоба, то від 1896-го року, стало замешкали в околиці Бівер Лейк, тепер стація і місточко Чіпмен, в Алберті. Оба вони односельчани з села Небилова, повіт Калуш в Галичині.

Аби українці в Канаді відсвяткували висше згаданий "Ювілей" з відзначенням, писалося про це в "Українськім Голосі" в Вінніпеґу, скорше перед тим.

Приміром, була там поміщена стаття з дня 27-го вересня, 1939 року, під наголовком:

"ПРИГОТОВЛЯЙМОСЯ ДО 50-ТЬ РІЧНОГО ЮВІЛЕЮ"

Про це писав В. Дрогаївський, і між іншим він суґестував таке: Аби це перше 50-ть ліття побуту українців в Канаді, записати як піонірські часи, написати щось в роді "історії". Он про що там згадувалося:

Мати з доньками, підчас родинного свята і сорокового "Ювілею" побуту в Канаді, в околиці Смоки Лейк, Алберта.

"Загальний Огляд Української Еміґрації до Канади", аби написав о. В. Кудрик, Вінніпеґ, Ман.

"Про Труднощі Вчасних Українських Переселенців в Канаді", писав би П. Зварич, Веґревіль, Алта. Він з цим був найбільше обзнакомлений".

"Про Церковну Релігійну Місійну Працю" між українцями в Канаді, уважалось за компетентних про це писати, отців Василіянів, а саме, о. С. Дидик і о. Н. Крижановський, оба в Алберті.

"За Руссо Православну Місію" між українським населенням в Канаді, писали би о. П. Божик і о. А. Хруставка. Один в Вінніпеґу, Ман., другий в Алберті.

"Про Рух Протестантизму" між українцями в Канаді, писали б п.п. В. С. Плавюк і Максим Залізняк. Оба в Едмонтоні, Алберта.

"Як повстали Просвітні Товариства і другі Орґанізації" між українським населенням в Канаді, про це писав би Т. Д. Ферлей, Вінніпеґ, Манітоба.

"Про перший Робітничий Страйк" на степах Саскачевану, Теодор Стефаник, Вінніпеґ, Ман.

"Про перших Українських Письменників" в Канаді, Апольонарій Новак, Вінніпеґ, Ман.

"Історія Української Преси в Канаді", Мирослав Стечишин, Вінніпеґ, Манітоба.

"Як творився 'Інтернаціоналізм' між українськими робітниками в Канаді", Павло Крат і Матвій Попович.

"Розвій Торговлі" між українськими кольоністами в Західній Канаді, писав би Іван Семенюк, Радвей, Алберта.

"Шкільні Справи і Перші Ґрупи Українських Учителів в Канаді", за Манітобу, писав би Я. В. Арсенич, адвокат в Вінніпеґу.

За Саскачеван, Михайло Стечишин, адвокат в Йорктоні, Саск.

За Алберту, В. А. Чумер і Ілия Киряк, Едмонтон, Алта.

"Історія Українських Бурсів" в Канаді, писав би хтось з настоятелів, як Юліян Стечишин, адвокат в Саскатуні, Саск. — Петро Лазарович, адвокат в Едмонтоні, Алберта. — Юрій Шкварок, адвокат в Мондер, Алта., і Василь Тересів, учитель висшої школи в Мирнам, Алта.

"Про Церковно Релігійну Боротьбу" між українцями в Канаді, писав би Вас. Свистун, адвокат в Вінніпеґ, Ман.

"Як повстала Українська Греко-Православна Церква в Канаді", о. С. В. Савчук, Вінніпеґ, Ман.

"Про Українські Народні Доми", Йосиф Ясенчук, Ванкувер, Б. К.

"Політичні Проблєми з погляду укр. національного в Канаді", Никита Романюк, адвокат в Торонто, Онт.

"Канадійський Промисл" і українська еміґрація до Східної Канади, Тео. Гуменюк, адвокат в Торонто, Онт.

"Чим Українські Переселенці в Канаді відзначилися від других іміґрантів в Західній Канаді", др. Даცьків, Вінніпеґ, Ман.

"Висловити Погляд Юридичний", на українців як горожан Канади, Д. Янда, адвокат в Едмонтоні, Д. Якиміщак, адвокат в Вінніпеґу, і др. Іван Яців, адвокат в Віндзор, Онт.

"Економічні Здобутки Українців в Канаді", за перше 50-ть ліття, за Манітобу, К. Продан, аґроном в Вінніпеґу.

За Саскачеван, Савеля Стечишин, учт. дом. економії в Саскатуні, Саскачеван.

За Алберту, Василь Підручний, аґроном, Смоки Лейк, Алберта.

"Вплив Українських Професіоналістів" на соціяльне співжиття українського населення в Канаді, написав би кождий з осібна:—

За Алберту, др. Ів. Верхомин, Едмонтон, Алта.

За Саскачеван, др. Юрій Драґан, Саскатун, Саск.
За Манітобу, др. Григорій Новак, Вінніпеґ, Ман.

"Про Запомогові Товариства і другі Освітно Національні Українські Організації" писав би хтось із старших членів. Те саме відноситься і до "Орґанізацій Українського Жіноцтва" в Канаді, і т. п.

Бачимо з повисше означених тем, що суґестія була не зла, лишень на жаль, не викликала вона заінтересовання. Ніхто з названих осіб не відгукнувся і не сказав свого слова в цій справі. Лишень о.о. Василіяни, які святкували 40-річний "Ювілей" своєї праці в Канаді, дня 2-го серпня, 1942-го року, в Мондер, Алберта, видали тоді "Пропамятну Книгу" своєї релігійної праці між українцями католиками в Канаді.

Похорон української жінки піонірки, Анни Кут, в Сван Плейн, Саск. До Канади приїхала 1897-го року з мужом Семеном, якого бачимо на світлині зліва зажуреного, з села Задиброво, повіт Ярослав в Західній Галичині. Померла 1939-го року, а її муж помер підчас відвідин своєї дочки замужної за Йосифом Мазуркевичем в Колонсей, Саск., дня 3-го січня, 1941-го року. Там його й поховали на римо-католицькім цвинтарі, то є, 20 миль на полудневий захід від місточка Колонсей, на степах льокально знаних, як "Заячі Горби". Там він з вітром "розмовляє" про долю українських кольоністів піонірів, в Західній Канаді.

УКРАЇНСЬКІ ПІОНІРИ В КАНАДІ І ЗМІНА КАЛЄНДАРА

Юліянського на Григоріянський

В 1940-м році появилися довгі шпальти дописей в українській канадійськкій пресі на тему: "Чи Треба Змінити Календара".

Питання підніс перше Михайло Деренюк з Торонта, Онт.

В дискусії брало більше як пятьдесять заінтересованих дописувачів і більшість схилялися за зміною Юліянського Календаря, якого тримаються церкви грецького обряду і який то календар, спізняеться майже о два тижні від Григоріянського, якого тримаються церкви і католицька і протестантська.

Арґумент за зміною був той, що через Юліянський календар, українцям не вигідно святкувати свої головнійші свята разом із другими сусідами, які в більшости заселюють Канаду.

Провід Української Православної Церкви, як і Руссо Православні батюшки, на голоси в пресі про зміну календаря не звертали уваги. Дехто з них посуджував тих, що заявлялися за зміною календаря, за запроданство. Хоч на се бракувало їм доказів то все таки казали, що в цій аґітації криється чужа рука.

Священики укр. греко-католицької церкви, поставилися до цего питання в цей спосіб, що у своїх громадах дали це питання під голосування і де більшість була за зміною Юліянського календаря на Григоріянський, там вони українські свята перенесли на перед, разом з римо-католиками.

Ось який вийшов з цего результат:

"ВЕЛИКДЕНЬ ПО НОВОМУ КАЛЄНДАРІ"

Новинка взята з "Канадійського Фармера", часопись, яка виходить в Вінніпеґу. Ось що там писалося на стороні 7-мій, з дня 23-го квітня, 1941 року:

"Едмонтонські українці католики обходили сьогорічний Великдень по новому календарі. А на кольонії половина святкували по старому календарі".

"ЮВІЛЕЙНИЙ РІК І НОВИЙ КАЛЄНДАР"

Подаємо за "Українськими Вістями", Едмонтон, Алта., з дня 22-го квітня, 1941.

"Чіпмен, Алта."

"Ми вже давно ждали тої хвилі, коли то ми зможемо святкувати свої свята разом з цілим культурним світом. І як раз ця хвиля прийшла з ювілейним роком іміґрації українського народу до Канади. Це новий крок вперед в новій добі нашої історії тут в Канаді. Цим новим календаром ми започаткували новий період нашої історії так, як тому

50-ть років ми започаткували нове поселення в новім краю. Ми в друге стали піонірами.

"Коли ми виїздили зі Старого Краю, то були такі, що нас страшили Канадою, кажучи, що там нема для нас жадної будучности; але ми їх не послухали, поїхали і започаткували нове життя в Канаді — і того не жалуємо а навіть сподіємося, що відси зможемо помогти ще й нашій рідній земли. І так само ті, що тепер не слухають тих, що їх страшуть латинщинням чи яким іншим вовком в лісі, але приймають новий калєндар для добра і будучности своїх дітей.

"Сподіємося, що в цім ювілейнім році разом з нами всі Українці, без ріжниці віри чи орґанізацій, приймуть цей новий калєндар на славу і добро свого народу".

"Українські Піоніри з Чіпмену, Алберта.

Ця світлина представляє образець підчас відправи-панахиди, його Преосвященством о. В. Ладикою, за особших українських піонірів, підчас Ювілейного Року 1941-го, в Західній Канаді.

При кінці відправи, по українському звичаю, о. Ладика, жалібним голосом заспівав: "Со Святими Упокой", а зібраний кругом народ відспівав, "Вічная Память"!

ДОДАТОК ДО "СПОМИНІВ"

Громадяни, які заохотили Автора видати книжку "Спомини", про пережите українськими піонірами в Канаді, були слідуючі:

Николай Бук, бувший учитель, потім управитель "ґараджу" в Ту Ґілс, Алберта. Михайло Понич, правник в місточку Ту Гілс. Николай Довганюк, склепар в Ту Гілс, Алберта. Параня Лупул, властителька дому в Едмонтон, Алта. Михайліна Шарик, склепарка в Калдер, Алберта. Василь Н. Гуцуляк, родом з Борівців на Буковині, а піонір склепар в Вілінґдон, Алберта. Григорій Воробець, піонір фармер в Андрю, Алберта. Павло Гарапнюк, піонір поселенець в Далмюр, Алта. Павло Мороз, секційний форман в Смоки Лейк, Алта. Кость Романюк, почтар в Смоки Лейк, Алта. Іван Зеленко, склепар і почтар в Едванд, Алта. Андрій Шевчук, управитель залізного склепу в Беліс, Алта. Ахтемій Завадюк, секційний форман в Спедден, Алта. Йосиф Стельмащук і Н. Сіроник, Спедден, Алта. М. Буй і В. Корчінський, член Народного Дому в Спедден, Алта. Василь Андрусяк, фармер і склепар в Елк Пойнт, Алберта. Петро Мамчур, столяр в Елк Пойнт, Алта. Йосиф Кузів, фармер-піонір в Примюла, Алта. Семіон Евчин, фармер-піонір в Нортерн Валей, Алберта. Іван Кобильник, склепар в Дервент, Алта. Стефан Мулька, секретар муніціпалу, в Мирнам, Алта. Петро С. Дубець, склепар в Мирнам, Алта. Петро С. Дубець, склепар і фармер в Смоки Лейк, Алта. Стефан Самиця, масар в Радвей, Алта. Ілія Вакарук, пенсіоніст-фармер в Вагстао, Алта. Василь Салдан, коваль і механік в Елк Пойнт, Алта. Павло Бук, трок-мен в Гейнсбурґ, Алта. Дмитро Маковійчук, склепар в Мирнам, Алберта.

ЗАКІНЧЕННЯ

На самім вступі автор признається, що це не є жаден літературний ні історичний твір, а звичайні собі спомини. І чи в цій книжці знайдуться правописні, граматичні чи літературні недостачі чи ні, і чи дати або й діла, про які в цій книжці згадується, є достаточні або ні, — це не зміняє ціли і доброї волі автора.

Ці спомини зібрано і написано о стільки докладно, о скільки зданими подіями і пережитим автор був обзнакомлений особисто, або о скільки правдиві інформації він дістав від других людей. Писалося їх безсторонно і без найменшого упередження.

Ці спомини писалося у память всіх тих українських піонірів переселенців, які ті піонірські часи у перших часах в Канаді переживали і які чим небудь причинилися у розбудові нашої будуччини у цім новім краю. Чи було це на полі економічнім, освітно-культурнім, соціяльнім, церковно-релігійнім або й торговельнім, то все це є для нас дорогими споминами і уважаю, заслугує на вічну память.

Багато місця у цій книжці забрали справи громадського характеру, приміром справи церковно громадські, шкільні, організаційні та політичні. Справді, ці справи належать до історії. І про це напише хтось колись красше і докладнійше. У цих споминах зробилося лише малий про це перебіг, бо фактично наші переселенці піоніри в усіх закутинах Західної Канади, стрічалися з подібними обставинами і всюди починали нове життя в нових обставинах і вели на лад і спосіб такий, який вміли і могли. Тому, ці "Спомини" виглядають мов на "історію". Автор називає це "споминами", бо це все нагадує нам давнину, піонірські часи. А піонірські часи переживав кождий укр. піонір в Канаді. І ці "Спомини" тикаються більше часу першого 25-ть ліття побуту українців в Канаді, як приміром еміграції, яка приходила сюди вже по европейській війні.

Писалося ці "Спомини" ще й тому, аби лишити щось нашим потомкам над чим би вони колись, у вільні часи, могли розважати та згадувати своїх предків.

Робилося старання, аби дістати світлини перших поселенців українців, котрі започаткували перші українські кольонії у всіх трох степових провінціях, однак ця штука не вдалася, бо у тих часах фотографіями наші не займалися, а про "Спомини" вони тоді, не думали.

В. А. Ч.

ВЯЗАНКА ІСТОРИЧНИХ І ЗВИЧАЙНИХ ПОДІЙ між 1492 а 1942 р.р.

Рік 1492 — Відкриття Америки Кристофом Колюмбусом і початок плавби на захід, через Атлянтийський океан.

" 1497 — Джогн Кабот, відкрив остров Нової Фунляндії і береги Нової Скотії.

" 1534 — Джеквес Каршієр, відкрив устя ріки Св. Лаврентія в Канаді.

" 1605 — Самуіл де Чемплейн здибав індіянські оселі Стадакона і Гошеляга на берегах ріки Св. Лаврентія в Канаді.

" 1606 — Перші французькі кольоністи в Канаді, на острові Нової Скотії.

" 1607 — Перша ґрупа анґлійських кольоністів "Пюрітанів" в стейті Вірджінія, З. Д. А.

" 1608 — Перше місто в Канаді "Квебек", засноване С. Чемплейном.

" 1627 — "Гундред Ассосіейтс", торговельне товариство зорґанізоване з европейців, кардиналом Рішелю, в Канаді.

" 1663 — Східна Канада, формально, під владою Франції в Европі.

" 1667 — Гудсон Бей Компанія дістає "Чартер" від короля Анґлії, торгувати в індіянами в Північній Канаді.

" 1713 — Кінець сім літної війни між Анґлією а Францією і угода в Ютрехті. Нова Скотія переходить під власть Анґлії.

" 1751 — Перший білий чоловік, М. де Невервіль, француз, відвідав далекий захід Канади, тепер місто Калгари.

" 1754 — Антоній Гендрі, анґлієць, перший почав торговлю з індіянами в Алберті.

" 1759 — Анґлійсько-французька битва під Квебеком в Канаді за посілости в Америці.

" 1763 — Парижська Угода, де Франція зрікається Канади в користь Анґлії.

" 1774 — Початок заворушення кольоністів Америки, против Анґлії.

" 1776 — 4-го липня Зєдинені Держави Північної Америки, проголошують независимість від Анґлії. Джордж Вашінґтон, першим президентом.

" 1780 — Початки горячкової кольонізації британцями в Канаді.

" 1791 — Поділ східної Канади, на Висшу і Низшу Канаду.

" 1793 — Александер МекКензі, перший відкриває далеко західні території Північної Канади.

" 1794 — Перше відкриття заливу "Ванкувер" в Брітіш Колюмбії, анґлійським капітаном Ванкувером.

Рік 1806 — Перша біла жінка Марія-Анна Габорі, французька, на заході Канади. Вона в 1807-ім році була замужною за Б. Ляжемюр і породила дочку, яка стала матирею індіянського ватажка Люя Рілля, який підносив революцію з індіянами против правительства Канади — 1869 і 1885 в Західній Канаді.

" 1812-14—Війна Зєдинених Держав Америки з анґлійським військом за східні кольонії в Канаді.

" 1813 — Лорд Селкірк і перша проба кольонізації "скотляндцями" провінцію Манітобу.

" 1822 — Французський місіонар, о. Провенчер, основником Римо-Католицької Місії в Манітобі.

" 1825 — А. Вест і його перша Анґліканська Місія, в околиці Ст. Джогн, в Вінніпеґу, Манітоба.

" 1834 — Поява першої залізниці в Зєдинених Державах Америки.

" 1837 — Перша залізниця у Східній Канаді.

" 1838 — Велике заворушення в Квебеку між французським і анґлійським населенням. Цебто, між Нисшою і Висшою Канадою.

" 1842 — Поява перших римо-католицьких місіонарів між індіянами в Алберті.

" 1845 — Форт Едмонтон і околиця, числив тоді 130 білих поселенців включно із гефбрідами.

" 1848 — Перший город з яриною в Брітіш Колюмбії, засаджено в околиці міста Ванкувер, Б. К.

" 1852 — Джогн Блек і перша його Презбитеріянська Церква в Вінніпеґу.

" 1862 — Портедж Ля Прейрі, являється першою анґлійською кольонією на фармах в Манітобі.

" 1862 — Перші кольоністи в Кемлупс, Б. К., були родина Шубартів, які з Вінніпеґу в Манітобі, вибралися биками в далеку дорогу через степи та гори до Брітіш Колюмбії шукати золота. Між ними була одинока жінка, мати трох синів Шубартів.

" 1865 — Агапій Гончаренко, перший українець в Америці. Жив коло Сан Франціско в Каліфорнії.

" 1867 — Коронація королевої Анґлії — Вікторії.

" 1867 — "Брітіш Норт Амеріка Ект" увійшов в життя в Канаді. Провінції Канади лучаться в "Федеративу", Джогні МекДоналд, першим премієром.

" 1869 — Перше індіянське заворушення в Ред Рівер валей в Ман.

" 1870 — Манітоба прилучується до федеративи "Домініон оф Кенада".

" 1872 — Перший Методиський місіонар МекДуґал в Алберті, загинув в сніговій хуртовині, як їхав з місії в Калґарах до Едмонтону.

Рік 1873 — Початок будови залізниці, "Сі-Пі-Ар" в Канаді.
" 1874 — Російські німці Меннонітн, являються першими кольоністами в полудневій Манітобі.
" 1877 — Поява перших ренчарів "Кав-Боїв" на степах Зах. Канади.
" 1878 — Перша французька оселя на фармах в Алберті, в Сейнт Алберт, 10 миль на північ від Едмонтону.
" 1878 — Перші ісляндські кольоністи в Дуфферін і Ґімлі, в Манітобі.
" 1880 — Місто Вінніпеґ, сполучують залізницями зі сходу і полудня.
" 1881 — Відкриття першої вуглевої майни в Західній Канаді, над рікою Беллі Рівер, околиця Летбрідж в Алберті.
" 1882 — Поділ Заходу Канади на чотири дістрікти: Ассинабойну, Алберту, Атабаску і Саскачеван, головне місто Реджайна.
" 1883 — Залізниця Сі-Пі-Ар злучила місто Вінніпеґ з місточком Калґари в Алберті.
" 1883 — Перша фармерська орґанізація на заході Канади, мала початок в Брендоні, Ман., і звалася "Фармерс Юніон".
" 1885 — Велика посуха на заході і індіянське повстання в Саскачевані.
" 1886 — Дня 28-го червня, вирушив перший особовий потяг з Галіфаксу Н. С. до Ванкувер, Б. К.
" 1886 — Перші кольоністи на фармах в Саскачевані, угорські німці, оселилися в околицях Лянґенбурґ і Ґогенльоге.
" 1887 — Перші анґлійські кольоністи в північній Алберті появилися в околиці ріки Стурджеон.
" 1889 — Першими рільниками в середній Алберті, являються німці, в околиці Ґлейшен, Алта.
" 1891 — Поява перших українських іміґрантів, Ів. Пилипова "Пилипівський" і Василя Єлиняка з Галичини, і Ник. Королюка з Бесарабії, з України.
" 1892 — Перші українські переселенці з родинами в Канаді: Василь Яців, Мих. Романюк, Йос. Пайш, А. Пайш, Ник. Тичковський, М. Єлиняк.
" 1893 — Франко Яців, син Василя і Марії, перший український хлопець уродився в Канаді, в Вінніпеґу, дня 14-го лютого, 1893.
" 1894 — Початки українськоої кольонії "Бївер Крік" в Алберті.
" 1895 — Др. Осип Олеськів зі Львова в Галичині, відвідує русинів в Америці і Канаді.
" 1896 — Федько Фугр, з села Висоцько, повіт Ярослав в Галичині, перший з русинів-українців став власником землі в Канаді; околиця Ребіт Гілл в Алберті.
" 1896 — Перші українські кольонії в Манітобі: Брокенгед, Ґонор, Стюартбурн і Давфин, Ман., а в Саскачевані, Гренфелд.
" 1897 — Більша кольонія з українців появилася в Саскачевані в околиці Фіш Крік і Крукед Лейк, тепер місточко Вакав.

Рік 1897 — Перший шкільний дістрікт між українськими кольоністами в західній Канаді, являється Лаймстон Лейк, число 412 в Алберті.

" 1897 — Поява перших російських місіонарів між українськими кольоністами в Алберті. А були це: батюшка Д. Романов і псаломщик В. Александров.

" 1897 — Перше Руське Греко-Католицьке Богослуження в Канаді відправив о. Нестор Дмитрів, в Стюартбурн, Ман. і потім в Лаймстон Лейк школі в Алберті.

" 1897 — Початок масової еміграції українців з Европи до Канади.

" 1898 — Поверх 200 українських родин з Галичини, опинилися на Гавайських островах на Тихому океані.

" 1898 — Побудовано першу руську греко-католицьку церкву в Канаді, на Стар в Алберті.

" 1899 — Теодор Немирський, перший русин почтарем в Канаді, почта Восток в Алберті.

" 1899 — Поява першої ґрупи російських Духоборів в Саскачевані.

" 1899 — Василь Пилипів і Василь Мельник, перші українські хлопці, які навчилися оперувати паровою машиною в Канаді.

" 1901 — Початок церковно релігійних клопотів між українськими кольоністами в західній Канаді.

" 1901 — Четвертий спис людности в Канаді і русини-українці перший раз записані там різно: "ґалішен", росшен, буковинієн, австріян і "рутенієн", багато записані "поліш".

" 1902 — Перші руськo грек.-кат. місіонарі "Василіяни" в Канаді.

" 1902 — Павло Рудик перший українець склепарем в Канаді.

" 1903 — Перша руська часопись "Канадійський Фармер" появилася в Вінніпеґу, Ман., Ів. Неґрич, перший редактор.

" 1903 — "Епископ" Серафим і початки протестантизму між українськими кольоністами в Канаді.

" 1905 — Перша торговельна спілка "Зеребко і Турченюк" між українцями в Канаді, появилася в Сифтоні, Ман.

" 1905 — п.п. Косовий і Рудницький, побудили манітобський уряд Робліна заснувати "Укр. Анґ. Учит. Семинар" в Вінніпеґу, який носив назву "Рутенієн Трейнінґ Скул".

" 1905 — Першу українську книгарню "Доячека" здибаємо при ул. Селкирк, в Вінніпеґу, Ман.

" 1905 — В. Карпець і Н. Гладкий, організують братство Св. Отця Николая при Василіянській церкві, в Вінніпеґу.

" 1906 — Перший "концерт" в честь Тараса Шевченка в Канаді устроєний студентами з "Рут. Трейнінґ Скул", в Манітоба Галл, при ул. Лоґен в Вінніпеґу.

" 1906 — Залізниця Сі-Ен-Ар в Едмонтоні і отворення албертійського університету.

Рік 1907 — Перша конвенція "Укр. Анг. Учителів" в Манітобі, в робітничій салі, при ул. Манітоба і Паверс.

" 1908 — Члени греко-кат. церкви св. Володимира і Ольги, будують перший будинок рідної школи, при ул. Стелля і МекГрегор, Вінніпеґ, Манітоба.

" 1908 — 300 літ. Ювілей міста Квебеку і Принц оф Вейлс в Канаді.

" 1908 — Перша "Читальня Просвіти" між українськими кольоністами в Лейдівуд, Ман. Організатори браття Козярі і В. Храпливий.

" 1909 — "Рутенієн Трейнінг Скул" переносять з Вінніпеґу до Брендону.

" 1909 — о. Созон Дидик, русько греко-кат. священик, на римо-католицькім "Конгресі" в місті Квебеку, Канада.

" 1909 — Трета "конвенція" укр. анг. учителів Манітоби і Саскачевану, в сали Томка Ястребського, при ул. Стелля в Вінніпеґу, тоді зорганізовано "Укр. Видавничу Спілку".

" 1909 — о. Саборін, француз, отворає "Бурсу" в Сифтоні для українських хлопців.

" 1909 — Перша "Читальня Просвіти" між українськими кольоністами на фармах в Мирнам, Алта. Організатори, Пав. Мельник і В. Романюк.

" 1910 — В. А. Чумер і Т. Д Ферлей, купують друкарню для "Укр. Видавничої Спілки" в Вінніпеґу, Ман. і поява часописі "Український Голос", Т. Д. Ферлей, перший редактор.

" 1910 — Теодор Стефаник шкільним організаторо між українськими кольоністами в Манітобі.

" 1910 — Павло Рудик і Петро Зварич в Алберті, організують "Руську Народну Торговлю" в Веґревіль.

" 1910 — Митрополит Греко-Католицької Церкви в Галичині, Андрей Шептицький, перший раз відвідує вірних в Канаді.

" 1910 — Едмонтонський відділ українських соціялістів заснували Видавничу Спілку "Нова Громада", під проводом Романа Кремара, часопись виходила тижнево через три роки.

" 1911 — Ліберальне правительство Лорієра провалилося через "ресіпросіти" в Канаді.

" 1911 — Василь Головацький, соціяліст, перший укр. кандидатом на посла до Оттави, з округа Селкирк, Ман., отримав 146 голосів.

" 1911 — За впливом українських "політикерів" уряди Саскачевану і Алберти, отворили "Скул фор Форейнерс" на взір "Рут. Трейнінг Скул' в Манітобі. Один із тих "Семинарів" був в Реджайні, Саск., другий в Веґревіль, Алта.

Рік 1912 — Поява української часописі "Новий Край" в Ростерн, Саск. Основателями були Осип Меґас і Петро Швидкий. Часопись існувала дуже короткий час.

" 1912 — Епископ Никита Будка з Галичини для русинів греко-кат. в Канаді.

" 1913 — Роман Кремар, видає часопись "Новини" в Едмонтоні, Алта.

" 1913 — Перше "всенародне віче" русинів-українців в Чіпмен, Алта.

" 1913 — Андрій Шандро з Витфорд, перший русин послом до леґіслятури в Алберті.

" 1913 — Джогн Р. Бойл, міністер просвіти в Алберті, переслідує українських учителів за участь у виборах.

" 1913 — Податковці дістрікту "Буковина" будують приватну школу в супереч указови п. Бойла.

" 1913 — Григорій Михайлишин і Николай Андріїв, реорганізують читальню ім. Маркіяна Шашкевича в Едмонтоні, яке то товариство взяло собі за ціль, бути більше активним і збудувати Народний Дім в Едмонтоні.

" 1914 — Початок першої европейської війни.

" 1914 — Теодор Стефаник, перший українець радним міста Вінніпеґу, Манітоба.

" 1914 — Видавці часопису "Новини" в Едмонтоні, полемізують з міністром просвіти І. Р. Бойлом, за двомовну систему в школах між українцями в Алберті.

" 1914 — М. Белеґай і В. А. Чумер, орґанізують "Укр. Запомогове Товариство" в Алберті. Товариство існувало до 1922-го р. Потім його розвязано і розмет виплачено членам.

" 1915 — Дмитро Фербей купує "Укр. Книгарню" від "Новин" на власність, котру вів з успіхом аж до наших днів.

" 1915 — Перша українська робітнича орґанізація "Само-образовання" в Едмонтоні, Алта. Пізнійше, члени того товарисства збольшевичилися.

" 1915 — Павло Крат, великий соціяліст-інтернаціоналіст, і орґанізатор робітників між українцями в Канаді, висвячується на презбитеріянського проповідника в Торонто, Онт.

" 1915 — Перша конвенція українських учителів в Едмонтоні, Алта.

" 1915 — М. "Дорош" орґанізує український подорожуючий "Театр" у Західній Канаді. Головні ролі в тім театрі грали Н. Бабій і Емілія Чичка, з Едмонтону.

" 1916 — Т. Д. Ферлей, перший українець послом в Манітобі.

" 1916 — Український Інститут ім. Петра Могили відчинено в Саскатуні, Василь Свистун, першим настоятелем, Осип Меґас голова дирекції.

Рік 1916 — Ліберальна партія в силі у всіх трох степових провінціях і кінець двомовній системі у публичних школах в західній Канаді.

" 1917 — Тома Томашевський видавець укр. часописі "Поступ" в Мондер, Алта. Він перший побудив українських фармерів вступати в організацію "Ю. Еф Ей".

" 1917 — Українці з околиці засновують "Бурсу" ім. Тараса Шевченка в Веґревіль, Алта.

" 1918 — Отворення "Укр. Греко-Кат. Народного Дому" в Едмонтоні, Алберта.

" 1918 — Василь Свистун і др. о. Ів. Герман, організують Укр. Православні Братства в Канаді. Перші церковні громади: Січ, Коломия, Сучава і Шепинці в Алберті.

" 1918 — Отворення Укр. Інституту ім. Мих. Грушевського, в Каледоніян Готели, при 98-мій ул. в Едмонтоні, А. Т. Кібзей, першим настоятелем.

" 1918 — 11-го листопада закінчилася перша европейська війна.

" 1919 — Дня 7-го лютого помер Сер Вилфред Лоріє, довголітній премієр Канади.

" 1919 — Перший робітничий страйк в Вінніпеґу, Ман.

" 1920 — Відбулося перше засідання "Ліґи Націй" в Женеві, Швайцарія.

" 1920 — Українці Канади висилають Осипа Меґаса і В. Петрушевича, як делеґатів до Европи, впливати на анґлійські там круги, аби прихилялися до створення Української Держави в Европі.

" 1921 — Партія "Юнайтед Фармерс оф Алберта" увійшла в силу в Алберті, двох українців, Василь Федун і Мих. Чорногуз, послами.

" 1922 — Перша ґрупа "українських" комуністів виїхала з Канади до Росії.

" 1923 — Др. Іван Оробко, перший українець лікарем в Едмонтоні, Алберта.

" 1923 — Смоки Лейк в Алберті, одиноке місточко в Канаді, якого уряд складався виключно з членів українського походження.

" 1925 — Злука протестантських англійських церков в "Юнайтед Чорч оф Кенада".

" 1926 — Михайло Лучкович, перший українець послом до Оттави з округа Веґревиль в Алберті.

" 1927 — Великий урожай збіжжя в західній Канаді і ціна умірковäна.

" 1928 — Василь Авраменко, розповсюднює українські народні танки в Канаді.

" 1929 — Початок фінансової "крізи" в Канаді, яка тревала десять років.

Рік 1930-1—Голод на гроші поміж рільниками в цілій Канаді. Бушель пшениці продавався в Алберті, від 12 до 18-ть центів.

" 1932-3—Початок банкроцтва фармерів і дрібної торговлі в Канаді.

" 1932-3—Большевики орґанізують голодовий похід "Гунґрі Марч" в Алберті; ішли пішки з кольоній до Едмонтону. Поліція палками їх розгонила.

" 1934 — Фармерський продукт по нічому в західній Канаді; тузин яєць чотири центи, жива безрога 2 до 4 центи фунт, худоба 1 цента фунт живої ваги і т. п.

" 1935 — Партія "Суспільного Кредиту" входить в силу в Алберті.

" 1936 — Міста в західній Канаді пустіють: робітництво лишає хати задовжені за податки і розбігається по фармах, а тих, що лишилися, міста мусіли отримувати на "реліфі".

" 1937 — Японія без виповідження війни нападає на Китай в Азії. Горячкове приготовлення Европи до другої великої війни.

" 1938 — Процес Консисторії Української Православної Церкви з церковною громадою "Собору" в Вінніпеґу.

" 1939 — Війна в Европі. Німеччина розбиває польську армію. Анґлія, Франція і Канада виповідають війну Німеччині.

" 1940 — Ціла Україна, з виїмком Закарпаття, під окупацією Росії.

" 1941 — Українці Канади, обходять "Ювілейний Рік" першого 50-ть ліття побуту в Канаді.

" 1942 — Німецька армія увігналася далеко на Україну аж до Кавказських гір і ріку Волгу — велика боротьба за місто Сталінґрад.

" 1942 —При кінці 1942-го року приготовлялися ось ці "Спомини", до друку.

В. А. Ч.

СПРАВКА ДРУКАРСЬКИХ ПОХИБОК

У передмові, у 6-му рядку з гори, слово спомими, повинно бути: **спомини.**

У передмові у 26-му рядку за словами трудом і працею, має слідувати: **і обернути пусті нетри у плодючі лани.**

На сторінці 9-тій у 6-му рядку з долу слово "тух", має бути: **тих.**

На сторінці 10-тій у 7-му рядку здолу, слово "коипект", повинно бути: **"Компект".**

На сторінці 12-тій, рядок 17-тий з гори слово: "озранізували", повинно бути: **зорганізували.**

На сторінці 14-тій, рядок 18-тий з гори, за словом "у Канаді" повинен бути ",".

Сторона 28-ма, у наголовку, слово "Погоска", повинно бути: **поголоска.**

На сторінці 95-тій, рядок 15-тий з гори, слово "Кенцерт", має бути: **Концерт.**

На сторінці 124-тій, у рядку 20-тім, слідують **три рядки перевернені.**

На сторінці 137-мій, 6 рядок з гори, В. Козловський, повинно бути: **Е. Козловський.**

На сторінці 152-гій, 19-тий рядок здолу, слово "спава", повинно бути: **справа.**